

زَيْدُ بْنُ حَارِيسَةَ

ALLAH RESÛLÜ'NÜN DOSTU

Hibbu'r-Resûl

Zeyd b. Hârise

(Radiyahallahu Anhu)

DOÇ. DR. MUSTAFA KILIÇ

Siyer Yayınları: 70
Siyer: 52

Eser Adı
ALLAH RESÖLÜ'NÜN DOSTU / HİBBU'R-RESÖL
Zeyd b. Hârise (ra)

Editör
Muhammed Ali Alioğlu

Yazar
Doç. Dr. Mustafa Kılıç

Son Okuma
Hüseyin Yıldırım

Kapak & İç Tasarım
Mücahit Ak

Baskı & Cilt
Aktif Matbaa ve Reklam Hiz. San. Tic. Ltd. Şti.
Söğütü Çeşme Mh. Halkalı Cd. No: 245/1 Sefaköy-İstanbul
Tel: 0212 698 93 54 - Sertifika No: 13978

1. Baskı: **Ağustos 2016**
ISBN: **978-605-9283-62-5**

Bağlar Mh. Çeşme Cd. No: 10/A Güneşli Bağlılar/İstanbul
Tel & Fax: (0212) 544 76 96 – (0212) 544 58 46 Gsm: (0554) 930 07 04
Sertifika No: 22574
www.siyeryayinlari.com | satrs@siyeryayinlari.com

ALLAH RESÛLÜ'NÜN DOSTU

Hıbbu'r-Resûl

Zeyd b. Hârise

(Radiyahallahu Anhu)

DOÇ. DR. MUSTAFA KILIÇ

 SiYER
YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	8
ÖNSÖZ	9
GİRİŞ	13
1. BÖLÜM	19
Müslüman Oluncaya Kadar ZEYD b. HÂRİSE	21
Zeyd b. Hârise'nin Doğumu ve Ailesi	23
Zeyd b. Hârise'nin Künyesi, Fiziki Özellikleri ve Faziletleri	27
Mekke'ye İntikalinden Önce Zeyd b. Hârise'nin Yaşadığı Çevre	34
Hz. Peygamber'e Köle Olarak Verilmesi	34
Hz. Peygamber'in Zeyd'i Azad Edip Evlat Edinmesi ...	39
İslâm'ın Doğuşundan Sonra ZEYD b. HÂRİSE	51
Zeyd b. Hârise'nin Müslüman Olması	53
Ümmü Eymen ile Evliliği	57
Tâif Yolculuğu	61
Hicret Esnasında Zeyd b. Hârise	69
2. BÖLÜM	73
Medine Döneminde ZEYD b. HÂRİSE	75
Zeyneb bt. Cahş ile Evliliği	77
Diğer Evlilikleri	90
Kardeşleştirme Hadisesinde Zeyd b. Hârise	93
Muaviye b. Muğire'nin Öldürülmesi	95
Hz. Hamza'nın Kızının Velayeti	99
Katıldığı Savaşlar	103
Bedir Savaşında Zeyd b. Hârise	105

Hendek Savaşında Zeyd b. Hârise	116
Komuta Ettiği Seriyeler.....	121
Karade Seriyyesi (Cemâziyelâhir 3).....	126
Cemûm Seriyyesi (Rebûlâhir 6)	132
İs Seriyyesi (Cemâziyelevvel 6)	133
Tarif Seriyyesi (Cemâziyelâhir 6).....	136
Vâdi'l-Kurâ Seriyyesi (h.6)	138
Medyen Seriyyesi (Recep/Şaban 6).....	139
Ümmü Kırfe (Benî Fezâre) Seriyyesi (Ramazan 6)	140
Hısmâ (Benî Cüzâm) Seriyyesi (h.7)	145
Mûte Harbi ve Zeyd'in Şehadeti (Cemaziyelevvel 8/629)	154
SONUÇ.....	171
KRONOLOJİ.....	173
KAYNAKÇA.....	175
Dizin.....	185

KISALTMALAR

- a.s. : Aleyhi's-Selâm
trs. : Tarihsiz
v.b. : ve benzeri
s. : sayfa
ö. : Ölüm tarihi
by. : Basım yeri yok
thk. : Tahkik eden
DİA, : Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Bk. : Bakınız.
b. : ibn
bt. : Binti
h. : hicri
km. : kilometre
nşr. : neşreden
ö. : Ölümü
trc. : Tercüme, tercüme eden
tsh. : Tashih eden
vd. : ve diğerleri

ÖNSÖZ

Allah Teâlâ'nın Hz. Muhammed'i İslâm dinini tebliğ ile görevlendirmesiyle birlikte sadece Arap Yarımadasında değil tüm dünyada yeni bir dönem başlamış oldu. İnsanlığın kurtuluşu için gerekli öğretiyi içeren vahyin ilk muhatapları olan sahâbe, Hz. Peygamber'in çağrısına samimiyet ve inançla tabi olarak örnek nesil olma bahtiyarlığına erdiler. İslâm'ı kaynağından öğrenerek, Hz. Peygamber'in denetiminden ve eğitiminden geçen sahâbenin hayatında bizler için en doğru bilgi kaynakları da oluştu.

Şirkin hüküm sürdüğü bir ortamda Tevhid çağrısına kulak vererek, Allah'a inanmayı tercih etmenin elbette bir bedeli olacaktı. Hz. Peygamber'e inanan sahâbe onunla beraber işkenceye tabi tutuldular. Özellikle Mekke döneminde İslâm'ı kabul eden ilk Müslümanların gösterdiği bu irade Allah Teâla tarafından takdirle anılmıştır. Mekke döneminde sabır ve hicret sınavından geçen Müslümanlar, Medine döneminde, İslâm'ın hâkim olması için canlarını ortaya koyarak bir mücadele başlattılar. Davetin ilk anından itibaren

bütün olumsuzluklara rağmen Hz. Peygamber'i yalnız bırakmayan "Sâbikûn"u ve onlara kucak açan "Ensâr"ı rahmetle anıyoruz.

Hz. Peygamber, İslâm'ın yayılması mücadelesinde şüphesiz çok sayıda sahâbesiyle birlikte yürüdü. Yaşadığı dönemde Hz. Peygamber'in arkadaşı olma şerefine nail olarak insanlığın en hayırlı toplumu olan sahâbenin hayatından öğreneceğimiz bilgiler hem Siyer'i hem de İslâm Tarihini doğru anlamamızı sağlayacaktır. Sahâbe ismini alan bu nesil içerisinde doğal olarak Hz. Peygamber'e çok yakın insanlar da vardı. Bunlardan bir tanesi de farklı yönleriyle Zeyd b. Hârise'dir.

Annesinin akrabalarını ziyarete gittikleri sırada kaçınılan Zeyd b. Hârise'nin hayatı tamamen değişti. Önce Hz. Hatice'ye sonra Hz. Muhammed'e verilen Zeyd b. Hârise'nin köle olması sadece şekille, o günkü algıyla ilgiliydi. Hâne-i Saâdete, intikaliyle beraber ailenin bir bireyi olan Zeyd b. Hârise, İslâmî döneme geldiğimizde ise çağları aşan bir sıfat kazanacaktır. Hz. Peygamber'den gördüğü büyük sevginin farkında olan Zeyd b. Hârise bu sevgiye layık olacak bir hayat ortaya koydu.

Araştırmamızda, Hz. Peygamber'in insana verdiği değer, toplum içerisindeki yanlış uygulama ve bakışları değiştirme, İslâm'ın bireyle ilgili hükümlerini yerleştirme ve siyasi mücadeleler hakkında Zeyd b. Hârise'nin hayatını ortaya koymayı amaçladık. Kölelikten ilk Müslümanlığa yükselişin ve kıyamete kadar anılan bir ismin sahibi olarak Zeyd b. Hârise'nin Hz. Peygamber ve Hâne-i Saâdet merkezinde geçen hayatının ortaya konulmasının Siyer alanına katkı sağlayacağını düşünüyoruz. Bu niyetlerle ortaya konulmaya çalışılan araştırmayı okuyarak katkı sağlayan Halis Demir ve ağabeyim Muhammed Akif Kılıç'a, basımını gerçekleştiren Siyer Yayınları'na ve desteğini esirgemeyen aileme teşekkürlerimi sunuyorum.

Mustafa KILIÇ
Sivas, 2016

GİRİŞ

İslâm tarihinin kaynaklarından biri de sahâbe hayatıdır. Üsve-i Hasene olan Hz. Peygamber'in, gökteki yıldızlar olarak tanımladığı sahâbesi, bu kaynağın bize ulaşmasını sağlayan önemli bir nesildir. Hz. Peygamber'in oluşturduğu İslâm toplumunun bir ferdi olan sahâbe onu dikkatle dinleyerek, izleyerek ve tâbi olarak bize hayatımızı, şekillendireceğimiz numune oluşturdular. Bu sebeptir ki İslâm dinini doğru anlayabilmek ve Allah ve Resulünün istediği bir Müslüman olabilmek için sahâbe üzerinde araştırmalar yapıla gelmiştir.

Şüphesiz Hz. Peygamber'in bütün sahâbesi Müslümanlar için büyük bir kıymeti haizdir. Bu altın nesil arasında şekli sınıfsal bir ayrım yapmak doğru değildir. Ancak Asr-ı Saâdet'te sahâbe içerisinde bazı isimlerin İslâm'ı kabuldeki öncelikleri ve iman ettikten sonraki süreçte ise dine ve topluma sağladıkları katkı bakımından öne çıkması gayet doğaldır. Siyerin aktarımında zaman tespiti veya tarihlendirme biçimlerine baktığımızda da Hicret, Bedir Savaşı, Hudeybiye ve nihayet Mek-

ke'nin fethi gibi hadiseler önemli tarihler olarak metinlerimizde yer almış ve tarihlere göre de Müslüman olanlar arasında bir derecelendirme meydana gelmiştir. Buradan bakıldığında ilk Müslüman olanlar ve Hz. Peygamber'in yanından ayrılmayan ve hayatlarını ona göre şekillendiren sahâbeler başta peygamberimizin hayatını kavrayabilmek ve ardından İslâm tarihinin gelişim sürecini kavramak için özel bir öneme sahiptirler.

Bu öncü nesil tebliğ süresinin canlı şahitleri olarak önemli görev üstlendiler. Hz. Peygamber'in hem dini tebliğ ettiği hem de yetiştirdiği bu insanlar, dini kaynağından öğrendiler ve yine Hz. Peygamber'in gözetiminde hayatlarına uyguladılar. Bu açıdan sahâbe hayatı dinin bir insan tarafından nasıl algılandığını, ilk tepkilerinin ve değerlendirmelerinin ne olduğunu, uygulama biçimini ve derecesini göstermektedir. Artık inanmış bir insan olarak sahâbe dinin muhatabı olarak uygulama alanına geçmiştir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in onlar üzerinde gördükleri karşısında takdirlerini, tavsiyelerini veya ikazlarını görmekteyiz. Bu durum Hz. Peygamber'in dışında ferdin ve toplumun İslâm'ı nasıl anlaması ve yaşaması gerektiğini bize göstermektedir. Bundan dolayıdır ki sahâbe kavli Sünnet kavramı içerisinde kabul edilen güç-

lû bir kaynak olmuştur. Yine farklı karakter özelliklerine sahip insanları tanımak örneklendirme anlamında yarar sağlamaktadır. Tarih çalışmalarında olayların anlatımı kadar şahısların hayatını anlatan eserler de değerli görülerek İslâmî literatürde tabakat geleneği erken dönemde başlatılmıştır.

Hız. Peygamber'in hayatını kavrayabilmek için siyer yazımının erken dönemde başladığını biliyoruz. Siyer-Meğâzî alanında yazılan eserler Hız. Peygamber'in hayatını anlayabilmemizi sağlayan temel oluşturmaktadırlar. Bu alanda yardımcı olabilecek bir alan da sahâbe biyografileridir.

Risâletin ilk yıllarında Hız. Peygamber'in hayatındaki en önemli birkaç ismin kim olduğuna baktığımızda bunlardan birinin Zeyd b. Hârise olduğu görülecektir. İslâm öncesinden gelen tanışma ve ardından güçlü dostlukla beraber Zeyd b. Hârise için yeni bir hayat başlamıştır. Köle olan Zeyd'in kendisine hediye edilmesini isteyen Hız. Peygamber onu azat etmiş ve önce evlatlığı sonra en yakın arkadaşı yapmıştır. İlk Müslümanlardan biri olan Zeyd b. Hârise Hız. Peygamber'in en yakınındaki insanlardan biridir. Mekke döneminde Tâif yolculuğunda olduğu gibi Hız. Peygamber'i koruma konusunda canını ortaya koymuştur. Medine döne-

mine geldiğimizde ise Hz. Peygamber'le bütün savaşlara katılmış birçok seriyyede önemli başarılar göstermiş ve önemli sosyal olaylar içerisinde de yer almıştır.

Zeyd b. Hârise'nin siyasi diyebileceğimiz faaliyetlerinin yanında İslâm ahkâmını ilgilendiren hususlara konu olması ve bunun ayetle ismen ifade edilmesi üzerinde durulması gereken bir husustur. Onun hayatı takip edildiğinde evlatlık kurumunun sınırlarını, buna bağlı olarak nikâh hükmünün ne olduğunu birçok kaynaktan öğrenebiliyoruz. Burada Zeyd'in sonlandığı evliliği ve ardından gerçekleşen evliliği açıklamaya sebeplerini ve hikmetlerini ifade etmeye çalışacağız. Hz. Peygamber'in gözünde Zeyd'in yerini anlatmaya çalışırken ona gösterdiği sevginin bizim için ne ifade etmesi gerektiğini de anlamaya çalışacağız. Zeyd bu anlamda birçok yönleri üzerinde barındıran biridir. Köle, evlatlık, ilk Müslüman, birey, yol arkadaşı, hısımlık kurulan bir akraba, ordu komutanı, asker v.b. birçok karakter özelliğiyle karşımızda durmaktadır. İşte Hz. Peygamber'in bu karakter özelliklerini barındıran bir insana davranışının nasıl olduğunu ve sebeplerini ortaya koyacağız.

Çalışmayı yaparken İlk dönem siyer-meğazi kaynaklarında az da olsa birbiriyle çelişen rivayetlerle karşılaştık. Bu durumda kaynak, metin, kronoloji ve mantık analizi içerisinde tutarlı ve kabul gören rivayetleri tercih ettik. Zeyd'in Zeyneb bt. Cahş ile evliliği belki de bu çalışma başlığı altındaki en bilinen konudur. Biz bu konunun tefsir kaynaklarında çok uzun bir şekilde ele alındığını ancak mantığı zorlayan, niyet okuyarak konuyu farklı bir pencereden sunmaya devam eden bir yapı içerisinde olduğunu gördük. Buna karşın daha kısa bir şekilde ele almış olsalar da tarih kaynaklarımızın bu konuya müfessirlerimizin çizdiği çerçeve ile baktıkları görülmektedir. Olayın ele alınış biçimi ise tarafların kimlikleriyle örtüşmeyecek ve özellikle Hz. Peygamber'e karşı haksız ve gerçek dışı bir ithamın ortaya çıkmasına sebep olmuş ve bu husus müsteşrikler tarafından kullanılmıştır. Biz hem rivayet hem dirayet tekniği açısından sorunlu anlatımı bir kez daha tekrarlamak yerine sahih rivayetlere ve mantıksal tutarlılık içeren bilgiye dayanarak konuyu anlatmaya çalıştık. Bu konuda zaten teknik eleştirilerden geçmemiş ve mana itibarıyla hiçbir tutarlılığı olmayan müsteşriklerin yorumlarını tekrar etmeyi doğru bulmadık. Siyer kaynaklarının dışında özellikle çok bilinmeyen yer isimlerinin izahı için Yâkût el-Ha-

mevî'nin *Mu'cemû'l-Büldan*'ı gibi coğrafya eserlerinden istifade ettik. Yine Belâzürî'nin *Ensâbu'l-Eşrâfı* ve İbn Sa'd'ın *Tabakâtü'l-Kübrâsı* başta olmak üzere tabakat kitaplarından İbn Abdilber'in *el-İstîâb*, Semâni'nin *el-Ensâb*'ı gibi ensâb kitaplarından; kabile bilgisi için ise İbn Hazm ve İbnü'l-Kelbî'nin *Cemhere*'lerinden yararlandık. Araştırmalardan ise başta Muhammed Hamidullah'ın *İslâm Peygamberi* ve Hz. *Peygamber'in Savaşları* adlı eserlerinden, Mahmud Şit Hattâb'ın *Kâdetü'n-Nebî* ve Elşad Mahmudov'un *Sebepleri ve Sonuçları* açısından Hz. *Peygamber'in Savaşları* ve Kasım Şulul'un kronolojik hazırladığı *Siret-i Nebî* adlı eserinden istifade ettik.

1. BÖLÜM

**Müslüman
Oluncaya Kadar
ZEYD b. HÂRİSE**

Zeyd b. Hârise'nin Doğumu ve Ailesi

Hız. Peygamber'in Hız. Hatice ile evlenmesinden sonra, köle olarak tanıdığı Zeyd b. Hârise için yeni bir hayat başladı. Hız. Peygamber'in kendisine hibe edilmesini istediğı Zeyd b. Hârise önce hürriyetine kavuştu sonra Hız. Peygamber'in evlatlığı makamına yükseldi. Zeyd b. Muhammed adıyla çağrılan bu zat artık Hız. Peygamber'in en yakınındaki isimlerden biridir. Hem Mekke hem Medine döneminde Hız. Peygamber'in hayatında önemli bir yer işgal eden Zeyd b. Hârise'nin Hâne-i Saâdette girinceye kadar ki hayatına değinelim.

Zeyd b. Hârise b. Şerâhîl b. Ka'b b. Abdüluzzâ b. Yezîd b. İmruu'l-Kays b. Numan b. İmrân b. Abdüvud b. Kinâne b. Avf b. Zeydu'l-Lât b. Rufejde Sevr b. Kelb b. Vebre Yemen'in Kelb kabilesindedir.^[1] Kelb kabilesi Yemen'den Kuzey Ara-

[1] Ahmed b. Yahya el-Belâzürî, *Ensâbu'l-Eşraf*, thk. Muhammed Hamidullah, I, 467; Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah İbn Abdilber, *el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, thk. Adil Murşid, Amman, 2002, s. 242; Hüseyin b. Mesud el-Begavî, *Şerhu's-Sünne*, thk. Şuayb Arnavut, Beyrut, 1983, XIV, 142; Ebû Sa'd Abdülkerim b. Muhammed es-Semânî, *Ensâb*, thk. Abdurrahman b. Yahya el-Muallimî, Kahire, 1980, X, 451. Zeyd'in nesebi Zeyd b. Hârise b. Şerâhîl b. Ka'b b. Abdüluzzâ b. İmruu'l-Kays b. Âmir b. Numan b. Âmir b. Abdüvud b. Avf b. Kinâne b. Bekr b. Avf b. Uzre b. Zeydullah b. Rufejde b. Sevr b. Ka'b b. Vebre şeklinde de bildirilmektedir. Bk. İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, nşr. Ömer Abdusse-

bistan'a göç eden Arap kabilelerindendir.^[2] Dede-
sinin adı konusunda Şerâhîl^[3] ve Şurahbil^[4] iki
farklı rivayet vardır. Ancak çoğunlukla bildirilen
Şerâhîl'dir. Zeyd'in annesi Suda' bt. Salebe b. Abd
b. Amir, Tay kabilesinin Benî Maan kolundandı.^[5]
Sahâbeden Cebele b. Hâris Zeyd'in kardeşidir ve
ondan büyüktür.^[6] Nitekim Cebele'ye kimin bü-
yük olduğu sorulunca "Ben Zeyd'den önce doğ-
dum ama O benden büyüktür" cevabını vermiştir.
Annesinin başka bir evliliğinden olan Yezid b.
Ka'b b. Şerâhîl de Zeyd'in kardeşidir.^[7] Künyesi
Ebû Usâme'dir. Doğum tarihi konusunda kaynak-
larda bilgi yoktur. Usâme'nin bildirdiğine göre
Zeyd b. Hârise ile Peygamberimiz arasında on yaş

lam Tedmûrî, Beyrut, 1990, II, 333; Muhammed b. Sa'd, *Tabakâtü'l-Kebîr*, by, trs., III, 38.

- [2] Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, trc. Salih Tuğ, Ankara, 2003, II, 1113.
- [3] İbn Hişâm, I, 264; İbn Sa'd, VIII, 223; Ebû Cafer Muhammed b. Habîb, *el-Muhabber*, tsh. Ilse Lichtenstadter, Beyrut, trs., I, 287; Belâzürî, *Ensâb*, IV, 516.
- [4] Ebû'l-Kasım Abdurrahman b. Abdullah es-Süheyli, *Ravdu'l-Unf*, thk. Mecdî b. Mansur, Beyrut, trs., I, 428; Ebû'l-Kasım Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, *Mu'cemû'l-Kebîr*, thk. Hamdi Abdülmecid es-Selefi, Kahire, trs., V, 83.
- [5] *Ravdu'l-Unf*, I, 428; Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ali İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Tarihi'l-Müluk ve'l-Ümem*, thk. Muhammed Abdülkadir Ahmed Ata, Mustafa Abdülkadir Ata, Beyrut, 1992, III, 347.
- [6] İbn Sa'd, III, 39; İbn Abdilber, *el-İstiâb*, 243-244.
- [7] İbn Sa'd, III, 39; İbn Abdilber, *el-İstiâb*, 243-244.

vardı.^[8] Ölüm tarihinden ve Hz. Peygamber'le arasında on yaş fark olduğu bilgisinden hareketle doğum tarihi tahmin edilebilir. Kaynaklarda Zeyd şehit edildiğinde 50 veya 55 yaşında olduğu şeklinde iki rivayet bulunmaktadır. Çoğunluğun kabul ettiği 50 yaşına göre Zeyd 579 yılında, 55 yaşını düşünürsek 574 yılında, Peygamberimizle arasındaki yaş farkına göre ise 581 yılında doğduğu tahmin edilmektedir. Hicri-miladi yıl arasındaki fark nedeniyle iki yıla yakın bir farklılık olduğuna göre Zeyd'in vefat ettiğinde yaklaşık elli yaşında olduğu tahmin edilebilir.

Zeyd'in çocuklarından, meşhur sahâbe Usâme hakkında bilgi vermek uygun olacaktır. Hz. Peygamber'in sevgisinden dolayı Usâme'ye Hibbu İbnü'l-Hib^[9] Hz. Peygamber onu devesinin terkinde taşıdığı için redif de deniyordu.^[10] Usâme, Hz. Peygamber vefat ettiğinde 19 yaşında olduğuna göre, 613 veya 614 yılında doğmuş olmalıdır.^[11] Hz. Peygamber onu çok seviyor ve adeta torunu

[8] İbn Sa'd, III, 42; Belâzûri, *Ensâb*, II, 111; Cemaleddin Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzi, *Sıfetu's-Safve*, thk. Halid Tartûsî, Beyrut, 2012, s.139.

[9] Ebû Naîm el-İsbehânî, *Ma'rifetu's-Sahâbe*, thk. Adil b. Yusuf el-Azâzî, by. trs., I, 224; İbn Abdilber, *el-İstîâb*, s. 46.

[10] Belâzûri, *Ensâb*, I, 469.

[11] Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî, *el-Meğâzî*, thk. Marsden Jones, Beyrut, 1984, III, 1125.

gibi görüyordu. Hz. Peygamber Usâme'yi 15 yaşına geldiğinde, dedesi olduğunu gösterir gibi, Tay kabilesinden bir hanımla evlendirmiştir.^[12] Hz. Peygamber'in sevgisini ve mütevazılığını göstermesi açısından şu örnek çok önemlidir. Hicretten sonra o sırada sekiz dokuz yaşlarında olan Usâme'nin hastalığı esnasında yüzünü silme konusunda Hz. Aişe ve Hz. Fatıma'nın gösterdiği tavirlere Hz. Peygamber kızmış ve kendi eliyle temizliğini yaparak onu öpmüştür.^[13] Zeyd'in oğlu Usâme, babası gibi beyaz tenli değil annesi Ümmü Eymen gibi siyah tenliydi. Çünkü Usâme'nin annesi Ümmü Eymen Bereke Habeşistan asıllı bir siyahî idi. Tenlerinin farklı olmasını dillerine dolayan münafıklar Usâme'nin Zeyd'in çocuğu olmadığı dedikodusunu yaymaya başladılar. Böylece aileyi ve Hz. Peygamber'i üzüyorlardı. İz sürmekle şöhret kazanmış Benî Müdlic kabilesinden Mücezziz el-Müdlicî bir defasında yüzleri ve başları gözükmeden uyuyan Zeyd ve Usâme'nin kim olduğunu anlamadan "Şüphesiz bu ayakların sahipleri birbirlerindedir"^[14] dedi. Bunu duyan Hz. Peygamber Hz. Aişe'nin bildirdiğine göre bü-

[12] Vakıdî, III, 1125.

[13] Vakıdî, III, 1125-1126.

[14] Şemseddin Muhammed b. Ahuned b. Osman ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübela*, I, 222.

yük bir sevinçle onun yanına gelmiş ve olayı anlatmıştır. “Gördün mü? Mücezziz el-Müdlîcî Zeyd ve Usâme'nin ayaklarına bakarak birbirlerinden oldukları söyledi” buyurarak sevincinin sebebini Hz. Aişe validemize açıkladı. Hz. Peygamber'in sevinci Zeyd'in Üsâme'nin babası olduğunu kesin bir şekilde ortaya koyan tek delilin bu olmasından değildi. Bunu dillerine dolayan münafıkların anlayacağı türden kuvvetli bir delil olmasından dolayı idi. Hz. Peygamber ayak izlerine veya vücut özelliklerine bakarak fikir beyan etmeyi (kıyâfe ilmi, kâiflik) kehanet değil tahmin anlamında caiz gördüğü anlaşılmaktadır.^[15] Usâme'nin Muhammed ve Hasan adında iki oğlu vardı.^[16]

Zeyd b. Hârise'nin Künyesi, Fiziki Özellikleri ve Faziletleri

Beyaz tenli,^[17] kısa boylu etine dolgun, basık burunlu bir yapıya sahipti. Künyesi Ebû Usâme

[15] Buhari, *Sahih*, Ferâiz, 31; İbn Kayyım el-Cevziyye, *Zâdu'l-Meâd*, trc. Mehmet Erdoğan vd., İstanbul, 1990, VI, 22-24; Muhammed Abdülhay b. Abdülkebir el-Kettânî, *et-Terâtibu'l-İdâriyye*, trc. Ahmet Özel, İstanbul, 1990, II, 227; Bünyamin Erul, “Zeyd b. Hârise”, *DİA*, İstanbul, 2013, XLIV, 320.

[16] Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim İbn Kuteybe, *el-Maârif*, thk. Servet Ukkâşe, Kahire, trs., s. 145.

[17] İzzeddin İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe fî Temyizi's-Sahâbe*, thk. Ali Muhammed Muavviz-Adil Abdülmevcüd, Beyrut, trs., II, 353.

idi.^[18] Ahzab suresi 5. ayet ininceye kadar kendisine Zeyd b. Muhammed denildi.^[19]

Hiz. Peygamber Zeyd'i çok sevdiği için Müslümanlar ona biricik sevgili anlamında Zeydu'l-Hıbb (Zeydu'l-Hub) veya "Hıbbu Resûlillah" diyorlardı.^[20] Nitekim Hiz. Peygamber Zeyd hakkında şöyle buyurdu; "Bana en sevimli gelen insan Allah'ın nimet verdiği ve benim nimet verdiğimdir."^[21] Burada Allah'ın verdiği nimetin Müslüman olmak, Hiz. Peygamber'in verdiği nimetin azat edilmek olduğu anlaşılmaktadır.^[22] Evlatlığın öz evlat olarak kabul edilmesi anlayışının kaldırılmasından sonra bu hüküm Müslümanlar tarafından idrak edilmiş Zeyd b. Muhammed yerine Zeyd b. Hârise denilmeye başlanmıştır. Hiz. Peygamber'i ailesine tercih ederek kabile aidiyetinden sıyrılıp Allah Resulü'nün yanında kalmayı isteyen Zeyd b. Hârise'yi İslâm toplumu da kabile bağı olarak Benî Hâşim'den kabul etmiştir. Zeyd b. Hârise'nin künye-

[18] İbn Sa'd, III, 42; İbn Kuteybe, *el-Maârif*, 145; Belâzürî, *Ensâb*, I, 470; *el-Muntazam*, III, 349; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, I, 222.

[19] İbn Kuteybe, *el-Maârif*, 145; İbn Abdilber, *el-İstîâb*, 243-244; Celaleddin Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *Sifetü's-Safve*, thk. Halid Tartûsî, Beyrut, 2012, s. 139.

[20] Belâzürî, *Ensâb*, I, 469; İbn Abdilber, *el-İstîâb*, s. 244; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, I, 220; Erul, "Zeyd" *DİA*, 319.

[21] İbn Abdilber, *el-İstîâb*, 244.

[22] İbn Abdilber, *el-İstîâb*, 244.

sinde nesep yönünden babası ve dedelerinin adı verilir ardından sadakat veya dostluk yönünden el-Hâşimî olduğu ifade edilir.^[23] Mesala Bedir, Uhud ve Mûte harbi gibi büyük savaflara katılanların adını kabile başlığı altında veren kaynaklarımız Zeyd b. Hârise'yi Benî Hâşim başlığı altında göstermişlerdir.^[24] Bu yaklaşım Hz. Peygamber'in ona duyduğu yakınlıkla ilgili idi. Diğer taraftan Hz. Peygamber'in Haşimî olduğunu düşünürsek bu şekilde sunulmak Zeyd b. Hârise için manevi bir üstünlüktür. Dolayısıyla kan bağına dayalı bir isimlendirme olsaydı böyle bir başlıkta Zeyd'in yer almaması gerekirdi.

Hz. Peygamber şöyle buyurdu; "Sen bizim kardeşimiz ve mevlâmızsın." Buna göre öz babadan başkasına nispet caiz değildir.^[25] Hz. Peygamber Zeyd'i sevdiğini gizlemiyordu "Sen benim mevlamsın, bendensin insanlardan bana en sevimli olansın." Diyordu.^[26] Berâ b. Azîb'in Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre ise bu ifade "Sen

[23] el-Fasî, Ebû't-Tayyib Takıyyüddin Muhammed b. Ahmed (ö. 832/1429), *el-İkdû's-Semîn fi Tarihi'l-Beledi'l-Emîn*, thk. Fuad Seyyid, Kahire, 1962, IV, 138.

[24] İbn Hişâm, II, 333; Vâkıdî, I, 153.

[25] Buhârî, "Sulh", 2699.

[26] İbn Sa'd, III, 42; Belâzürî, *Ensâb*, I, 470; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, I, 226; *el-İsâbe*, IV, 50.

bizim kardeşimiz ve mevlamızsın” şeklinde geçmektedir.^[27]

Hiz. Aişe “Resûl-i Ekrem, Zeyd’i bir ordu ile sefere gönderdiğinde mutlaka onu kumandan tayin ederdi.^[28] Şimdi sağ olsaydı kendisini yerine halife bırakırdı” demiştir. Zeyd’in katıldığı seriyyelerin tamamına yakınında komutan tayin edildiği görülmüştür.^[29] Bu tayin Zeyd’in verilen görevleri yapma liyakati ve Hiz. Peygamber’in ona güveniyle olduğu kadar toplumda köleye bakışı değiştirmek ve önemli olanın liyakat ve samimiyet olduğunu zihinlere yerleştirmekle de ilgilidir. Halifelikle ilgili Hiz. Aişe’nin bu değerlendirmesini Hiz. Peygamber’in ona olan güveni ve halife olabilecek özellikleri taşıdığı şeklinde de anlamak mümkündür.

Hiz. Peygamber Miraç esnasında gördüğü siyah örtüye bürünmüş bir cariye­nin kime ait olduğunu sorduğu ve Zeyd b. Hârise’ye ait olduğunu öğrendiği ve bunu da Zeyd’e müjdelediği bildirilir.^[30] Hadisin çeşitli yönlerden eleştirisi yapılabilir. Burada dikkat çekilen husus Zeyd’in yaşantısı

[27] Belâzürî, *Ensâb*, I, 470.

[28] İbn Sa’d, III, 43.

[29] Belâzürî, *Ensâb*, I, 472.

[30] İbn Hişâm, II, 49; *Ravdu’l-Unf*, II, 206; Zehebî, *Siyeru A’lâm*, I, 230.

itibariyle takdir edilecek ve ödüllendirilecek bir makamda olduğunun ifadesidir.

Zeyd b. Hârise inen ayetlerin hükümlerini yerine getirmede samimi bir yaklaşım içerisindeydi. Allah Teâla'nın yapılmasını istediği şeyleri ertelemeyen yerine getirme heyecanını taşıyordu. “Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamadıkça iyiliğe eremezsiniz. Her ne harcarsanız, Allah onu hakkıyla bilir” (Âl-i İmrân, 3/92) ayeti nazil olunca Zeyd b. Hârise en sevdiğinin şebele adlı atı olduğunu Allah yolunda bağışladığını söyleyerek Hz. Peygamber’e getirdi. Bunun sadaka olduğunu söyleyerek Hz. Peygamber’e teslim etti. Hz. Peygamber sadakayı kabul ederek üzerinde Usâme’yi taşıdı ve “Allah sadakanı senden kabuletti” buyurdu.^[31]

Zeyd b. Hârise (Ebû Eyyûb ile birlikte) İfk hadisesini duyunca bu büyük bir iftiradır diyen bir Müslümandı.^[32] İfk hadisesinin Allah Teâla'nın bu hadise üzerinde durarak duruma dikkat çektiği ve Hz. Peygamber’i ve ailesini üzen bir olay olduğunu biliyoruz. Nûr Suresi 11-16. ayetler bu hadisede Müslümanların nasıl tavır almaları gerekti-

[31] Celaleddin Abdurrahman Suyûtî, *Dürrü'l-Mensûr fî Tefsiri bi'l-Me'sûr*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki, Kahire, 2003, III, 662.

[32] *Dürrü'l-Mensûr*, X, 702.

ğini bize göstermektedir. “Onu duyduğunuzda: “Bunu konuşup yaymamız bize yakışmaz. Haş! Bu, çok büyük bir iftiradır” demeli değil miydiniz?” (Nûr, 24/16) ayeti toplumun tamamına yakınının bu konuda başarılı bir sınav vermeyerek hadiseyi aktardıklarını ifade etmektedir. Az sayıda sahâbe bunun açık bir iftira olduğunu belirtmişlerdir ki onlardan biri de Zeyd b. Hârise'dir.

Hz. Peygamber Ramazan ve Kurban bayramlarında Fadl b. Abbas, Abdullah b. Abbas, Hz. Ali, Cafer b. Ebî Tâlib, Hasan ve Hüseyin, Usâme, Eymen b. Ümmü Eymen ve Zeyd b. Hârise ile beraber yüksek sesle tekbir ve tehlil getirerek Haddâdîn yolundan Musallâ'ya gelir ve namaz bitince aynı yoldan evine dönerdi.^[33] Buradaki insanlara baktığımızda Hz. Peygamber'in kan bağı ile bağlı olduğu akrabalarının arasına Zeyd b. Hârise ve çocuklarını alması ona verdiği değeri ve sevgiyi gösterir.

Hz. Ali, Cafer ve Zeyd b. Hârise bir defasında kimin Hz. Peygamber'e en sevgili geldiği konusunda iddialaştılar. Hz. Peygamber bu soruya kendisine en sevimli gelenin Hz. Fatıma olduğu-

[33] Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali el-Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata, Beyrut, 1994, III, 395.

nu söyledikten sonra şöyle devam etti; “Ey Cafer sen bana yaratılışta ve ahlakta en fazla benzeyensin benim dalımsın, Ey Ali sen benim torunlarımla babasımsın ben sendenim sen de bendensin, Ey Zeyd sen benim mevlamsın bendensin ve bana insanlardan en sevimli gelersin” buyurdu.^[34]

Hız. Peygamber’in Zeyd’e gösterdiği sevginin Müslümanlar tarafından da kıymetli görüldüğü ve öyle muamelede bulunulduğu görülmektedir. Hız. Ömer kendi zamanında oğlu Abdullah’a 3000, Usâme’ye 3500 dirhem maaş ödeyince Abdullah b. Ömer, Usâme’nin kendisinden İslâm’a hizmet ve kıdem yönünden önünde olmadığı halde neden daha fazla maaş ödediğini sordu. Hız. Ömer şöyle cevap verdi “Usâme’nin babası Hız. Peygamber’e senin babandan, O da senden daha çok sevimliydi^[35] Resulullah’ın sevdiğini kendi sevdiğime tercih ettim.”^[36] Hız. Ömer maaş dağıtımında kişilerin İslâm’a girmede önceliğine ve dine ve topluma ne kadar hizmet ettiğine bakarak yapmıştı.

[34] İbn Sa’d, III, 42; *Mecmeu’z-Zevâid*, IX, 329; *Zâdu’l-Meâd*, III, 42; 1 Kettânt, II, 366.

[35] Abdullah b. Muhammed İbn Ebî Şeybe, *Musannef fi Ehadisi ve’l-Âsar*, haz. Said el-Lihâm, Beyrut, 1994, VI, 455; Belâzürî, *Ensâb*, I, 474; *el-İsâbe*, IV, 50.

[36] Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *Sünen*, Türkçe trc. Osman Zeki Mollamahmutoglu, İstanbul, trs., VI, 331.

“Allah Teâla Mevlalardan Selmân-ı Fârisî, Bilâl, Sûheyb-i Rûmî ve Zeyd b. Hârîse’yi seçti.” hadisi de hem Zeyd’in manevi alandaki makamını hem de sınıfsal bir üstünlüğün mantıksızlığını köle sınıfındaki bu insanların Allah Teâla katında büyük bir yerlerinin olduğunu göstermektedir.

Mekke’ye İntikalinden Önce Zeyd b. Hârîse’nin Yaşadığı Çevre

Kelb kabilesi, Yemen Araplarından Kahtânîlerin Kudâa kolundan gelmektedir. Karıştırılmaması için kabile Kelb b. Vebre şeklinde isimlendirilir. Mısır bölgesinde de farklı bir Kelb kabilesi vardır. Zeyd b. Harîse’nin kabilesi Kelb’in Yemen’den Dûmetül-Cendel, Tebük bölgesine geldikleri bildiriliyor^[37]. İşte annesiyle beraberken uğradıkları bir saldırı sonucu köle olarak Hicaz’a Mekke’ye intikal edilmeden önce burada yaşıyordu.

Hz. Peygamber’e Köle Olarak Verilmesi

Zeyd b. Hârîse’nin köle olarak satılması ve Mekke’ye intikal ettirilmesini aktarırken kaynaklar annesiyle beraber saldırıya uğradığı ve buradan kaçırılarak satıldığı konusunda hemfikirdirler. Zeyd’in Hakîm b. Hizâm tarafından satın alın-

[37] Kehhâle, *Mucemu Kabâili'l-Arab*, www.al-mostafa.com, s. 562.

ması konusunda ise halası Hz. Hatice adına veya kendi adına alıp halasına hediye ettiği tarzında iki rivayet bulunmaktadır. Bunun dışında fazla kabul görmeyen rivayetler de vardır.

Zeyd'in annesi Suda' yanına oğlu Zeyd'i de alarak akrabalarını ziyarete gitti. Benî Maan yurduna geldiklerinde topluca Benî Kayn b. Cısr kabilesinin saldırısına uğradılar. Benî Maan'ın evlerini yağmaladılar ve Zeyd'i alıp götürdüler. Zeyd o sırada sekiz yaşlarında bir çocuktur. Zeyd'i Ukaz çarşısında getirdiler ve burada Hakîm b. Hizâm b. Huveylid 400 veya 600 dirheme sattılar.^[38] Araplar arasında bu tür baskınlarla esir alarak köle edinme ve özellikle küçük yaştaki çocukları bir daha ailesine ulaşmasın diye uzak yerlere götürerek satma uygulaması çok yaygındı.^[39] Hakîm b. Hizâm Zeyd'i halası Hatice bt. Huveylid için satın almıştı.^[40] Belâzürî Hakîm b. Hizâm'ın halası için ticaret yaptığını kaydetmesi önemli bir bilgi-

[38] İbn Sa'd, III, 39; Belâzürî, *Ensâb*, II, 107; Ebû Zekeriyya Muhiddin b. Şeref en-Nevevî, *Tehzibu'l-Esma ve'l-Lûgât*, Beyrut, trs., I, 202.

[39] Cevâd Ali, *el-Mufasssal fî Tarihi'l-Arab kable'l-İslâm*, by., 1993, V, 573.

[40] Zübeyr İbn Bekkâr, *Cemheretu Nesebi Kureyş ve Ahbârihâ*, thk. Abbas Hani Cerrâh, Beyrut, 2010, I, 235; Belâzürî, *Ensâb*, I, 467, 476; İbn Abdilber, *el-İstîrab*, 242-243; *Ravdu'l-Unf*, I, 427; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, III, 347-8; Cevâd Ali, VII, 379, 453.

dir.^[41] Hakîm b. Hizâm o zamanda Hicaz'da üç önemli çarşıdan birinin Ukaz olduğunu Zilkade'nin ilk gününde başladığını ve burada yirmi gün devam ettiğini, Zeyd b. Hârise'yi halası Hatice için 600 dirheme bu çarşıdan satın aldığını belirtmektedir.^[42] Ancak müellif ilerde Hakîm'in Zeyd'i kendisi için satın aldığını söylüyor.^[43] Hz. Hatice Hz. Peygamber'le evlenince Zeyd'i ona hediye etti.^[44] Kendisi için satın alıp sonradan halasına hediye ettiğini bildirir rivayete göre ise Hakîm b. Hizâm Şam tarafından geldiğinde yanında kölelerle Hz. Hatice'ye uğradı ve bunlardan istediği birini alabileceğini söyledi. Hz. Hatice Zeyd'i tercih etti. Hz. Peygamber Zeyd'i görünce onu kendisine bağışlamasını istedi. Hz. Hatice Zeyd'i Hz. Peygamber'e bağışladı.^[45]

Arap toplumunda köle edinme biçimleri satın alma, köle anneden doğma, savaş gibi çeşitli nedenler yanında Zeyd b. Hârise de olduğu gibi bas-

[41] Belazûrî, *Ensâb*, I, 476.

[42] İbn Bekkâr, *Nesebu Kureyş*, I, 235. Süheylî Zeyd'in Hubâşe pazarından satın alındığını ve sekiz yaşlarında olduğunu ifade ediyor. Süheylî, *Ravdu'l-Unf*, I, 428. Cevâd Ali'de yukarda Zeyd'in Ukaz çarşısında satıldığını söylerken burada Süheylî'ye uyararak Hubâşe çarşısında satıldığını söylemektedir. Bk., Cevâd Ali, VII, 461.

[43] İbn Bekkâr, *Nesebu Kureyş*, I, 229.

[44] İbn Sa'd, III, 39; Belazûrî, *Ensâb*, II, 108.

[45] İbn Hişâm, I, 264; *Ravdu'l-Unf*, I, 428.

kınlar yaparak kaçırma şeklinde de oluyordu. Her hangi bir yerden baskınla ele geçirilen bu insanlar izleri kaybolsun diye farklı pazarlarda satılıyordu.

Zeyd b. Hârise'nin köle olarak Hz. Hatice'ye geçişi ile ilgili en garip rivayet İbn Ebî Şeybe'de bulunmaktadır. Ebû Usâme Abdülmelik tarikiyle gelen bu rivayette Hz. Peygamber Bathâ'da kurulan pazarda Zeyd b. Hârise'yi satılmak üzere bekletilirken gördü. Hz. Hatice'ye gelerek "Bathâ'da bir köle gördüm satmak için onu tutuyorlardı." Dedi. Hz. Hatice ücretinin 700 dirhem olduğunu öğrendi. Hz. Hatice ücreti Peygamberimize verdi ve gidip onu almasını söyledi. Hz. Peygamber Zeyd b. Hârise'yi satın aldı ve onunla Hz. Hatice'ye geldi ve şöyle dedi, "Benim olsaydı onu kesin olarak azat ederdim." Hz. Hatice bunun üzerine "O senindir" dedi ve Hz. Peygamber Zeyd b. Hârise'yi azat etti.^[46] Belâzürî Hz. Peygamber'in Zeyd'i Meysere ile gittiği Şam'da hanımı Hatice için aldığı bildiriyor.^[47]

[46] Nevevî, *Tehzîbu'l-Esmâ*, I, 202; Ebû'l-Fazl Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, thk. İbrahim Zeybek- Âdil Mürşid, Beyrut, trs, I, 661; Erul, 319.

[47] Belâzürî, *Ensâb*, I, 468. Hz. Peygamber hanımı Hatice'nin onayının alarak Zeyd'i satın aldığı belirtiliyor, bk. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 67; Vecdi Akyüz-Nihat Engin, "Asr-ı Saadette Kölelik", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslâm*, İstanbul, 1994, I, 498.

Zeyd'in Hz. Hatice'ye Hz. Peygamber'le evliliğinden önce veya sonra ulaştırıldığı şeklinde iki farklı rivayet bulunmaktadır. Bu iki farklı rivayet içerisinde Zeyd, Hz. Hatice'ye ulaştırıldığında Hz. Peygamberle evli olmadığı yönündeki bilgiler daha fazla kabul görmektedir. Hz. Hatice ile evlendikten sonra onun evine taşınan Hz. Peygamber burada Zeyd ile karşılaştı. Hz. Peygamber, evlendikten sonra Hz. Hatice'nin kölesi Zeyd'i kendisine vermesini istedi ve babasının vefatından bu yana yanında bulunan Ümmü Eymen ile evlendirdi.^[48] Daha az zikredilen görüşe göre Hz. Hatice o sırada Hz. Peygamber'le evliydi ve Peygamberimiz onun getirilmesinden sonra kendisine verilmesini istedi.^[49] Neticede Zeyd b. Hârise Benî Maan yurdundaki saldırıda kaçırılarak Ukaz panayırında Hakîm b. Hizâm'a satılmış, Hakîm de onu halası Hz. Hatice'ye hediye etmiş, Hz. Hatice ise Zeyd'i Hz. Peygamber'e bağışlamıştır.

Hz. Peygamber'in Zeyd'i Azad Edip Evlat Edinmesi

Ukaz panayırında satılan Zeyd b. Hârise Mekte'de Hz. Muhammed'in yanında yaşamaya devam ederken Kelb kabilesinden insanlar hac için

[48] Belâzûrî, *Ensâb*, I, 476.

[49] İbn Hişâm, I, 264; *Ravdu'l-Unf*, I, 428.

Mekke'ye geldiklerinde Zeyd'i gördüler ve onu tanıdılar. Zeyd de onları tanıdı. Zeyd b. Hârise, üzüldüklerini bildiği ailesine rahat olduğunu bildirmelerini isteyen bir şiir söyledi.^[50]

Hac ibadetini yaptıktan sonra Zeyd'i gören Kelb'li insanlar memleketlerine döndü ve Mekke'de Zeyd'i gördüklerini babasına bildirdiler. Babası Hârise "Oğlum ve Kâbe'nin Rabbi" diyerek sevincini gösterdi. Oğlunu uzun zamandan beri arayan Hârise hem onun bulunmuş olmasına hem de Kâbe'de olmasına sevincini bu sözlerle göstermiştir. Hârise ve kardeşi Ka'b Mekke'ye geldiler.^[51] Maksatları fidyelerini ödeyerek oğulları Zeyd'i geri almaktı. Hz. Peygamber'in yanında olduğunu bildikleri için Muhammed b. Abdullah b. Abdülmuttalib'in nerede olduğunu sordular. Kâbe'nin yakınında Harem'de olduğunu öğrenince Hz. Peygamber'in yanına geldiler.^[52]

Hz. Peygamber'in yanına gelen Hârise içindeki hasretten ve kavuşma isteğinin yerine getirilmesini sağlamak için şöyle seslendi; "Ey Abdul-

[50] İbn Sa'd, III, 39; Belâzürî, *Ensâb*, I, 468; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, III, 347.

[51] İbn Hişâm, I, 266. Burada İbn Hişâm Zeyd'in amcasının adının Amr olduğunu söylüyor.

[52] İbn Hişâm, I, 266; İbn Sa'd, III, 40; İbn Abdilber, *el-İstîtab*, 243-244; *el-Muntazam*, III, 349.

lah'ın oğlu! Ey Abdulmuttalib'in oğlu! Ey Hâşim'in oğlu, Ey Kavminin Efendisinin oğlu! Sizler Harem ehlisiniz, O'nun komşularısınız, O'nun evinin yanında darda kalanlara yardım eder, esiri doyurursunuz, biz sana geldik, oğlumuz senin yanındaymış onu bize ver (bağışla) sana fidyesini verelim, bize iyilikte bulun". Kim için konuştuklarını anlayınca Hz. Peygamber "Onu çağırınız muhayyer bırakınız, sizi istiyorsa fidyesiz (hiçbir ücret almaksızın) o sizindir, eğer beni isterse ben de beni tercih edeni tercih ederim" buyurdu.^[53]

Hz. Peygamber'in bu sözleri üzerine Zeyd'in babası ve amcası memnun oldular. Çünkü Hz. Peygamber Zeyd ailesini anne babasını seçip onlarla gitmek isterse buna saygı duyup hiçbir ücret almadan vereceğini söylemiştir. Belli bir ücretle (400 dirhem) satın alınan bir kölenin ücret alınmadan ailesine verilmesi arapların alışık olmadığı bir cömertlik ve erdemdi. Zeyd'i çağırdılar. Zeyd gelince Hz. Peygamber bu insanları tanıyıp tanımadığını sordu. Zeyd birinin babası diğerinin amcası olduğunu söyledi. Hz. Peygamber Zeyd'e şöyle dedi; "Sen beni tanıdın nasıl bir insan olduğumu biliyorsun, sana nasıl davrandığımı gör-

[53] İbn Sa'd, III, 40; Belâzûrî, *Ensâb*, I, 468; *Zâdu'l-Meâd*, III, 38-39.

dün, ister beni seç ister onları.” Zeyd ise “Seni başkalarına tercih edemem, sen benim babam ve amcamın yerindesin”, “Ben yanında kalıyorum” dedi.^[54] Bunun üzerine onlar “Dikkat et! Köleliği hürriyete, baba amca ve ailene tercih mi edeceksin?” diye tepki gösterdiler.^[55] Zeyd b. Hârise “Ben bu insandan öyle güzel şeyler gördüm ki başkasını asla tercih edemem, ondan asla ayırlamam” dedi. Hz. Peygamber bu söz üzerine Zeyd’in elinden tuttu ve Kureyş’in ileri gelenlerinin bulunduğu Harem’e götürdü. Burada “Şahit olun Zeyd benim oğlumdur, o bana, ben ona mirasçımız” diye onu azat ederek resmen evlatlığı ilan etti. Bunu duyan babası ve amcası rahatladılar.)^[56] Hz. Peygamber aşağı yukarı Mekke döneminin tamamında onu ailesi içinde tutarak öz evladı gibi sevmiştir. Zeyd b. Hârise’nin evlatlık olarak ilan edildiğinde Hz. Peygamber’in erkek çocukları küçük yaşta ölmüşlerdi. Mekke müşriklerinin erkek çocukları öldüğü için kendisini itham etmelerine üzülen Hz. Peygamber’in Zeyd’i evlat edindiğini

[54] İbn Hişâm, I, 266; Tirmizî, *Sünen*, Türkçe tercüme, VI, 332; Belâzürî, *Ensâb*, I, 469; İbn Abdilber, *el-İstîâb*, 243-244; *el-Muntazam*, III, 349; *Zâdu’l-Meâd*, III, 39.

[55] İbn Sa’d, III, 40; İbn Abdilber, *el-İstîâb*, 243-244; *Zâdu’l-Meâd*, III, 39.

[56] İbn Hişâm, I, 266; Belâzürî, *Ensâb*, I, 469; İbn Abdilber, *el-İstîâb*, 242; *Zâdu’l-Meâd*, III, 39; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 67.

düşünenler vardır.^[57] Dolayısıyla Zeyd'in kendisine duyduğu sevgiyi takdir eden ve bunu karşılıksız bırakmayan Hz. Peygamber bu sevgiye, onu evlatlık ilan ederek karşılık vermiş, evladı yerine koymuştur. Bundan sonra ise Hz. Peygamber, Zeyd b. Hârise'ye babalık etmiş (onu evlendirmesi ve aile içerisinde tutması bunu göstermektedir) hem de arkadaşlık etmiştir. Aynen bir insanın çocukluktan itibaren babasına yüklediği sorumluluk veya babalıktan kaynaklanan imtihan süreci Zeyd ile Hz. Peygamber arasında son ana kadar devam etmiştir. Aralarında on yaş fark olduğunu düşünürsek Zeyd'in takdir edilen bir arkadaş olduğu da görülmektedir. Zeyd b. Hârise Risâlet görevi başlayıncaya kadar Hz. Peygamberin yanında kaldı. O'nu tasdik edip Müslüman oldu, onunla namaz kıldı^[58]. Allah Teâla "Onları babalarına nispet ediniz" ayeti ininceye kadar kendisine Zeyd b. Muhammed denildi.^[59] İslâm'ın tebliğ edilmeye başlanmasından sonra yaşanan sıkıntılı süreçte Zeyd b. Hârise, Hâne-i Saâdet'in Hz. Ali'nin dışındaki erkek evladı konumundaydı. Hz. Peygamber

[57] İzzet Derveze, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, çev. Mehmet Yolcu, İstanbul, 2012, I, 598.

[58] İbn Hişâm, I, 265; Tirmizî, Türkçe trc., VI, 331.

[59] İbn Hişâm, I, 265; Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Tarhu'l-Kebîr*, III, 379; Tirmizî, Türkçe trc., VI, 331.

inzivaya çekildikten sonra evin günlük işlerini Zeyd yapıyordu.^[60] Dolayısıyla ev hizmetlerini görmenin yanında Hz. Peygamber'e yönelen saldırlarda onu koruyan insan konumundaydı.

Zeyd b. Hârise'nin öz anne-babasını, ailesini bırakarak henüz risalet görevini almamış Hz. Muhammed'in yanında kalmayı tercih etmesi çok önemli bir olaydır. Bir insan öz anne babasını dururken başka bir insanı tercih etmesi hemen anlaşılacak bir durum değildir. Sekiz yaş civarında olan bir çocuk için bu bilmeden yaptığı bir iş olmaz. Aslında bizim sorduğumuz soruları Zeyd b. Hârise kısaca cevaplandırıyor, neden burada kaldığını izah ediyor. Zeyd, Hz. Muhammed'in yanında babasıyla gitmeyi gerektirecek bir durum yoktur. Daha da önemlisi Hz. Muhammed'in yanında öyle güzel şeyler görmüştür ki bunları bırakarak bilmediği veya en azından neyle karşılaşacağını bilmediği bir yere ailesi de olsa gitmek istememektedir. Hz. Muhammed'in yanında Zeyd, babasının ve ailesinin sıcaklığını aratmayacak bir şefkat, her zaman kendisine itibar edilen saygı duyulan bir muamele, aile fertlerinden hiç ayırt edilmeyen bir sevgi ve insan onuruna yakışan bir

[60] Ali Murat Daryal, *İslâm'ın Doğuş ve İlk Yayılışının Psiko-Sosyal Açısından Tahlili*, İstanbul, 1989, s. 32-33.

aile hayatı görmüştür. Büyüme çağında bir genç olduğunu düşündüğümüzde Zeyd, dışardan izlediği Hz. Muhammed'i başta güzel ahlak sahibi, şirke ve cahiliye yaşamına bulaşmamış temiz bir hayat süren, etrafına ve aile bireylerine davranışında son derece nezaket sahibi, hak ve hukuk tanıyan bir aile reisi, insanlara yardım eden onlara yük olmayan bir birey olduğunu görmüştür. Bu erdemli insanı uzun süreden beri tanıyan izleyen biri olarak Zeyd, kendisinde oluşan Hz. Muhammed sevgisi ve saygısının önüne geçemeyip babasıyla gitmeyi istememiştir. Şüphesiz bu babasını reddettiği anlamına gelmemektedir. Ancak güzel ahlak ve erdem timsali Hz. Muhammed'in yanından ayrılmamak onunla beraber yaşama isteği olarak anlaşılmıştır. Zeyd Hz. Muhammed'in kendisine davranışında gördüğü saygı, sevgi ve güzel tavırdan mahrum olmamak, onun hayatında şekillenen temiz hayatın verdiği huzurdan kopmamak için ailesiyle gitmemiştir. Burada huzurlu, mutlu, saygın ve sevgilidir. Dolayısıyla özlem içerisinde, zorluklar içerisinde yaşayan bir insan olsaydı ailesine koşardı. Diğer taraftan baktığımızda ise ailesiyle gitmeyen Zeyd'in durumu bu güzel yaşamı farkedene buna kıymet veren bir birey olduğunu da görmemiz gerekir. Yine bu durum Hz. Muhammed'in peygamberlik öncesi hayatında da

güzel ahlak ve doğru bir yaşam üzerinde olduğunu önemli kanıtlarından biridir. Bu risalet öncesi ismet sıfatının geçerliliğini tartışanlara en önemli cevaplardan biri Zeyd'in verdiği cevaptır. Hz. Muhammed'in hayatında ahlak ve erdem dışı bir durum söz konusu olsaydı Zeyd, bunlardan uzaklaşmak isteyecek ve ailesiyle gidecekti.

Arap toplumunda evlat edinme güçlü ve yaygın bir adetti. Evlatlık aynen öz evlat hükmünde görülür, aileden bir birey kabul edilerek aile hukuğu işletilirdi. Buna göre evlatlık babanın öz evladı gibi ona mirasçı olurdu. Boşanması halinde baba evlatlığın hanımı ile evlenemezdi. Bu anlayış İslâm dininin doğuşuna kadar devam etti. Medine döneminde nazil olan Ahzab suresi 4, 5 ve 40. ayetler ile evlat edinme ve evlatlıkla ilgili hukuk kaldırıldı. Evlatlıkların asıl babalarına nispet edilmesi açıkça vurgulanarak nesebin değiştirilmesi, boşandıktan sonra evlenilebilmesi ile de hukuki açıdan öz evlat olmadığı vurgulandı.

Hiz. Peygamber Zeyd'i evlatlığı olarak ilan ettikten İslâm dininin doğuşuna kadar ona Zeyd b. Muhammed denildi. İslâmî dönemde "Onlan (evlat edindiklerinizi) babalanna nispet ederek çağının. Allah yanında en doğrusu budur."^[61] ayeti ininceye

[61] Ahzab, 33/5.

kadar bu isimle çağrıldı. Bu ayet indikten sonra Zeyd b. Hârise olarak çağrılmaya başladı.^[62] Zeyd bu değişiklikten rahatsız oldu ve kendisini Muhammed'e nispet etmekle kazandığı şerefın yok olduğunu düşünerek üzölmeye başladı. Ancak Allah Teâla onun adını Kur'an'da açıkça zikrederek kıyamete kadar ibadet maksadıyla okunan şerefli bir isim haline getirdi. Zira Ahzab suresinde adı geçen Zeyd'in isminden başka Kur'an'da başka bir insanın adı geçmemektedir. Abdullah b. Ömer bu ayet ininceye kadar onu Zeyd b. Muhammed diye çağırduklarını bundan sonra Zeyd b. Hârise olarak çağırduklarını bildiriyor.^[63] Kureyş'ten evlat edinen herkes bu ayet üzerine çocukları babalarına nispet etmeye başladı. Zeyd örneğinden başka Ebû Huzeyfe'nin mevlası Sâlim ve Hattab b. Nufeyl'in evlatlığı Âmir de artık babalarının adlarıyla çağrılmaya başlandı.^[64] Esved b. Abdüyeğus'un evlatlığı Mikdad b. Esved'e bundan sonra Mikdad b. Amr denildi.^[65] Yine bu mevzuda "Allah, bir adamın içinde iki kalp yaratmadığı gibi, "zıhar" yaptığınız eşlerinizi de analarınız

[62] *Zâdu'l-Meâd*, III, 39.

[63] İbn Sa'd, III, 41; Buhârî, "Tefsîr", 4782; Müslim, "Fedâilu's-Sahâbe", 2425; Belazûrî, *Ensâb*, I, 469; Tirmizî, *Sünen*, Türkçe tercümesi, VI, 331; Semânî, *Ensâb*, X, 452;

[64] Belazûrî, *Ensâb*, I, 469.

[65] İbn Sa'd, III, 41; İbn Abdilber, *el-İstâb*, 243-244.

yerinde tutmadı ve evlatlıklarınızı da öz oğullarınız olarak tanımadı. Bunlar sizin ağızlarınıza geliveren sözlerden ibarettir. Allah ise gerçeği söyler ve doğru yola O erİştirir.” ayetinin Zeyd b. Hârİse ile ilgili olarak nazil olduğu bildirilir.^[66] Arap toplumunda “bir adamın oğlu diğer bir adamın oğlu değildir” şeklinde bir darb-ı mesel ortaya çıktı. Zeyd b. Muhammed diye çağnlan Zeyd’in bu durumunu belirlemek üzere ayetin indiği kabul ediliyor.

Ebû Dâvûd’un Hüseyin b. Ali’den bildirdiğine göre Ahzab suresi 40. ayeti “Muhammed, sizin erkeklerinizden hiÇ birinin babası değildir. Fakat o, Allah’ın Resulu ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi hakkıyla bilendir.” Zeyd b. Hârİse hakkında inmiğtir.^[67] Hz. Peygamber’in hiÇbir erkeğin babası olmadığı vurgulanarak evlatlık hükmünün kaldırıldığını beyan etmektedir.

Hz. Peygamber’in yanında onun Hâne-i Saâdet’inde yağamaya bağlayan Zeyd ahlak ve erdem eğitimi almaya bağladı. İslâm’dan önce Hz. Peygamber’in onun eğitimi ile yakından ilgilendiği ile ilgili bilgiler vardır. Hz. Peygamber İslâm gelmeden önce de putlara tapmamığtı. Kâbe’yi tavaf ederken putlara hiÇ dokunmayan ve onlara yak-

[66] Ahzab, 33/4; Dürnü’l-Mensûr, XI, 715.

[67] İbn Sa’d, III, 41.

laşmayan Peygamberimiz Zeyd b. Hârîse'nin tazim için putlara dokunduğunu görünce bunu yapmamasını söyledi. Zeyd bir kez daha puta dokununca Hz. Peygamber ona kızarak "Daha bırakmadın mı?" demiştir.^[68] Bu ikazdan sonra Zeyd "Şimdi bıraktım" diyerek emri yerine getirmiştir. Hz. Peygamber cahiliye adetlerinden uzak kalmaya özen göstermişse etrafına da duyarlı olarak onları takip ederek bu çirkin yaşamdan uzak durmalarını istemiştir. Küçük yaştan itibaren onun bir öğrencisi gibi eğitim alan Zeyd, bu konudaki en güzel örneklerden birini oluşturmaktadır.

Zeyd'in babasının onu istemek üzere ne zaman Mekke'ye geldiği konusunda tarih belirtilmemiştir. Ancak Nevevî'nin Zeyd'in babası Hârîse onu istemeye geldiğinde Müslüman oldu ve Mekke'den Müslüman olarak döndü ifadesine bakılırsa İslâm'ın doğuşundan sonra geldikleri ihtimali üzerinde durulabilir.^[69] Yukarda belirttiğimiz "Ben onda öyle şeyler gördüm ki artık hiç kimseyi ona tercih edemem" ifadesindeki gördüğü şeyin Peygamberlik olduğu yönünde tahminde bulunulursa bu bilgi biraz kuvvet kazanır. Zeyd'in öz babasıyla görüşmesinin İslâm'ın doğuşundan sonra-

[68] Taberânî, *Mucemu'l-Kebr*, V, 87; *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, Konya, 1994, I, 194.

[69] Nevevî, *Tehzîb*, I, 203.

ki bir tarihte olduğu ifade edilebilir. Bu bilginin başka kaynaklarca desteklenmemesi bu rivayetin kabulünü zorlaştırmaktadır.

**İslâm'ın Doğuşundan
Sonra
ZEYD b. HÂRİSE**

Zeyd b. Hârise'nin Müslüman Olması

Zeyd b. Hârise ilk Müslümanlardandır. Ancak kaynaklarımızda ilk Müslümanın o olduğu yönündeki bilgilerin üzerinde durulması gerekir. İbn Şihâb ez-Zührî'nin "Zeyd'den önce Müslüman olan kimseyi bilmiyorum"^[70] şeklindeki ifadesinin Mevla sınıfından veya erkeklerden Müslüman olan ilk kimse^[71] olduğu şeklinde kabul edildiği görülmektedir. İbn-i Abdilberr bunu Zührî'den başkasından duymadığını ifade ediyor.^[72] Nevevî ilk Müslümanın Hz. Hatice, Hz. Ebü Bekir, Hz. Ali ve Zeyd olduğunu söyledikten sonra bu konunun ihtilafı olduğunu ancak Zeyd'i bu isimlerin önüne getirmenin zayıf bir görüş olduğunu belirtmektedir.^[73] Zeyd'in Hz. Ali'den sonra Müslüman olduğu da rivayetler içerisinde.^[74] Bu bilgilere göre Zeyd b. Hârise Hz. Ali'den sonra Müslüman olan üçüncü kişi olduğu görülmektedir. Hz. Pey-

[70] Muhammed b. Müslim b. Ubeydullah İbn Şihâb ez-Zührî, *Meğâzi*, thk. Süheyl Zekkâr, Dımaşk, 1981, s. 46; Belâzürî, *Ensâb*, I, 471; Taberânî, *Mucemu'l-Kebîr*, V, 84.

[71] İbn Sa'd, *Tabakat*, III, 42; *Telkithu Fuhâm*, s. 88; Zehebtî, *Siyeru A'lâm*, I, 224.

[72] İbn Abdilber, *el-İstîâb*, s. 244.

[73] Nevevî, *Tehzîb*, I, 202.

[74] İbn Kuteybe, *el-Maârif*, 163; İsbekânî, *Ma'rifetu's-Sahâbe*, III, 1137. (Yakubî, Hz. Hatice ve Hz. Ali'den sonra Zeyd'in üçüncü Müslüman olduğunu belirtiyor, bk. Yakubî, *Tarih*, II, 22.)

gamber'in yakınındaki biri olarak Zeyd b. Hârise'nin özellikle İslâm öncesinde uzun bir geçmişe dayanan sevgisi ve çok iyi tanınmasından hareketle daveti ilk duyan insan olması ve ardından Müslüman olması beklenen bir durumdur. Babasına karşı Hz. Muhammed'in yanında kalmayı, onda gördüğü büyük erdeme dayandırarak, tercih eden Zeyd'in tevhid çağrısını duyduğunda büyük güven ve rahatlıkla kabule gittiği düşünülebilir. Ancak üçüncü sırada Zeyd'in değil de Hz. Ebû Bekir'in daha fazla kabul edilmesi eleştirilmiştir. Çocuk yaştaki Hz. Ali'nin Zeyd'den önce Müslüman olması biraz kapalı da olsa aile içerisinde bulunduğu için kabul edilebilir. Ancak aile içinde bulunan Zeyd'in bu süreçte gözden uzak kalması ve dışardan biri olarak Hz. Ebû Bekir'den sonra Müslüman olması mantıklı görünmemektedir. Hz. Ebû Bekir'in Zeyd'den önce Müslüman olmasını doğru bulmayan Montgomery Watt bunu Müslüman olduktan sonra hemen Hz. Peygamber'den sonra en öndeki isim olmasına ve Zeyd'in köle kökenli olmasına bağlamaktadır.¹⁷⁵¹ Hz. Peygamber'e yürekten bağlı, çocukluğundan beri ondan gördüğü sevgiyle büyüyen, İslâm daveti başladığında muhakeme etme bakımından daha ileri bir yaşta

[75] W. Montgomery Watt, *Hız. Muhammed Mekke'de*, çev. M. Rahmi Ayas- Azmi Yüksel, s. 93, Ankara, 1986.

olması dolayısıyla Zeyd'in Hz. Ali'den ve yakın dostluğa karşı ailenin dışındaki bir insan olarak Hz. Ebû Bekir'den önce Müslüman olması kabul edilmesi zor bir durum değildir. Bu bilgileri kadınlardan ilk Müslümanın Hz. Hatice, hür erkeklerden Hz. Ebû Bekir, çocuklardan Hz. Ali ve mevladan Zeyd b. Hârise şeklinde anlamak daha doğrudur.^[76] Hz. Peygamber'in eşi Hz. Hatice, kızları ve Hz. Ali ile beraber Zeyd b. Hârise bu ailede ilk Müslümanlar olarak dinin gereklerini yerine getirmek adına namaz kılmaya başlamışlardı.^[77] Hz. Muhammed'in hayatında gördüğü temiz ve doğru karakterin Zeyd'in daveti kabul etmeye götürdüğü anlaşılmaktadır.

Müslüman olduktan sonra Tâif yolculuğuna kadar Zeyd b. Hârise hakkında fazla bilgi yoktur. Mekke dönemindeki ilk Müslümanların muhatap olduğu şeylere muhatap olduğunu söyleyebiliriz. Hz. Peygamber'in o sırada evlatlığı konumunda bir Müslüman olmasından dolayı Mekke'de her zaman onun yakınında bulunarak O'nu korumaya çalışan bir insandır. Hz. Ali'nin yaşının küçüklüğünü düşünürsek işkence döneminde Hz. Pey-

[76] İbn İshak, s.120; İbn Kuteybe, *el-Maârif*, 163; İsbahânî, *Marifetü's-Sahâbe*, III, 1137; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 162.

[77] İbn İshak, s. 117; İbn Hişâm, I, 265.

gamber'e yardım etme ve korumada ailesindeki erkek Zeyd b. Hârise olarak görülmektedir.^[78] Aynı sınıftaki diğer sahâbe gibi (mesela Hz. Bilal) ağır işkencelere uğradığı bilgilerine ulaşmasak ta Tâif yolculuğunda olduğu gibi Hz. Peygamber'i koruma konusunda canını ortaya koymuş biridir. Yine Hz. Peygamber'e bağlılığı dolayısıyla Habeşistan hicretinde olmadığı görülmektedir. İslâm'ın bu ilk günlerinde Hz. Peygamber Kâbe'de namaz kılabilirdi. Bu esnada Hz. Ali ve Zeyd b. Hârise arkada oturarak onu gözetliyorlar, kolluyorlardı.^[79]

Hz. Peygamber en yakınındaki insan olan köle kökenli Zeyd b. Hârise'ye tepkilere rağmen değer verdi. Müşrikler Hz. Peygamber'e gelerek Ammâr, Suheyb, Ebû Fukeyhe ve Bilal gibi mustazafları kastederek kendilerinin onlardan üstün olduklarını onları kovarsa oturup konuşabileceklerini söylediler. Guruptan bazılarının ismi zikredilip ve benzer kişiler olduğu ifadesinden hareketle Zeyd b. Hârise'nin de onların arasında olduğu tahmin edilebilir.^[80] Allah Teâla bu hadisenin

[78] Kenan Ayar, "Hz. Muhammed'in Çocuklarıyla İlişkileri", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Samsun, 2007, VII, (sayı 4), 95.

[79] Takıyüddin Ahmed b. Ali Makrızî, *İmtâu'l-Esmâ*, thk. Muhammed Abdulhamid en-Numeyst, Beyrut, trs., I, 34.

[80] En'am, 6/52; Muhammed Tahir b. Âşur, *Tefstru't-Tahrir ve't-Tenvir*, Tunus, 1984, VIII, 246; Elmalılı M. Hamdi

üzerine “Rablerinin rzasını isteyerek sabah akşam O’na yalvaranları kovma! Onların hesabından sana bir sorumluluk; senin hesabından da onlara herhangi bir sorumluluk yoktur ki onları kovup ta zalimlerden olasın!” ayeti nazil oldu. Hz. Peygamber bu fakir Müslümanları yanından kovmayacağını belirtti. Müşrikler onların kendilerinden sonra gelmesini isteyince bu ayet inerek Müşriklerin bu isteklerinin yerine getirilmeyeceğini ortaya koydu.

Ümmü Eymen ile Evliliği

Zeyd b. Hârise ilk olarak Ümmü Eymen ile evlendi. Hz. Peygamber, Zeyd b. Hârise’yi Ümmü Eymen ile nikâhladı.^[81] Ümmü Eymen Hz. Peygamber’in babası Abdullah’tan miras kalan azat ettiği dadısıdır.^[82] Ümmü Eymen’in adı Bereke’dir. Ümmü Eymen’i Abdullah’ın azat ettiği veya onun Amine’nin kölesi olduğu, ondan miras kaldığı ve sonra azat edildiği de rivayet edilmektedir.^[83] Hz. Peygamber’in büyüülmesi ve bakımı görevini Ümmü Eymen yürütmüştür. Hz. Peygamber an-

Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, İstanbul, trs., VII, 433.

[81] İbn Abdilber, *el-İstâb*, 244; Ebü’l-Hasan Nureddin Ali b. Ebî Bekr b. Süleyman Heysemî, *Mecmaü’z-Zevâid ve Menbaü’l-Fevaid*, thk. Abdulkadir Ata, Beyrut, 2001, IX, 307.

[82] İbn Kuteybe, *el-Maârif*, 144; Belâzürî, *Ensâb*, I, 476; Zâdu’l-Meâd, I, 80.

[83] Belâzürî, *Ensâb*, I, 476.

nesinin vefatından sonra bakımı görevini yerine getiren Ümmü Eymen'e her zaman büyük saygı gösterir ve kendisini "Annemden sonra annem" diyerek kendi nazarındaki yerini ifade etti.

Mekke Müşriklerinin uyguladıkları işkencenin gittikçe artması nedeniyle Habeşistan'a hicret eden Müslümanlar arasında olan Ümmü Eymen'in yolculuğu hakkında fazla bilgi yoktur. Habeşistanlı olan Ümmü Eymen, Zeyd'den önce yine Habeşistan kökenli Ubeyd ile evlenmiş ve Eymen adlı bir çocuğu olmuştur. Ubeyd b. Amr b. Bilal el-Hazrecî Mekke'ye gelerek burada Hz. Peygamber'in mevlası Ümmü Eymen ile evlendi.^[84] Ubeyd, Ümmü Eymen'i Yesrib'e götürdü. Burada Eymen doğdu. Kendisine Ümmü Eymen künyesinin verilmesinin nedeni budur. Ubeyd öldükten sonra Ümmü Eymen Mekke'ye döndü.^[85] Hz. Peygamber "Kim cennet ehli bir hanımla evlenmek istiyorsa Ümmü Eymen ile evlensin."^[86] diye buyunca Zeyd b. Hârise bu şerefe nail olabilmek için ona talip oldu. Hz. Peygamber Ümmü Eymen'i kölesi Zeyd b. Hârise ile evlendirdi^[87]. Hz. Hatice

[84] Belazûrî, *Ensâb*, I, 472.

[85] İbn Kuteybe, *el-Maârif*, 144.

[86] Belazûrî, *Ensâb*, I, 472.

[87] Buhârî, *Tarihu'l-Evsat*, I, 480

düğün ziyafeti verdi.^[88] Çünkü eşyle birlikte Hz. Peygamber kendilerine hizmet eden bu insanlara itibar ettikleri için hür insanın evliliğinde verilen düğün yemeğini vermekten kaçınmadılar. Zeyd'in Mekke'de gerçekleşen bu ilk evliliğinden Usâme b. Zeyd dünyaya geldi. Yukarıda bahsedilen Eymen ile Usâme anne bir kardeşdir.^[89] Usâme'nin doğum tarihine ve Hz. Peygamber'in vefatı esnasında 19 yaş civarında olduğuna bakılırsa Zeyd ile Ümmü Eymen'in bisseten iki veya üç yıl sonra evlenmiş olmaları tahmin edilebilir. Evlilikten sonra Zeyd b. Hârise'nin Hz. Peygamber'den ayrıldığı veya başka bir eve taşındığı ile ilgili bir rivayete rastlayamadığımız için yine aynı aile ortamı diyebileceğimiz yakınlıkta bir evde hayatına devam ettiğini söyleyebiliriz. Hz. Peygamber'e büyük sevgi ile bağlı olan Ümmü Eymen, Hz. Peygamber'in vefatında neden ağladığı sorulunca şöyle verdiği cevapta; "Elbet biliyorum Allah katında var olanlar O'nun Peygamberi için daha hayırlıdır. Ben göğün haberi, vahiy kesildiği için ağlıyorum" diyerek basiretini göstermiştir.^[90] Ümmü Eymen Hz. Peygamber'in vefatından beş ay sonra vefat

[88] *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, I, 345.

[89] İbn Abdilber, *el-İstâb*, 244.

[90] *Zâdu'l-Meâd*, I, 80.

etti.^[91] Oğlu Eymen b. Ubeyd ise Huneyn savaşında şehit olmuştu.^[92]

Zeyd b. Hârise'nin geçim durumu konusunda net bir bilgi yoktur. Ancak ticaret için gittiği Şam'dan dönerken Vâdi'l-Kurâ'da saldırıya uğradığı bilgisine dayanarak onun ticaretle geçimini sağladığı düşünülebilir.^[93] Medine döneminin başlangıcında ise Muhâcirler gibi maddi sıkıntı içerisinde olan Zeyd'e Hz. Peygamber'in yardım ettiği tahmin edilebilir. Hicretten sonra Ensar'ın yardım etmek amacıyla bazı hurmalıkları veya bahçeleri, ürünlerinden istifade etmek (menîha) üzere Muhâcirlere bıraktığını biliyoruz. Enes b. Malik'in annesi tarafından kendisine verilen hurmalığı Hz. Peygamber, Zeyd'in hanımı Ümmü Eymen'e verdiği görülmektedir. Hayber gazvesinden (veya Benî Nadîr ve Benî Kurayza gazvesinden) sonra Muhâcirler kendilerine geçici olarak verilen bahçeleri Ensar'a iade etmeye başladı. Ümmü Eymen'den bu hurmalığı iade etmesi istendi. Ancak Ümmü Eymen Hz. Peygamber'in verdiği bu hurmalığı vermeyeceğini kesin olarak söyledi. Hz. Peygamber'in kendisine ona başka yerlerden ben-

[91] Buhârî, *Tarihu'l-Evsat*, I, 480; İbnü'l-Estr, *Üsdü'l-Ğabe*, VII, 291; *Mecmau'z-Zevâid*, IX, 307.

[92] Belâzürî, *Ensâb*, I, 471.

[93] Vâkıdî, II, 564; Cevâd Ali, IV, 255.

zer topraklar vereceğini söylemesi üzerine iade etti. Ümmü Eymen, Peygamberimizden bu esnada eski hurmalığın on katını almış oldu^[94]. Bu hadiseye göre Hz.Peygamber Medine döneminde Zeyd'in geçimine maddi destek sağlıyordu.

Tâif Yolculuğu (620)

Müşriklerin uyguladığı ambargonun kaldırılmasından sonra, Hz. Hatice ve Ebû Tâlib'in 1 ay 5 gün arayla ölmeleriyle Hz. Peygamber korumasız hale geldi.^[95] Kendisine çok ağır gelen bu durumu Hz. Peygamber "Ebû Tâlib'in ölümüne kadar Kureyş bana zarar veremedi" diyerek ifade etmiştir. Hz. Peygamber'in korumasını Ebû Leheb hem kız kardeşlerinin hem de örfün baskısıyla bir süre üstlendi. Ukbe b. Ebi Muayt ve Ebû Cehil'in Abdulmuttalib'in akıbetini sormasını istemeleri üzerine beklediği cevabı alamayan Ebû Leheb korumayı hemen kaldırdı.^[96] Müşrikler ona saldırmaya devam ettiler. Hz. Peygamber güvenli bir mekân bulmak ve İslâm'ı yayabilmek için yeni bir yer arayışı içine girdi.^[97] Bu amaçla önce Tâif'i denedi.

[94] Müslim, "Cihad", 71.

[95] İbn Sa'd, I, 179; İbnü'-Esir, *Câmiu'l-Usûl*, XII, 93; Mahmud Şit Hattâb, *Kâdetü'n-Nebî*, Beyrut, 1995, s. 156.

[96] İbn Sa'd, I, 179.

[97] İbn Hişam, I, 67; *Zadu'l-Meâd*, III, 51; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 116.

Tâif yolculuğuna Zeyd b. Hârise ile çıkan Hz. Peygamber bu ziyaretle burada yaşayan Sakîf kabilesinin müslüman olmalarını ve kendisine yardım etmelerini ve destek olmalarını istiyordu^[98]. Hz. Peygamber'in Tâif'e tek başına gittiği de rivayet edilmektedir.^[99] Bisetin onuncu yılı şevval ayında hanımının vefatından bir ay sonra Tâif'e gitti.^[100] Hz. Peygamber'in Tâif'i seçme nedenleri arasında Hz. Peygamber'in dayılan konumundaki Abdüyalil'in burada oturması, amcası Abbas'ın burayla ticari münasebetlerinin ve nüfuzunun bulunması, Mekke'yle yakın münasebetlerinin olması ve Mekke'ye 80-100 km gibi bir yakınlıkta olması gösterilebilir.^[101] Tâif'te Hz. Peygamber Zeyd b. Hârise ile beraber bir ay^[102] başka bir rivayete göre on gün kaldı.^[103] Tâif'in ileri gelenlerini (Abdüya'lil, Mesud ve Habib) İslâm'a davet etti, des-

[98] İbnü'l-Esir, *Câmiu'l-Uşûl*, XII, 91.

[99] Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 116.

[100] İbn Sa'd, I, 180; Şihabuddin Ahmed b. Abdülvehhâb en-Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb fi Fünûni'l-Edeb*, Kahire, 1955, XVI, 280.

[101] İbn Hişâm, II, 67; Muhammed Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, İstanbul, trs., s. 95.

[102] İbnü'l-Esir, *Câmiu'l-Uşûl*, XII, 93; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 116.

[103] İbn Sa'd, I, 180; Şerefuddin Abdurrahman b. Halef ed-Dimyâtî, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, thk. Esad Muhamed et-Tîb, Halep, 1996, s.86; *Zâdu'l-Mead*, III, 51; Nüveyrî, XVI, 280; Safiyyu'r-Rahman Mübarekfûri, *Rehiku'l-Mah-tum*, Katar, 2007, s. 125.

tek istedi. Hz. Peygamber bu süre içinde şehirde ileri gelen herkesle konuşarak onlara İslâm'ı anlattı.^[104] Ancak hiçbiri İslâm'ı kabul etmediler, Peygamberimizi çirkin bir şekilde reddettiler. Çünkü Sakîf kabilesinin Kureyşle sosyal ve iktisadi güçlü bağları vardı. Kureyşli bazı zenginlerin burada bahçeleri mevcuttu. Bundan dolayı Peygamberin çağrısını kabul etmeyen Taifliler “Ey Muhammed beldemizden hemen çık, kendine başka bir yer ara” dediler. Hz. Peygamber o zaman görüşmeyi gizli tutmalarını Kureyş'e bu ziyareti aktarmamalarını rica etti^[105]. Taifliler bunu kabul etmediler ve onun korumasız olduğunu da bilerek ayak takımını Peygamberin üzerine saldırttılar. Hz. Peygamber ve yardımcısı Zeyd, Tâif sokaklarında taşlandılar. Musa b. Ukbe'nin bildirdiğine göre ayak takımı sokağın iki yanında saf tutmuşlar ve Peygamberimiz hangi tarafa yönelse ayağını kaldırıp indirdiğinde ona taş atıyorlardı.^[106] Peygamberimiz yaralandı ayakları kan revan içinde kaldı. Yü-

[104] İbn Hişam, I, 67; İbn Sa'd, I, 180; Nüveyrî, XVI, 280.

[105] İbn Hişam, I, 68. Ebû'l-Feth Muhammed b. Muhammed İbn Seyyidi'n-Nâs, *Uyûnu'l-Eser*, thk. Muhammed Hatrâvî, Dimaşk, trs., I, 232

[106] Ebû'r-Rabî' Süleyman b. Musa el-Endelûsî Kelâî, *el-İktifâ' bimâ Tedammenehu min Meğâzî Resulillâh*, thk. Kemaleddin İzzedin Ali, Beyrut, 1997, I, 298; Dimyâtî, s.86; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 232; *Zâdu'l-Meâd*, III, 51; Nüveyrî, XVI, 280; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 116.

rümeyecek hale geldi. Bu halde onu kaldınp yine saldınyor, hakaret ediyorlardı. Zeyd b. Hârise bu saldırıda Peygamberin önünde kendisini siper ederken başından ciddi bir şekilde yaralandı.^[107] Bu insanların kendilerine sığınan birini kabul etmeyip taşlaması Peygamberi son derece mahzun etti. Bu saldırılar Kureyşli Rebia'nın oğullan Utbe ve Şeybe'nin bahçesine kadar sürdü. Bahçeye sığınmakla ancak onlann saldırısından kurtuldu. Hz. Peygamber Tâif'te yaşadıklarının Uhud savaşında karşılaştıklarından daha şiddetli olduğunu belirtmiştir.^[108] Buna rağmen O, sığındığı bu yerde Allah'a şöyle iltica etmiştir; "Allah'ım! Gücümün zayıflığını, insanlara karşı tâkatimin ve gücümün azlığını sana arz ediyorum. Ey merhametlilerin merhametlisi! Sen zayıfların Rabbisin. Sen benim Rabbimsin. Sen beni kimin eline bırakıyorsun? Bana kötü muamele yapan yabancıya mı? Yoksa beni eline bıraktığın düşmana mı? Bu, senin bana karşı bir öfkenden ileri gelmiyorsa ben buna aldırış etmem. Fakat senden gelecek bir himaye ve koruyuş her zaman çok daha hoştur. Senin öfkene uğramaktan, karanlıkları aydınlatan, dünya ve

[107] İbn Sa'd, I, 180; Dimyâtî, s. 86; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 232; Zâdu'l-Meâd, III, 51; Ali b. Burhaneddin el-Halebî, Siretu'l-Halebiyye, Kahire, 1932, II, 52; Nüveyrî, XVI, 280; Rehiku'l-Mahtûm, s.125.

[108] İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 233.

ahiret işlerini ıslah eden yüzünün nûruna sığınıyorum. Her şey senin hoşnutluğun içindir. Güç ve kuvvet ancak sendendir.”^[109] Hz. Peygamber'in bu yakanışının hangi ortamda gerçekleştiğine bakmak gerekir. Taiflilerin adeta dünyayı dar eden bu tavırları karşısında Hz. Peygamber başına gelenlerden şikâyet etmek bir yana bunun Allah'ın kızgınlığından kaynaklanmasından korkuya kapılmıştır. Yani taş yağmuruna tutulması eğer Allah'ın gazabından kaynaklanmadıysa bir mana ifade etmemektedir.

İstirahat halindeyken köle Addâs'ın getirdiği üzümü yemeye başlarken Hz. Peygamber'in “Bismillah” demesi Addâs'ın dikkatini çekti. Burada yaşayan insanların bu kelimeyi kullanmadığını söylemesi üzerine Peygamberimiz Addâs'a nereli olduğunu sordu. Ninovalı ve Hnstiyan olduğunu söyleyince de “Salih bir kişi olan Yunus b. Matta'nın şehrendensin” dedi. Addâs biraz daha şaşırarak Peygamberimize Yunus'u nereden bildiğini sordu. Peygamberimiz “O benim kardeşimdir. O bir peygamberdi. Ben de peygamberim.” buyurdu. Kur'an'dan Yunus (a.s.) kıssası ile ilgili ayetleri okudu.^[110] Addâs bunun üzerine müslüman oldu.

[109] İbn Hişam, I, 68.

[110] İbn Hişam, II, 69; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 233; Muhammed Hudaribek, *Nûru'l-Yakîn*, thk. Hamdi Zenzem, Beyrut,

Doğduğu şehirde artık korumasız olan bir insanın sığınacak bir yer araması ardından kabul görmeyerek taşlanmış olması gerçekten ağır bir durumdur. Hz. Muhammed bunları yaşayan bir insan olmasının yanında davet götüreren bir peygamberdi. Görünürde maksat hâsil olmamıştı. Ama bir insanın iman etmiş olması Hz. Peygamber'i çok memnun etmiştir. İslâm'a davet esnasında büyük sıkıntıların kaçınılmaz olduğunu ancak samimiyet ortaya konulursa hiç tahmin edilmeyen bir zamanda başarının ortaya çıkacağını da öğrenmiş oluyoruz.

Hz. Peygamber Mekke'ye dönüş yolunda Nahle'ye geldiğinde gece namazı kılmaya başladı. O sırada kendisine Nusaybin ehlinden yedi cin uğradı. Hz. Peygamber'in kıraatını dinlemeye başladılar. Hz. Peygamber onları fark etmedi ta ki "*Hani cinlerden bir gurubu Kur'ân'ı dinlemeleri için sana yöneltmiştik. Kur'ân'ı dinlemeye hazır olunca (birbirlerine) "Susun" demişler, Kur'ân'ın okunması bitince uyanıcılar olarak kavimlerine dönmüşlerdi*"^[111] ayetine kadar. Hz. Peygamber Nahle'de birkaç gün kaldı. Zeyd Hz. Peygamber'e "Onlar seni şehirden çıkardıkları halde Mekke'ye nasıl gireceksiniz" diye sordu. Hz. Peygamber "Ya Zeyd, Allah

senin bilmediğin kurtuluş yolları açar, muhakkak dinine ve nebisine yardım eder” buyurdu.^[112]

Hız. Peygamber'in Tâif'e geldiği Mekkelilere ulaştırılınca şehre girmek tehlikeli hale geldi. Ebû Tâlip'ten sonra koruması olmayan Hız. Peygamber açık hedef halindeyken Mekkeliler onun şehre girmesine izin vermeyeceklerdi. Hız. Peygamber bir hamî aramaya başladı. Bu sürede Hira mağarasında bekledi. Ahnes b. Şureyk ve Süheyl b. Amr'dan himaye istedi. Ahnes halif olduğu için himayeyi kabul edemedi. Süheyl, Benî Amir'in Benî Ka'b'ı himayesine alamayacağını söyleyerek reddetti. Peygamber Benî Nevfel'in reisi Mut'im b. Adiy'den koruma talep etti. Mut'im b. Adiy koruma talebini kabul etti. Oğullarını ve kabile üyelerini çağırđı. Onlara “Silahlarınızı kuşanın ve Kâbe'nin yanına gidin ben Muhammed'i korumam altına aldım.” dedi.^[113] Hız. Peygamber Zeyd b. Hârise ile beraber Mut'im b. Adiy'in korumasında Mekke'ye girdi. Hız. Peygamber Harem'e gitti. Mut'im adarılan arasından kalkarak şöyle seslendi “Ey Kureys! Ben Muhammed'e eman verdim sizden hiç kimse ona dokunmaya kalkmasın”. Hız.

[112] İbn Sa'd, I, 181; Dimyâtî, 86; Zâdu'l-Meâd, III, 53; Stre-tü'l-Halebiyye, II, 51; Nüveyrî, XVI, 282.

[113] İbn Sa'd, I, 181; Dimyâtî, s. 86; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 234; Zâdu'l-Meâd, III, 54.

Peygamber, Zeyd b. Hârise ile beraber Mescid-i Haram'a girdi ve Rukn'e gitti, istilam etti iki rekât namaz kıldı ve evine geçti. Mut'im b. Adiy ve çocukları Hz. Peygamber'in etrafını çevirmişlerdi.^[114]

Tâif dönüşünde İbn İshak'ın bildirdiğine göre Hz. Peygamber'in Zeyd b. Hârise ile beraber Mekte'nin dağlık kısımlarında insanlardan uzakta yaşamaya başlayan Zeyd b. Amr'a uğraması ile ilgili verdiği bilgiler sahih kabul edilmeyecek bir bilgidir.^[115] Burada putlar adına kesilen etten Hz. Peygamber'in Zeyd b. Amr'a sunması ancak Zeyd b. Amr'ın bu etten yemediğini belirterek Hz. Peygamber'i putları ve onlar adına kesilen etlerden yemeyi ayıplayan bir ifadesi şüpheler içermektedir.^[116] Hadisenin sunumunda gösterilen zamanda başka rivayetlerde Zeyd b. Hârise'nin olmadığı, Tâif dönüşünde zaten risalet görevini almış bir Peygamber'in bu tür bir eylem içerisinde olamayacağı ve İbn İshak'ın rivayeti kimden aldığı bilmediği görülmektedir. Risâlet öncesi bir dönemde böyle bir hadisenin meydana gelmiş olma-

[114] İbn Sa'd, I, 181; Dimyâtî, s. 86; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 234; *Zâdu'l-Meâd*, III, 54; Nüveyrî, XVI, 282.

[115] İbn İshak, s. 98.

[116] İbn İshak, s. 37; Daha geniş bilgi ve değerlendirme için Bk. M. J. Kister, "Bir Torba Et (Bir İlk Dönem Rivayeti Üzerinde Çalışma)", çev. Enbiya Yıldırım, *CÜİFD*, Sivas, 2000, IV, sayı 1.

sı Hz. Peygamber'in cahiliye adetlerinden bu dönemde de uzak olduğuna dönük İbn İshak'ta sunulan birçok bilgiye göre de doğru kabul edilmesi güç bir rivayettir.

Hicret Esnasında Zeyd b. Hârise

Zeyd b. Hârise Medine'ye hicret ettiğinde Kuba mevkiinde bulunan Kulsüm b. Hıdm'ın evine indi ve burada kaldı.^[117] Zeyd'le beraber bu evde kalan Muhâcirlerden diğerleri Hamza b. Abdülmuttalib, Ebû Mersed, Künnâz b. Hısn ve oğlu Mersed (Hz. Hamza'nın halifleri), Enese ve Ebû Kebşe (Hz. Peygamber'in mevlaları) idiler.^[118] Sa'd b. Hayseme'nin evinde kaldığı da söylenir.^[119] Mekke'de kardeş yapılan Zeyd ve Hamza'nın aynı evde kalması mantıklı olan bilgi olsa da Hz. Hamza'nın Esad b. Zürâre'nin evinde kaldığı da rivayet edilmiştir.^[120]

Hz. Peygamberin Medine'ye hicreti sırasında onun ve Ebû Bekir'in ailesi Mekke'de kalmışlardı. Medine'de mescidin yanına Hz. Peygamber'in ailesinin kalacağı ev de inşa edilmeye başlandı. Or-

[117] İbn Sa'd, III, 42; Belâzûrî, *Ensâb*, I, 472; Yusuf b. Abdilber, *Dürer fi İhtisâri'l-Meğâzi ve's-Siyer*, thk. Şevki Dayf, Kahire, trs., 78; *Ravdu'l-Unf*, II, 302.

[118] İbn Hişâm, II, 121; İbn Sa'd, III, 42; *Dürer*, 78; *Ravdu'l-Unf*, II, 302.

[119] Belâzûrî, *Ensâb*, I, 472; *Dürer*, 78; Erul, 319.

[120] İbn Hişâm, II, 121; *Dürer*, 78.

tam sakinleşince Zeyd b. Hârise ve Ebû Râfi'e iki deve ve beş yüz dirhem vererek Hz. Peygamber ve Ebû Bekir'in ailelerini getirmek üzere Mekke'ye gönderdiler.^[121] Görevliler yolda Kudeyd mevkiinde kurulan pazarda üç deve daha aldılar. Ebû Bekir yine kılavuz olarak Abdullah b. Uraykıt'ı dâhil etti. Hz. Ebû Bekir Mekke'de bulunan oğlu Abdullah'a hanımı Ümmü Ruman, kızları Esmâ ve Aişe'yi göndermesini yazdı.^[122] Zeyd ve Ebû Râfi' Hz. Peygamber'in kızları Fatıma ve Ümmü Gulsüm hanımı Sevde bt. Zem'a ve Hz. Ebû Bekir'in ailesini de alarak Mekke'den çıktılar. Hz. Peygamber'in diğer kızları Zeyneb'i kocası Ebû'l-As göndermemişti. Rukiye ise kocası Hz. Osman'la beraber zaten Medine'deydi. Medine yolculuğunda Zeyd hanımı Ümmü Eymen ve oğulları Eymen ve Usâme'yi de beraberinde götürdü.^[123] Kafilenin yolda hicret etmek üzere yola çıkan Talha b. Ubeydullah ile de karşılaştıkları ve toplu halde Medine'ye ulaştıkları bildirilmektedir.^[124] Hz. Peygam-

[121] İbn Sa'd, II, 44; Zübeyr b. Bekkâr, *Nesebu Kureyş*, I, 380; *Ravdu'l-Unf*, II, 311; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, III, 70; Makrîzî, *İmtâ'u'l-Esmâ*, 69; Kasım Şuluş, *Siyer-i Nebî*, İstanbul, 2014, s.303.

[122] Zübeyr b. Bekkâr, *Nesebu Kureyş*, I, 380-381; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, III, 70.

[123] Zübeyr b. Bekkâr, *Nesebu Kureyş*, I, 380-381.

[124] Zübeyr b. Bekkâr, *Nesebu Kureyş*, I, 380; Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyî Muhammed Hakim en-Nisaburî, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, thk. Mustafa Abdulkadir Ata, Beyrut, 1990, IV, 5-6; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, III, 70;

ber'in kızı Zeyneb'e Mekke'den ayrılırken yapılan engellemenin bu sırada bu kafiyle yapılmadığı görülmektedir. Muhammed Hamidullah Müşriklerin Mekke'den ayrılan Hz. Peygamber'in kızları ve hanımından oluşan kafiyle engel çıkarmamasının müşriklerin hanımlara saygılı olmalarına ve Müslümanlarla savaş durumunun başlamasını istemediklerine bağlamaktadır.^[125] Yolculara engel çıkarmamanın Zeyneb'e yapılanlar düşünülürse Müşriklerin kadınlara saygılı davranmasından değil savaş durumunun başlamaması ile ilgili olduğu görülmektedir. Yolda develerinin ürktüğünü sonra kurtulduklarını anlatan Hz. Aişe, Medine'ye geldiklerinde evin (ve Mescidin) inşasının tamamlanmadığını bildiriyor.^[126] Mekke'den gelen bu yolcular Hârise b Numan'ın evinde misafir edildiler.^[127] İnşaat bittikten sonra Hz. Ebû Bekir'in hatırlatması ile ve ondan aldığı 12 ukıyye borç ile Hz. Peygamber'in Hz. Aişe için de bir oda yaptığı anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber Ebû Eyyüb'un evinde yedi aylık bir misafirlikten sonra ailesi ile beraber kendi evine taşındı.^[128]

Makrîzî, *İmtâu'l-Esmâ*, 69.

[125] Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 177.

[126] Zübeyr b. Bekkâr, *Nesebu Kureyş*, I, 381.

[127] *Zadû'l-Meâd*, III, 92.

[128] Zübeyr b. Bekkâr, *Nesebu Kureyş*, I, 382; Makrîzî, *İmtâu'l-Esmâ*, I, 67; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 179.

2. BÖLÜM

**Medine Döneminde
ZEYD b. HÂRİSE**

Zeyneb bt. Cahş ile Evliliği

Zeyd b. Hârise'nin Zeyneb bt. Cahş ile evliliği ve bir süre sonra boşanması içerisinde bazı hususları barındıran önemli bir hadisedir. Olayın özlü bir şekilde sınırlarının ayetle çizilmiş olması bu önemi ifade etmektedir. Her şeyden önce Zeyneb'in Zeyd ile evliliği Allah'ın takdiri ile gerçekleşmiştir. Bu kabulden sonra evliliğin hikmetleri üzerinde düşünülebilir. Hz. Peygamber Zeyd'i Benî Hâşim'den önde gelen bir kadınla evlendirerek gerçek manada, hür ile köle arasında bir fark olmadığını göstermişti. Hz. Peygamber tüm dünyada olduğu gibi Arap toplumunda da var olan ve ana eksenini hür köle eşitsizliği şeklinde beliren sosyal tabakalaşmayı ortadan kaldırmak için yakın akrabasından Zeyneb bt. Cahş'ı düşündü.^[129] Zeyneb bt. Cahş, Abdulmuttalib'in kızı ve Hz. Peygamber'in halası olan Umeyme'nin kızıdır. Dolayısıyla Mekke'nin asil kadınlarından biri ve Hz. Peygamber'in akrabasıdır.^[130]

Hz. Peygamber Zeyneb'e isterse kendisini evlendirebileceğini söyleyince bunu kendisinin Hz.

[129] Seyyid Kutup, *Fi Zilâli'l-Kur'an*, trc. Bekir Karlığa vd., İstanbul, trs., XII, 36; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 682; *Kâdetü'n-Nebî*, s. 175.

[130] Ebû'l-Fida İsmail İbn Kesir, *el-Fusûl fî Stretî'r-Resûl*, thk. Muhammed Hatrâvî, Beyrut, trs., s. 246.

Peygamber'le evlenmesi şeklinde yorumladı ve evet cevabını verdi.^[131] O sırada otuz beş yaş civarında olan Zeyneb daha önce hiç evlenmemişti. Manevi bir üstünlük kazanmak isteyerek Hz. Peygamber'le evlenmeyi arzu ediyordu. Şimdiye kadar Zeyneb'in evlenmemesinin bir nedeninin de bu isteği olduğu belirtilmektedir. Nitekim ilerde anlatılacağı gibi Zeyd'den ayrıldıktan sonra Zeyneb'in Hz. Peygamber'le evlenmiş olmaktan büyük mutluluk duyduğu oruç tutmayı adadığı görülecektir. Fakat Hz. Peygamber onu Zeyd ile evlendirmek istediğini belirtince bunu istemedi ve memnun olmadı. Zeyneb "Ben senin halanın kızıyım Ya Resulallah, kendimi ona (Zeyd'e) layık görmüyorum ve bunu istemiyorum, rızam yoktur"^[132] dedi. "Hayatıma yemin olsun ki hayır, ben Kureyş'in asil kadınıyım,^[133] beni kölenle evlendirip sonra haber veriyorsun!" diyerek kızdı.^[134] Zeyneb "Ben ondan daha hayırlıyım" diyerek bu

[131] Beğavî, *Tefsîr*, 1042. Zeyneb kendisinin Hz. Peygamberle evlendirildiğini duyunca iki ay oruç tutmayı adadı, müjdeyi getiren kişiye üzerindeki mücevherleri hediye etmiştir. Bk. Belâzûrî, *Ensâb*, I, 436.

[132] Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mesud el-Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî (Meâlimu't-Tenzil)*, Beyrut, 2002, s. 1042; *Mecmeu'z-Zevâid*, IX, 291.

[133] Beğavî, *Tefsîr*, 1042; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'an*, IV, 32; *Dürü'l-Mensâr*, XII, 49; Şulul, *Siyer*, 461.

[134] *Dürü'l-Mensâr*, XII, 51.

evliliği kabul etmedi. Ailede sadece Zeyneb değil onun erkek kardeşi Abdullah da bu evliliği içine sindiremedikleri için kabul etmediler.^[135]

Zeyneb'in olumsuz cevabından sonra Ahzab suresi 36.ayet nazil oldu^[136]: “Allah ve Resûlü bir işe hüküm verdiği zaman, inanmış bir erkek ve kadına o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur. Her kim Allah ve Resulüne karşı gelirse, apaçık bir sapıklığa düşmüş olur.” Bu ayetin nazil olması üzerine Zeyneb evliliği kabul etti.^[137] İbn Abbas'a göre Hz. Peygamber Zeyneb'e Zeyd'le nikâhlandığını bildirdikten sonra bunu kabul etmediğini göstermesinden sonra bir kez daha Zeyd'le evlendirildiği bildirilince Zeyneb bunun bir emir olup olmadığını sorunca bu ayet nazil olmuştur. Zeyneb devamla, Hz. Peygamber'e buna razı olup olmadığını sorunca evet cevabını alması üzerine “Ben sana itaat ettim istediğini yap.”^[138], “Ben Allah Resulüne asi olmam, onu kendime nikâhladım” diyerek razı

[135] Taberî, *Câmiu'l-Beyân (Tefsîru't-Taberî)*, Beyrut, 1994, VI, 180-181.

[136] Beğavî, *Tefsîr*, 1042; Taberî, *Tefsîr*, VI, 180.

[137] Ebû İshak İbrahim b. es-Serî b. Sehl ez-Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân ve İrâbuhu*, thk. Abdülcélil Abdüh Şelebi, Beyrut, 1988, IV, 229.

[138] Taberî, *Tefsîr*, VI, 180; *Mecmeu'z-Zevâid*, IX, 291; *Dürü'l-Mensûr*, XII, 49.

olmuştur.^[139] Bu rızanın ortaya çıkmasından sonra Hz. Peygamber Zeyneb'i Zeyd ile evlendirdi. Zeyd b. Hârise, evlenirken mehir olarak O'na 10 dinar, 60 dirhem, bir başörtüsü, bir yorgan, bir zırh, 50 ölçek buğday ve 10 ölçek hurma vermiştir.^[140]

İbn Ebî Hâtim, İbn Zeyd'den bu ayetin Ümmü Kulsüm bt. Ukbe için nazil olduğunu ifade ediyor.^[141] Hz. Peygamber'le evlenmek isteyen Ümmü Kulsüm onun tarafından Zeyd'e nikâhlanınca kardeşi ile buna kızmışlar ve "Hz. Peygamber'i isterken o köle ile evlendirdi" demeleri üzerine Ahzab suresi 36. ayet nazil oldu.^[142] Ayetin devamındaki hususun Zeyneb ile Zeyd arasındaki evlilik olduğu düşünülürse bu ayetin Zeyneb'in tavrı üzerine indiği kabul edilir.

Zeyd ile Zeyneb h.3. yılda evlendiler.^[143] Evlendikten sonra Zeyd ile Zeyneb arasında geçimsizlik ortaya çıktı. Zeyd Hz. Peygamber'in yanına gelerek eşi Zeyneb'i şikâyet etti. Zeyd, Hz. Peygamber'e halasının kızı olan Zeyneb'in kendisine kötü davrandığını, kendisini aşağı görerek kibirlendiğini, çok konuşarak diliyle incittiğini ona

[139] Taberî, *Tefstr*, VI, 180.

[140] İbn Kesir, *el-Bidâye*, I, 585.

[141] Taberî, *Tefstr*, VI, 180; *Dürrü'l-Mensâr*, XII, 50.

[142] Taberî, *Tefstr*, VI, 180.

[143] *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXII, 31.

karşı gönünde bir sevgi kalmadığını belirterek onu boşamak istediğini beyan etti.^[144] Hz. peygamber ise “Allah’tan kork ve hanımını yanında tut” buyurdu.^[145] Tefsir ve Siyer kaynaklarında, Hz. Peygamber’in Zeyd’le görüşmek için evine gittiğinde onu bulamadığı ancak Zeyneb’i ev haliyle gördükten sonra “Kalpleri çeviren Allah ne yücedir” sözünü söylediğini eşinden öğrendikten sonra Zeyd’in hanımını boşama isteğini Peygamberimiz’e bildirdiği anlatılmaktadır.^[146] Zeyd Zeyneb’i boşamak istediğini bildirip ısrar edince, Hz. Peygamber onu “Böyle yapma, Allah’tan kork!” diyerek birkaç kez ikaz etmesine rağmen Zeyd, Zeyneb’i boşadı ve birkaç gün sonra kararını Hz. Peygamber’e bildirdi.^[147] Zeyd, Zeyneb’le iki yıl evli kaldı.^[148] Bu olaydan sonra Ahzab suresi 37. ayet nazil oldu.^[149] “*Resûlüm! Hani Allah’ın nimet verdiği, senin de kendisine iyilik ettiğin kimseye: Eşini yanında tut, Allah’tan kork! diyordun. Allah’ın açığa vuracağı şeyi, insanlardan çekinerek içinde gizliyordun. Oysa asıl korkmana layık olan Allah’tır. Zeyd, o*

[144] *Mecmeu’z-Zevâid*, IX; 291; *Dürrü’l-Mensûr*, XII, 57; *Zeccâc*, *Meâni’l-Kur’an*, IV, 229. Şulul, Siyer, 462.

[145] *Zeccâc*, *Meâni’l-Kur’an*, IV, 229.

[146] İbn Sa’d, X, 99.

[147] *Mecmeu’z-Zevâid*, IX; 291; Şulul, s. 462.

[148] *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, XXII, 31.

[149] İbn İshak, s. 244.

kadından ilişigini kesince biz onu sana nikâhladık ki evlatlıklar, kanlarıyla ilişkilerini kestiklerinde (o kadınlarla evlenmek isterlerse) müminlere bir güçlük olmasın. Allah'ın emri yerine getirilmiştir.” Allah'ın Zeyd'e verdiği nimetten kasıt iman etmiş olması ve Müslüman olmasıdır. Hz. Peygamber'in verdiği nimetten kasıt ise kabile savaşlarında esir alınmış ve Mekke panayınında satılmış bir köle olan Zeyd'i hürriyetine kavuşturması, evlatlık edinerek aile bireyinden biri sayması ve ilk Müslüman olmasından sonraki süreçte onu hür bir kadınla evlendirmesi ve büyük bir itibar kazandırmasıdır. Zeyd b. Hârise'nin elçilik ve komutanlık görevlerine bakıldığında bu yönde en fazla iltifat gören sahâbe olduğu görülecektir. Bu ayetin devamındaki ayetler hadisenin Allah'ın iradesi doğrultusunda ve bir hikmete binaen gerçekleştiğini ifade etmektedir. Zeyd'in Zeyneb ile evliliği ve aynlığı (boşanması) aşağıdaki ayetlerle düşünüldüğünde doğru bir şekilde anlaşılacaktır. “Allah'ın, kendisine farz kıldığı şeyleri yerine getirmesi konusunda Peygamber'e bir darlık yoktur. Daha önce gelip geçen Peygamberler hakkında da Allah'ın kanunu böyledir. Allah'ın emri kesinleşmiş bir hükümdür. Daha önce gelip geçen o Peygamberler, Allah'ın vahiylerini tebliğ eden, Allah'tan korkan, başka hiç kimseden korkmayan kimselerdir. Allah hesap görücü olarak yeter. Muhammed,

sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Resûlü ve nebilerin sonuncusudur. Allah her şeyi hakkıyla bilendir.” (Ahzab, 33/38-40)

Bir yıl evli kaldığı hanımı Zeyneb'le evliliğini yürütemeyeceğine inanan Zeyd'in boşanma isteğini Hz. Peygamber “Allah'tan kork hanımını yanında tut” diyerek onaylamadı veya onaylayamadı. Allah Resûlünün, insanlardan çekindiği için açıklayamayarak içinde tuttuğu şey Allah Teâlâ'nın ona “Zeyd eşini boşayıp onunla tamamen ilişkisini kestikten sonra onu sana nikâhladık” emrinin kendisine ilham yoluyla bildirilmiş olmasıdır. Zührî'ye göre Cebrâil, Hz. Peygamber'e Allah'ın Zeyneb'i ona nikâhladığını bildirdi.^[150] Mevcut geleneğe göre evlatlıklar öz evlat sayılıyor ve onların boşadıkları hanımlarla babalarının evlenmesi büyük günah ve ayıp sayılıyordu. Hz. Peygamber, Zeyd'in boşadığı Zeyneb ile evlenirse oğlunun hanımı ile evlenmiş sayılacak ve toplum tarafından büyük bir utanç içine atılacaktı^[151]. Bunu yaşayan Hz. Peygamber kendisine bildirilen bu hükmü insanlardan çekindiği için açıklayamadı ve Zeyd'e bunu bildiremeyerek hanımından boşanmamasını istedi. İnsanlardan değil Allah'tan

[150] *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXII, 31.

[151] Mansur b. Muhammed b. Abdülcebbâr Semânî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, Riyad, 1997, IV, 287.

çekinmesi gerektiği ifadesi Hz. Peygamber'in kendisi için zor gelse ve istemese de peygamberlik görevi gereği Allah'ın hükmünü yerine getirmesi gerektiği ifade edilerek bir anlamda uyarılmış veya bunun Allah'ın bir takdiri olduğu beyan edilmiştir.^[152] Allah'ın hükmü gereğince bir uygulamanın kaldırılması için örnek seçilen Hz. Peygamber'in açıklamaktan çekindiği ve bu yönde tavır geliştirdiği şey toplumdaki gelenekten çekinmekten başka bir sebebe bağlanamaz. 37. ve 38-40. ayetler siyak ve sibak bütünlüğü içinde okunduğunda gizlenen şeyin mevcut algıdan çekinmek olduğu görülecektir. Daha önceki devirlerde uygulanan bir uygulama olarak Allah'ın bir hükmünü yerine getirmek konusunda Peygamberler her hangi bir çekinceye düşmemelidirler. Zira bu Allah'ın, uygulanmasını istediği bir takdirdir. Bu ayet olayın başka yorumlara götürülmesine engel teşkil eden bir durumu göstermektedir. Her kul böyle olmak zorundadır ama Allah'ın elçisi olan bir zatın bu görevini icra ederken hiçbir kaygıya düşmemesi gerekir. 40. ayette dikkat çekilen husus Hz. Muhammed'in hiçbir adamın (erkeğin) babası olmadığına vurgu yapılması evlatlık hükmünün yok sayıldığını göstermesi yanında yine hadisenin evlatlık uygulamasındaki yanlış al-

[152] Zeccâc, *Meâni'l-Kur'an*, IV, 229.

gıyla ilgili olduğunu başka bir nedenle ilgisi olmadığını göstermektedir. Nitekim Zeyneb ile evlenen Hz. Peygamber evladının hanımı ile evlenmiştir. Zira o hiçbir adamın (erkeğin) babası değildir.

Hz. Peygamber'in Zeyneb ile evliliğini onu gördükten sonraki duruma bağlayarak veren bilginin teknik açıdan da kabul edilemez olduğu görülmektedir. Çünkü Hz. Peygamber halasının kızı Zeyneb'i ilk defa görmüyor aksine çocukluğundan beri tanıyordu. İbn Sa'd'ın naklettiği bu haberi Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî, Abdullah b. Âmir el-Eslemî'den o da Muhammed b. Yahya b. Hibbân'dan nakletmişlerdi. Bu zincirdeki Muhammed b. Yahya b. Hibbân'ın h.121'de ölen bir tâbiî olması dolayısıyla rivayet mürseldir.^[153] Abdullah b. Âmir el-Eslemî hakkında ise Ahmed b. Hanbel, Ebû Zür'a, Ebû Âsım ve Nesâî, onun *zayıf*, Ebû Hâtım *metrûk*, İbn Maîn *zayıf* ve *leyse bişey'*, Ebû Davud *zayıf*, Buhârî ise *Zâhibu'l-Hadîs* olduğunu söylemektedirler.^[154] Zeyneb'in, dönüşü esnasında Hz. Peygamber'in anlaşılmayan bir şeyler söylediğini ifade ettikten sonra "kalpleri çeviren Allah ne yücedir" cümlesini net olarak anla-

[153] İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 726.

[154] İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 364.

yıp, ihtimale imkân vermeden, aktarması ilginçtir. Tam anlayamadığı cümleler duyduğu kesin iken bu kadar net bir cümlelerin aktarılması zor olması gerekirken bütün kaynakların bunu net olarak aktarmaları kuşkuludur. Bu cümlelerin dışında anlamadığı cümlelerin olduğu da hesaba katılarak söz konusu cümleyi açıklayan cümlelerin varlığı ve anlaşılması da ifade edilmektedir. Duyulmayan ve anlaşılmayan cümlelerin olduğu söylendikten sonra buna uymayacak netlikte ve ne için söylendiği kapalı olan bir cümle üzerinden Hz. Peygamber'in bir istekle bu cümleyi söylediğini anlamak doğru değildir. Anlaşılmayan cümlelerin mevcut durumu izah tarzında olması da kuvvetli bir ihtimal olarak düşünölmelidir. Nitekim Muhammed Hamidullah'ın bu cümleyi Hz. Peygamber'in önce yaşlı bir hanımla mutlu olan Zeyd'in ondan daha genç ve asil bir hanımla mutlu olamamasına ve boşanmaya dönmesine şaşırması olarak yorumlamaktadır.^[155]

Zeyneb iddet süresi bittiğinde Hz. Peygamber, onun Allah tarafından kendisine nikâhlandığını söyledi.^[156] Hz. Peygamber Zeyneb ile h.5. yılda evlendi.^[157] Böylece Hz. Peygamber Ümmü Sele-

[155] Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 682.

[156] *Dürrü'l-Mensûr*, XII, 56; *Siretü'l-Halebiyye*, III, 41.

[157] İbn Sa'd, X, 110, İbnü'l-Esr, *Câmiu'l-Usûl*, XII, 99. 3. Yıl-

me'den sonra Zeyneb bt. Cahş ile evlenmiş oldu.^[158] Hz. Peygamber'den sonra vefat eden Zeyneb'in çocuğu olmadı.^[159] Beyhakî'nin Ebu Said'den bildirdiğine göre Zeyneb'in Hz. Peygamber'le evliliği haşıç velisiz, şahitsiz, mehirsiz nikâh olmaz.^[160] Ancak evlilikten sonra Hz. Peygamber'in Zeyneb'e 400 dirhem mehir verdiği de bildirilir.^[161]

Hz. Peygamber, Zeyd'in boşadığı Zeyneb ile evlenince Yahudi ve münafıklar bu evliliği dillerine doladılar. Muhammed evlatlığının hanımı ile evlendi diyerek onu ayıpladılar.^[162] O dönemde Arap toplumunda evlatlığın, gerçek evlat sayılmasından hareketle, boşadığı hanımıyla evlenmek yasak kabul edildiği için Hz. Peygamber'in evlatlığının boşadığı hanımıyla evlenmiş olmasını ayıpladılar.^[163] Bu homurtular ve ayıplamalar üzerine "Muhammed sizden hiçbirinizin babası değildir! O nebilerin sonuncusu olan Allah Resulü'dür" (Ah-

da evlendiği rivayeti zayıftır.

[158] İbn İşhak, s. 283.

[159] İbn İşhak, 244; *Mecmeu'z-Zevâid*, IX; 291. Zeyneb bt. Cahş h.20.yılda 53 yaşındayken öldü (*Telkîhu Fuhûm*, s. 24).

[160] *Dürü'l-Mensur*, XII, 58.

[161] İbn Hişâm, IV, 294.

[162] İbn Sa'd, III, 41; Ebû'l-Ferec Cemaleddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr fi İlmi't-Tefîr*, Beyrut, 1984, VI, 351.

[163] *Zâdu'l-Mesîr*, VI, 351.

zab, 33/40) ayeti nazil oldu.^[164] Bu konuşmalar üzerine inen “Onları (evlat edindiklerinizi) babalarına nispet ederek çağırın. Allah yanında en doğrusu budur. Eğer babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız bu takdirde onları din kardeşiniz ve görüp gözettiğiniz kimseler olarak kabul ediniz. Yanılarak yaptıklarınızda size bir vebal yok; fakat kalplerinizin bile bile yöneldiğinde günah vardır. Allah bağışlayandır, esirgeyendir”^[165] ayeti ile Zeyd’e artık Zeyd b Hârîse denilmeye başlandı^[166]. Bu ayetin nazil olmasına kadar Zeyd’e Zeyd b. Muhammed deniliyordu.^[167]

Hız. Peygamber bu dedikodulardan rahatsız olmuştu. “Ey İman edenler Siz de Musa’ya eziyet edenler gibi olmayın. Nihayet Allah onu dedikleri şeyden temize çıkardı. O Allah yanında şerefli idi”^[168] ayetinin bu hususla ilgili olduğu belirtilmektedir. Zeyneb’le evlendiği için Hız Peygamber’i dillerine dolayanların ona eziyet ettikleri görülüyor. Ayetin farklı bir yerde ganimet dağıtımını konusunda adil davranmamakla itham ettikleri Hız Peygamber’e eziyet edilmesi ile ilgili olduğu da rivayet edilmektedir. Hız Peygamber “Allah, Musa’ya rahmet

[164] İbn Sa’d, III, 41.

[165] Ahzab, 33/5.

[166] İbn Sa’d, III, 41.

[167] Zâdu’l-Mestr, VI, 351.

[168] Ahzab, 33/69.

etsin bundan daha fazla bana eziyet ediyorlar, sabır!” buyurarak üzüntüsünü, onların düşünceleriyle alakası olmayan bir niyet ve temizlikte olduğunu ifade etmiştir.^[169] Bu evliliğin, bir kimsenin evlatlığının boşadığı hanımla evlenmesinde bir mahzur olmadığını göstermek için yapıldığını ifade eden ayetin ifadesine göre, Zeyneb’in Zeyd ile gönülsüz evliliği, geçinemeyip boşanması, boşandıktan sonra dinen dönme imkânının kalmamasından sonra Hz. Peygamber ile insanlardan çekinmesine ve isteksizliğine rağmen evlendirilmesi tamamen Allah’ın emri doğrultusunda gerçekleşmiştir.^[170] Evlatlığın öz evlat konumunda olmadığını göstererek bu yöndeki inanışı değiştirmek amacıyla gerçekleşen bir evlilik söz konusudur. Zeyd’in Zeyneb’ten ayrılması konusunda Hz. Peygamber’in dahli bulunduğuna yönelik bilgiler, hem Hz. Peygamber’in boşanmalarını istememesi hem de Zeyneb’i çok daha önceden tanıyor olması nedeniyle doğru bilgiler değildir. Aksi yönde sunulan bilgiler şeklen ve manen gerçekle alakası olmayan yakıştırmalardır.

Zeyneb’in önce Zeyd ile sonra Hz. Peygamber ile evliliği Allah’ın emri ile gerçekleşen bir hadise-

[169] *Tefsîru Semâni*, IV, 309.

[170] M. Zeki Duman, *Beyânu'l-Hak*, Ankara, 2006, III, 319.

dir. Köle ile hür arasında bir fark olmadığını gösterme hikmeti içerisinde Zeyd ile evliliğinde bir imtihandan geçen Zeyneb'in içinde yaşadığı burukluğu Allah Teâla onu Hz. Peygamber ile evlendirerek gidermiştir. Zeyneb'in asaletinden bir şey kaybetmediği gösterilerek asaletin zirvesi olan Hz. Peygamber'le evlenme saadetine ulaştırılırken İslâm'ın yeni bir hükmü uygulamaya konulmuştur. Bu açıdan bakıldığında birinci evlilik insanlar arasında bir ayırım olmadığını ikinci evlilik ise insanlar arasında denklik (Küfûv) prensibi açısından manidardır.

Diğer Evlilikleri

Ümmü Kulsüm

Zeyd b. Hârise Ümmü Kulsüm bt. Ukbe b. Ebî Muayt ile evlendi. Medine'ye hicret eden hanımlardan biri olan Ümmü Kulsüm^[171] Hz. Peygamber'in halası Ümmü Hakîm (Beyza)'nın kızı Erva bt. Kureyz'in kızıdır. Ümmü Kulsüm, Medine'ye hicret ettikten sonra Resulullah (sav.) Mümtetine suresi 10. ayet gereğince Mekkelilere iade etmeyip Zeyd b. Hârise ile evlendirdi. Zeyd b. Hârise, Abdurrahman b. Avf ve Zübeyr b. Avvam bu

[171] Ebû Muhammed Ali b. Ahmed İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*, thk. Abdüsselam Muhammed Harun, Kahire, trs., 115.

hanımla evlenmek istediler. Ümmü Kulsüm evlilik öncesi anne bir kardeşi Osman b. Affan ile görüşerek ona danıştı. Hz. Osman kız kardeşine Hz. Peygamber'e danışmasını söyledi. Hz. Peygamber onu Zeyd b. Hârise ile evlenmesini işaret etti.^[172] Vâkıdî'nin verdiği bilgiye göre Hz. Peygamber Ümmü Kulsüm ile Zeyd'i evlendirmek istediğinde Ümmü Kulsüm bunu hoş karşılamadığı ve Ahzab suresi 36. ayet indikten sonra onunla evlendiği bildirilir.^[173] Söz konusu ayet Zeyneb bt. Caş için nazil olmuştur. Zeyd'in Ümmü Kulsüm'den Zeyd ve Rukiyye adlı çocukları doğdu. Zeyd'in küçük yaşta, Rukiyye'nin ise Hz. Osman'ın son döneminde (muhasara sırasında) öldüğü bildirilir.^[174] Zeyd'den boşandıktan sonra Ümmü Kulsüm Abdurrahman, Zübeyr b. Avvam ve Amr b. As ile evlendi.^[175]

Zeyd b. Hârise, Dürre (Rukiyye) bt. Ebû Leheb ile evlendi.^[176] Dürre Hz. Peygamber'in amcası Ebû Leheb'in kızı olan Kureyşli bir hanımdı. Hicret ettikten sonra Medineli hanımlar Leheb

[172] İbn Sa'd, III, 43.

[173] Vâkıdî, III, 1127.

[174] İbn Sa'd, III, 43; Belâzürî, *Ensâb*, I, 471; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, III, 349; *Sıfetu's-Safve*, s. 140; *Telkihu Fuhûm*, s. 88.

[175] *el-Muhabber*, s. 446; Belâzürî, *Ensâb*, I, 471.

[176] İbn Sa'd, III, 43; Belâzürî, *Ensâb*, I, 471; Erul, 320.

Suresini de okuyarak babası dolayısıyla ona imada bulunurak rahatsızlık verdiler. Dürre Peygamberimizin yanına gelerek durumu anlattı ve “Babası kâfir olan sadece ben miyim?” diyerek ne kadar üzüldüğünü arz etti.^[177] Hz. Peygamber onu yanına oturttarak sakin olmasını söyledi. Babası dolayısıyla kendisine ileri geri konuşarak eza ediliyordu. Hz. Peygamber “Ölü yüzünden yaşayana eza edilmez”^[178], “Size ne oluyor ki benim ehlime eziyet ediyorsunuz”^[179], “Bu hanım amcamın kızıdır, ona hayırdan başka bir şey söylemeyiniz!”^[180] diyerek onları uyardı. Bu yardımsever Kureyşli hanımı Zeyd b. Hârise ile evlendirdi. Hz. Peygamber bir yönüyle asil ile köle arasında bir fark olmadığını, diğer yönden ise akrabasından biriyle evlendirerek ona itibar ettiğini de gösteriyordu. Bu evlilikle aslında Hz. Peygamber Dürre’ye söylenenlerin doğru bir şey olmadığını göstererek en yakınına getirmek suretiyle değer verdiğini de göstermiştir. Zeyd b. Hârise, Dürre’den boşandıktan sonra Hind bt. Avvâm ile evlendi.^[181] Zeyd’in Ümmü Kulsüm ve Dürre ile boşanmasının nedeni hakkında bir bilgiye rastlanmamıştır.

[177] *Mecmeu’z-Zevâid*, IX, 306.

[178] *el-İsttâb*, s. 898.

[179] *Mecmeu’z-Zevâid*, IX, 305.

[180] *Mecmeu’z-Zevâid*, IX, 306.

[181] İbn Sa’d, III, 43; Belâzûrî, *Ensâb*, I, 471; Erul, 320.

İbn Sa'd bu evliliklerden sonra Hz. Peygamber'in Zeyd'i Ümmü Eymen ile evlendirdiğini söylemesi bu evliliğin Zeyd'in Mekke döneminde yaptığı ilk evlilik olmasından dolayı doğru değildir.^[182]

Hz. Peygamber Zeyd'i seçkin ve akrabalarından olan kadınlarla evlendirdi. Çünkü onu seviyor, ona güveniyordu. Böyle yaparak evlilik konusunda toplumda mevcut olan ayrımcı algıyı değiştirmek istiyordu.^[183]

Kardeşleştirme Hadisesinde Zeyd b. Hârise

Muâhât (kardeşleştirme) hadisesi Hz. Peygamber'in yeni bir toplum inşasında dayandığı önem verdiği kurumların başında gelir. Bir avuç Müslümanın Mekke'de müşrikleri karşısında tutunması çok zordu. Bunu sürdürülebilir hale getirmek için Müslümanları birbiriyle kardeş haline getirerek onlara dayanma gücü verdi. Bu, Müslümanların birbirlerine destek olmasının yanında birbirlerini kontrol etme imkânını da sağladı. İslâm'ın temelinde var olan kardeşlik bilincini somut hale getiren Hz. Peygamber bu kurumun ne kadar önemli olduğunu gösterdi. Aynı hadisenin

[182] İbn Sa'd, III, 43.

[183] *Kadetü'n-Nebi*, s. 178.

Medine döneminde yine tekrarlandığını görüyoruz. Yabancıları oldukları bir coğrafyada Mekkeliler Müslümanlara kardeş yapılan Medineliler Müslümanlar Muhâcirlerin yaşadığı gurbet hisselerini yatıştırırken hayatlarını devam ettirebilmeleri için onlara destek olmuşlardır. Hicretten önce Hz. Peygamber muâhât kurumu kapsamında amcası Hamza b. Abdulmuttalib ile Zeyd b. Hârise'yi kardeş kıldı.^[184] Berâ b. Azîb, Hamza ile kardeş olma talebinin Zeyd b. Hârise'den geldiğini rivayet etmektedir. Hz. Peygamber'e gelen Zeyd "Ya Resulallah beni Hamza ile kardeş kıl" diye istekte bulunduğundan sonra Hz. Peygamber Hz. Hamza ile Zeyd'i kardeş ilan etmiştir.^[185] Hz. Hamza Uhud savaşına giderken kendisine bir şey olursa ailesini Zeyd'e vasiyet etti.^[186] Mekke'de yapılan bu kar-

[184] İbn Sa'd, III, 42; *el-Muhabber*, s. 70; *Sîretü'l-Halebiyye*, II, 18; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, III, 73; *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, I, 261; Şulul, *Siyer*, s. 320; Erul, 319. Nevevî, Zeyd'in Cafer b. Ebû Talib ile kardeş kılındığını söyleyerek genel kabulden ayrı bir görüş belirtmiştir, bk. *Tehzîbu'l-Esmâ*, I, 202. Cafer b. Ebû Talib'in Habeşistan'a hicret eden Müslümanlardan olduğunu ve yine burada Müslüman olanlarla beraber Medine'ye Şevval h.7 tarihinde Hayber'in fethi esnasında geldiğini düşündüğümüzde bu görüşün doğru olmadığı ortaya çıkmaktadır.

[185] İsbekânî, *Ma'rîfetü's-Sahâbe*, II, 675; *Dürer*, 92; İbnü'l-Estr, *Üsdü'l-Ğâbe*, II, 353; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, III, 73; Taberânî, *Mucemü'l-Kebîr*, V, 85..

[186] İbn Hişâm, II, 151.

deşleştirme faaliyetinde Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer, Hz. Osman ile Abdurrahman b. Avf, Zübeyr b. Avvâm ile Abdullah b. Mesud, Ubâde b. Haris ile Bilal, Musab b. Umeyr ile Sa'd b. Ebi Vakkas, Ebû Ubeyde b. Cerrâh ile Sâlim, Said b. Zeyd ile Talha b. Ubedullah ve nihayet Hz. Peygamber ile Hz. Ali kardeş kılındı.^[187] Medine döneminde yapılan kardeşleştirmede ise Zeyd b. Hârise, Usayd b. Hudayr ile kardeş kılındı.^[188]

Muaviye b. Muğire'nin Öldürülmesi

Uhud harbinde Müslümanlar ağır bir darbe aldılar. Savaşın sonunda Müşrikler şehitler üzerinde müsle uyguladılar. Hz. Hamza'nın bu şekilde hunharca vücut azalarının kesilmesi Müslümanları derinden yaraladı. Hz. Hamza'ya müsle uygulayan ve rivayetlerde burnunu kestiği ifade edilen Muaviye b. Muğire b. Ebû'l-As b. Ümeyye Uhud harbinden sonra Medine'de yakalandığı bilinmektedir. Kendisine verilen üç gün süreli emanı ihlal eden Muaviye, Zeyd b. Hârise tarafında öldürülmüştür.

Emevi halifelerinden Abdülmelik b. Merwan'ın anne tarafından dedesi olan Muaviye b.

[187] *Sîretu'l-Halebiyye*, II, 181.

[188] İbn Sa'd, III, 42; *el-Muhabber*, s. 70; *Dürer*, 89; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, III, 73; *Erul*, 319.

Muğire'nin ne zaman Medine'ye girdiği konusunda kaynaklarda kapalıdır. İbn Hişam Hz. Peygamber'in Hamrâu'l-Esed'den dönerken Medine'ye girmeden Muaviye b. Muğire'nin ölüm emrini verdiğini söylerken daha önce ona eman verildiğini ancak Medine'ye ne zaman girdiğini bildirmemiştir.^[189] Bu konuda daha doğru görüşü belirten Belâzûrî ise Uhud savaşında hezimetin başlaması üzerine kendi başına oradan kaçan Muaviye b. Muğire'nin Medine'ye yakın bir yerde gecelediği sabah olunca Medine'ye girdiğini bildirmektedir.^[190] Bu esnada Mekke'ye dönen Müşriklere ulaşma imkânı kalmadığı için Medine'ye girmeyi düşünmüştür. Hamrâu'l-Esed gazvesi esnasında yol üzerinde uyuya kaldığı şeklindeki ifadesi uygun düşmemektedir.^[191] Uhud'dan sonra Müşrikler dönerken Muaviye b. Muğire buradan salimen çıkması mümkün olmadığı için Hz. Osman'ın evine gitti. Hz. Osman'ın amcaoğlu konumundaki Muaviye b. Muğire'nin Uhud savaşında Hz. Hamza'ya müslâ yapanlardan biri olduğunu düşünürsek korkması doğaldır.^[192] Hz. Peygam-

[189] İbn Hişam, III, 69.

[190] Belâzûrî, *Ensâb*, I, 337.

[191] İbnü'l-Esîr, II, 58; Elşad Mahmudov, *Sebepleri ve Sonuçları Açısından Hz. Peygamber'in Savaşları*, İstanbul, 2010, s.370.

[192] Belâzûrî, *Ensâb*, I, 337; İbnü'l-Esîr, II, 58.

ber'in kızı Ümmü Gülsüm'den, geçen sene almış olduğu develerin ücretini vereceğini söyleyerek Hz. Osman'ın nerede olduğunu öğrenince ona sığındı. Hz. Osman "beni de kendini de yaktın" diyerek onu himayeye mecbur kaldı. Hz. Osman, Muaviye b. Muğire için eman istemek üzere Hz. Peygamber'in yanına gelmeden önce Hz. Peygamber Muaviye b. Muğire'nin Medine'de olduğunu, onu yakalamalarını emretmişti. Hz. Peygamber Muaviye b. Muğire'nin aranması için tekrar emir verdiğinde Hz. Osman yanındaydı. Muaviye b. Muğire, Hz. Osman'ın evinde bulunarak Hz. Peygamber'in huzuruna getirildi. Hz. Osman bunun üzerine "Seni hak ile gönderene yemin olsun ki ben sadece ona eman istemek için yanınıza geldim, onu bana bağışlayın!" diyerek Muaviye b. Muğire için eman istedi.^[193] Hz. Peygamber, Hz. Osman'ın ricası üzerine Muaviye b. Muğire'ye üç gün içinde Medine'yi terk etmesi şartıyla eman verdi ve üç gün sonra Medine'yi terk etmezse onu öldüreceğine dair yemin etti. Akabinde Hz. Peygamber Hamrâu'l-Esed gazvesi için Medine'den ayrıldı.

Hz. Peygamber'in arayıp bulun şeklinde iki defa emir verdikten sonra Hz. Osman'ın evine ba-

[193] İbnü'l-Estr, II, 58.

kılmasını istediğini bildiren Vâkıdî'nin ifadesi garip durmaktadır.^[194] Hz. Peygamber Muaviye b. Muğire'nin yerini biliyor idiyse doğrudan Hz. Osman'ın evinden alınıp getirilmesini isteyebilirdi. Yine yüzü kapatılmış bir şekilde Hz. Osman'ın evinden alınan Muaviye b. Muğire huzura getirilmesinden önce Hz. Osman'ın bunu beklemeden eman istemesi beklenirdi. Zira istediği emanı Hz. Peygamber vermiştir. İbn Hişam, Hz. Osman'ın Muaviye b. Muğire için Hz. Peygamber'den eman aldığını bu emanın üç günle sınırlı olduğunu ve Hz. Peygamber'in Hamrâu'l-Esed'den dönüş yolunda dördüncü günde hala Medine'yi terk etmediğini söylediği Muaviye b. Muğire'nin ölüm emrini verdiğini bildirmektedir.^[195] Hz. Osman da Müslümanlarla beraber sefere çıkmıştı. Üç gün dolduğu halde hala Medine'de kalmaya devam eden Muaviye b. Muğire, eman kuralını hiçe saydı. Bu sürede Medine'de Müslümanların durumunu izlediği müşriklere ulaştırmak üzere bilgiler topladığı bildirilmektedir.^[196] O halde sadece verilen emanı çiğnemesi nedeniyle değil ajanlık yapması nedeniyle de Muaviye b. Muğire cezayı hak etmiştir. Hz. Peygamber onun hala Medine'de

[194] Vâkıdî, I, 334.

[195] İbn Hişam, III, 69.

[196] Belazûrî, *Ensb*, I, 337.

bulduğunu uzaklaşmadığını bildirerek Zeyd ve Amr'a "Onu şu mevkide bulacaksınız bulun ve öldürün diyerek" el-Cemmâ mevkiinde cezalandırdı.^[197]

Hız. Hamza'nın Kızının Velayeti

Hız. Peygamber Umretü'l-Kaza'yı (h.7) tamamladıktan sonra Mekke'den dönerken amcası Hız.Hamza'nın kızı Umâre annesi Selma bt. Umeys'le beraber bu şehirde bulunuyordu. Umâre, Hız. Ali'nin peşine takılarak "Amca, Amca!" diye ağlamaya başladı.^[198] Hız. Ali, Peygamberimiz'e gelerek amcası Hamza'nın kızını müşriklerin arasında bırakmak istemediğini söyledi.^[199] Hız. Peygamber bu isteği olumlu karşıladı ve Hız. Ali, Umâre'yi yanına alarak Mekke'den ayrıldı. Bu çocuğun kimin yanında kalacağı konusunda Zeyd b. Hârise, Hız. Ali ve Cafer b. Ebû Tâlib arasında bir yarış başladı. Zeyd b. Hârise kendisinin Hız.

[197] Vakıdî, I, 334; İbn Hişam, III, 111; *Dürer*, 158; İbnü'l-Esir, II, 58. Zeyd b. Hârise ve arkadaşının Muaviye'yi öldürdüğü yer İbnü'l-Esir'de el-Hamâ şeklinde gösterilmiş, Elşad Mahmudov'da bunu tekrarlamıştır. Bir imla hatasından kaynaklandığı görülen bu yer isminin Medine'ye üç mil uzaklıkta Akık bölgesinde küçük bir dağ olan el-Cemmâ olduğu anlaşılmaktadır. (bk. Şihâbüddin Ebû Abdullah Yakût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, Beyrut, 1977, II, 158).

[198] *Zâdu'l-Meâd*, III, 421.

[199] Vakıdî, II, 738.

Hamza'nın kardeşi olduğunu bundan dolayı ona bakma hakkının kendisinde olduğunu söyledi.^[200] Mekke döneminde Hz. Peygamber Hz. Hamza ile Zeyd b. Hârise'yi kardeş kılmış ve Hz. Hamza Uhud'a giderken ailesini Zeyd'e vasiyet etmişti. Zeyd b. Hârise kardeşlik kurumuna ve Hz. Hamza'nın kendisine yaptığı vasiyete büyük bir önem vererek onun çocuğuna bakma görevinin kendisine ait olduğunu düşünüyordu. Umâre'nin bakımını üstlenme konusunda ailenin diğer üyeleri ile rekabete girmesi bu konuda ne kadar samimi olduğunu göstermektedir. Cafer b. Ebû Tâlib ise **oğlunun Umâre'nin halası olduğunu halanın ise anne makamında olmasından dolayı çocuğun kendisine verilmesi gerektiğini** söyledi.^[201] Hz. Ali ise Umâre'yi kendisinin müşriklerin elinden çıkardığını nesep olarak ona en yakın kendisinin olduğunu söyleyerek kendisine verilmesini istedi.^[202] Hz. Peygamber "Hala anne yerindedir" diyerek Umâre'nin Cafer b. Ebû Tâlib'e verilmesine hükmetti. Bu hükmü verdikten sonra bu üç insan hakkındaki değerlendirmesini de yaptı. Buna göre Hz. Peygamber Cafer için "Yaratılış ve ahlak olarak bana en fazla benzeyen sensin" Hz. Ali için

[200] Vâkıdî, II, 738; *Zâdu'l-Meâd*, III, 421.

[201] Vâkıdî, II, 738; *Zâdu'l-Meâd*, III, 421.

[202] Vâkıdî, II, 739; *Zâdu'l-Meâd*, III, 421.

“Sen bendensin ben sendenim” Zeyd b. Hârise için ise “Sen bizim kardeşimiz ve mevlamızsın” buyurdu.^[203] Mevâlî mevlâ kelimesinin cemisi olup hem azat eden efendi hem de azat edilen köle anlamına gelmektedir. Hz. Peygamber’in Zeyd b. Hârise’nin dışında farklı zamanlarda azat ettiği mevlâları da vardı. Bunlar arasında Usâme b. Zeyd, Ebû Kebşe, Enîse, Şükrân, Ebû Râfi’ sayılabilir.

[203] İbn Sa’d, III, 42; *Zâdu’l-Meâd*, III, 421; *Kettâni*, II, 366.

Katıldığı Savaşlar

Zeyd b. Hârise Bedir, Uhud, Hendek ve Hayber gibi başlıca büyük savaşlara katılmıştır.^[204] Bedir ehliindedir. Zeyd b. Hârise Hz. Peygamber'in okçularından biriydi.^[205] İslâm ordusunda görev yapan diğer okçulardan bazıları Sa'd b. Ebi Vakkas, Said b. Osman, Mikdad b. Amr, Hâtıb b. Ebi'l-Beltaa, Utbe b. Gazvan, Hıraş b. Sımme, Kutbe b. Âmir, Bişr b. Bera, Ebû Nâile, Ebû Talha, Asım b. Sabit ve Katâde b. Numan idi.^[206]

Hz. Peygamber farklı etnik köken veya kabilelerden gelenler arasında bir üstünlük olmadığı, üstünlüğün takvada olduğunu yerleştirmeye büyük önem vermiş bunu yerleştirmek için yetenekli insanlardan biri olsalar bile yakın akrabasının seçilmesine yerleştirilmesine sıcak bakmayarak konuya verdiği hassasiyeti göstermiştir.^[207] Zeyd b. Hârise'nin bu kadar çok görev almasının bu hususla doğrudan ilgisi vardır. Görevlendirmelerde bazen âmâ bazen köle bazen de daha alt sıralardaki kabile insanlarından seçimler yapmıştır.

[204] İbn Sa'd, III, 43; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, III, 131; Ebû't-Tayyib Takıyyüddin Muhammed b. Ahmed Fâsî (ö. 832/1429), *el-İkdû's-Semîn fî Tarihi'l-Beledi'l-Emtn*, thk. Fuad Seyyid, Kahire, 1962, IV, 140.

[205] Vâkıdî, I, 243; İbn Sa'd, III, 43; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 661.

[206] Vâkıdî, I, 243.

[207] Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 1113.

Zeyd b. Hârise Benî Mustalîk Gazvesi hariç Hz. Peygamber'in katıldığı bütün savaşlara katılmıştır. Ancak özellikle büyük savaşlarla ilgili olarak Zeyd b. Hârise ile ilgili geniş bilgilere rastlanmamıştır. Bunun bir nedeninin az hadis rivayet etmiş olmasında da görüldüğü gibi erken bir dönemde Şehit olmuş olması tahmin edilebilir. Aksi halde Mekke fethinin tamamlanmasından sonra aşağı yukarı savaş ortamının bittiğı zamanlarda hayatta olsaydı Zeyd yaşadıklarını belki anlatma imkânı bulacaktı. Dolayısıyla bu imkândan mahrumuz. Biz Zeyd b. Hârise'nin katıldığı savaşlarda özel ve yeterli bilgi bulabildiğimiz kısımları başlık altında sunmaya çalıştık. Komuta ettiğı seriyyeleri kısa da olsa müstakil başlık altında verdik.

Bedir Savaşında Zeyd b. Hârise

Bedir savaşı Müslümanlarla Müşrikler arasındaki büyük savaşların ilki olması dolayısıyla meğzinin en önemli konusudur. Kur'an'da adı geçen iki savaştan biri olan Bedir harbi sonuçları açısından da önemli bir yer işgal etmektedir. Bu sürece gelinmesine Müşriklerin saldırgan tutumlarının neden olduğunu belirtmek gerekir. Müşrikler, doğdukları Şehri, mal ve mülklerini terk ederek büyük fedakârlıklara katlanıp hicret eden Müslümanları Medine'de rahat bırakmadılar.

Muhâcirlere kucak açan Medineli Müslümanların beraberce oluşturdukları yeni yurtlarında onlarla mücadele edeceklerini gösterdiler. Ebû Süfyân ve Übey b. Halef Ensar'a mektup yazarak Hz. Muhammed'i korumamaları aradan çekilmelerini aksi halde onlarla savaşacaklarını söylediler. Ensar'ın bunu reddetmesi üzerine Yahudi ve Mûna-fıklara da benzer mektuplar yazdılar. Hicretten sekiz ay sonra Ebû Süfyân yüz kişilik bir birlikle Medine'nin Batn-ı Rabiğ denilen yerine kadar gelerek taciz saldırısında bulundu. Bunun üzerine müslümanların kendilerini korumalarına izin veren "Müminlere kendilerine zulmedilmiş olmaları nedeniyle savaş konusunda izin verildi. Şüphesiz Allah onlara yardım etmeye mutlak surette kadirdir." (Hac, 22/ 39) ayeti indi. Başta can emniyetini sağlama, ardından inanma hakkı, dışardan saldırılara karşı kendini savunma hakları nedeniyle İslâm toplumunun savaş yapmak durumunda kaldığı görülmektedir. Onca zulme rağmen Mekke'de fiili bir mücadeleye girmeyen Müslümanlar zalim müşrik topluma sırtını dönerek yeni bir yerde İslâm'ı yaşamak istediğini göstermesine rağmen hala saldırılara muhatap oluyorsa kendini savunması doğal bir hak haline gelmiştir. Nitekim Allah Teâla Medine safhasının farkını takdir ederek cihada izin vermiştir. Bundan sonra acziyet göstermek, tepki

vermemek ve mücadeleye girmemek İslâm'a inanan insanların hayatlarını koruyamamak anlamına geleceği için söz konusu olamazdı. Ancak "Ben Rahmet Peygamberiyim, ben savaş peygamberiyim" diyen Hz. Muhammed bu mücadeleyi de kendine yakışan bir erdemle yapmıştır. Önce Müslümanlara saldırarak onları yeni mekânlarında yaşatmayarak İslâm'ın kökünü kazımaya karar vermiş müşrikleri savaştan alıkoymak için caydırıcı yollar denemiştir. Fiili mücadeleyi yani savaşı çoktan hak etmiş müşriklere karşı Hz. Peygamber onların kervanlarına zarar vererek savaştan men etmeyi denedi. Bu coğrafyada yaşamak kararında olduğunu göstererek, onları izlediğini ve gerekirse onlarla savaşılabileceğini ifade etmiş oldu. Saldırgan tutumlarını devam ettiren Müşriklere karşı Hz. Peygamber ekonomik darbe vurarak savaşı tercih etmediğini gösterdi. Caydırıcı tedbirlere aldırış edilmediği saldırıların devam ettiği durumda bütün alternatifleri deneyen Hz. Peygamber savaşa girmiştir. Bu düşünceler sonunda Bedir harbi yaşanmıştır.

Müşrikler Ebû Sûfyân idaresinde elli bin dinar sermayeli bin deveden oluşan bir kervan hazırladılar ve Suriye'ye gönderdiler. Bu Kureyş'in hazırladığı en büyük kervandı. Hz. Peygamber bu yük-

lû kervanın Medine'den geçtiğini öğrenince ashabını toplayarak Mekke'ye dönerken kervanı ele geçirebileceklerini söyledi. Kervanın sermayesi büyük, muhafızları azdı. Bu baskında savaş ihtimali de vardı. Hz. Peygamber'in bu teklifini Ensar ve Muhâcir kabul ettiler ve sefere çıkacaklarını söylediler. Mekke kervanının Suriye'den döndüğü haberi gelince Hz. Peygamber 12 Ramazan 2/9 Mart 624 tarihinde Medine'den hareket etti. Müslümanların sayısı yetmiş dördü Muhâcir 231 Ensar toplam 305 kişiydi. Ensar'ın altmış Evs'ten yüz yetmiş biri Hazreç'ten idi. Binit hayvanı olarak yetmiş deve iki at vardı.^[208] Hz. Peygamber, Hz. Ali ve Lübâbe ile dönüşümlü olarak bir deveye biniyorlardı.

Kervan hakkında bilgi getirmeleri için Cüheyne kabilesinden Besbes b. Amr ve Adiy b. Ebû'z-Zağbâ görevlendirildi. Bu istihbarat elemanları Medine'nin 160 kilometre güneybatısında yer alan ve Kızıldeniz sahiline 30 kilometre mesafede bulunan Bedir kuyularına geldiklerinde kervanın henüz buraya gelmediğini Peygamberimize bildirdiler. Bedir yönüne gitmelerinin sebebi ise Mekke-Medine'nin Suriye yoluyla kesiştiği nokta olmasıdır.

[208] İbn Hişâm, II, 264; *Ravdu'l-Unf*, III, 54.

Ebû Sûfyân Müslümanların kervanı gözetlediğini öğrenince Kureyş'ten yardım istedi. Kinâne kabilesinden Damdam b. Amr ile yirmi dinar ücrete anlaşarak onu Mekke'ye gönderdi. Ebû Sûfyân, Bedir kuyularına gelince takip edildiğini anladı. Saldırıya uğramamak için Bedir'e uğramadan sahil yolunu takip ederek Mekke'ye gitti. Mekke müşrikleri Ebû Sûfyân'ın yardım çağrısını alınca bin kişiden oluşan bir ordu hazırladılar. Yedi yüz deve yüz attan oluşan orduda çok sayıda zırhlı asker vardı. Müşrik ordusu Ebû Cehil idaresinde Mekke'den hareket etti. Ebû Sûfyân kervanı kurtardığını haber verdi ve geri dönmelerini istedi. Müşrikler geri dönmediler. 17 Ramazan 2 / 14 Mart 624 Cuma sabahı iki ordu Bedir kuyularına hareket etti.

Hız. Peygamber bir kez daha sulh çağrısı yaparak çarpışmaya engel olmak istedi. Sulh çağrısı yapmak, barış ve güven içinde Mekke'ye dönebileceklerini söylemek üzere Hız. Ömer'i gönderdi. Müşriklerin içinde bulunan ve bu teklifi duyan Hakîm b. Hızâm teklifin kabul edilmesini istedi. Ancak Ebû Cehil savaşma konusunda ısrar etti.

Savaş öncesinde Müslümanlar yanlarına taşları yığıdılar. Bu saldırıdan daha çok savunma yapma niyetini gösterir. Nitekim müşrikler yanlarına bir-

kaç taş almış daha çok saldırını düşünmüşlerdir. Mübâreze önce Esved b. Abdülesed ile Hz. Hamza arasında başladı. Hamza rakibini yere serince müşriklerden Utbe b. Rebia, kardeşi Şeybe ve oğlu Velid b. Utbe meydana çıkarak er dilediler. Bunların karşısına sırayla Hamza, Ubeyde b. Haris ve Hz. Ali çıktılar. Hamza Utbe'yi Ubeyde Şeybe'yi Ali Velid'i öldürünce savaş bütün şiddetiyle başladı. Yaklaşık beş saat süren savaşın sonunda Müslümanlar galip geldiler. Savaşta müşriklerden Ebû Cehil, Ümeyye b. Halef, Utbe ve Şeybe b. Rebia, Ebû Süfyân'ın oğlu Hanzala gibi önde gelenlerinde bulunduğu toplam yetmiş müşrik öldürüldü. Müslümanlardan altısı Muhâcir'den sekizi Ensar'dan toplam on dört şehit verildi.

Zeyd b. Hârise Bedir savaşına Benî Hâşim gurubunda katıldı.^[209] Bedir harbine giderken Müslümanların büyük bir yokluk içerisinde olduğunu biliyoruz. Zeyd b. Hârise de Hz. Hamza, Ebû Keleş ve Enese ile beraber bir deveye biniyorlardı.^[210] Zeyd b. Hârise'nin Bedir savaşında Hanzala b. Ebi

[209] İbn Hişâm, II, 333; Vâkıdî, I, 153; İbn Sa'd, III, 43; *Dürer*, 113; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, III, 131.

[210] İbn Hişâm, II, 264; Vâkıdî, s. 24; Ebû Muhammed Ali b. Ahmed İbn Hazm el-Endelûsî, *Cevâmiu's-Streti'n-Nebeviyye*, Beyrut, 2002, s. 63; *Ravdu'l-Unf*, III, 54; *Dürer*, s. 103; *Zâdu'l-Mead*, III, 215.

Süfyân'ı tek başına^[211] veya Hz. Ali ve Hz. Hamza ile müştereken öldürdüğü belirtilir.^[212]

Hz. Peygamber, Bedir savaşının zaferle sonuçlandığını müjdelemek üzere Zeyd b. Hârise'yi Medine'nin aşağı kısmına (Sâfile), Abdullah b. Revâha'yı yukarı kısmına (Âliye) gönderdi.^[213] Pazar gününün bitimine doğru şehre geldiler. Zeyd ile Abdullah, Akîk mevkiinde ayrıldılar. Abdullah b. Revha "Ey Ensar! Müjdeler olsun size, Hz. Peygamber hayatta olduğunu müşriklerin öldürüldüğünü ve esir edildiğini müjdelerim, Rebîa'nın iki oğlu, Ebû Cehil, Zem'a, Ümeyye öldürüldü" diye bağırdı.^[214] Zeyd b. Hârise Hz. Peygamber'in devesi Kasva ile Musallâ'ya geldi ve Medine halkını müjdeledi.^[215] Müslümanlar o sırada Hz. Peygamber'in kızı Hz. Osman'ın hanımı Rukiyye'yi defnetmişler mezarı tesviye ediyorlardı. Rukiyye'nin hastalığı nedeniyle Hz. Osman savaşa katılmamış Usâme de ona yardım için Medine'de kalmıştı.^[216] Müslümanlar Zeyd geldiğinde Medine'nin aşağı kısmındaydılar ve hemen onun etrafını sar-

[211] *Dürer*, 110.

[212] İbn Hişâm, II, 365.

[213] İbn Hişâm, II, 297; Vâkıdî, I, 115; Şulul, 380.

[214] İbn Hişâm, II, 297; Vâkıdî, I, 115.

[215] İbn Hişâm, II, 297; Vâkıdî, I, 115.

[216] İbn Hişâm, II, 297; Vâkıdî, I, 115; Buhârî, *Tarihu'l-Evsat*, I, 296; *Ravdu'l-Unf*, III, 92; *Siretü'l-Halebiyye*, II, 436.

dılar. Zeyd şöyle müjde vermeye başladı: “Utbe b. Rebîa, Şeybe b. Rebîa, Ebû Cehil b. Hişâm, Zem’a b. Esved, Ebû'l-Bahterî, el-Âs b. Hişâm, Ümeyye b. Halef, Nebih ve Münebbih b. Haccac öldürüldüler, Süheyl esir edildi.” Bu müjdeye çoğu Müslüman gibi şaşırان Usâme babasına bunun gerçekten doğru olup olmadığını sorunca Zeyd evet diye cevap verdi.^[217] Münafıklardan bazıları Usâme'ye “ (Hz. Peygamber'i kastederek) Senin adamın ve onunla beraber olanlar ölmüşler” dedi. Yine münafıklardan biri Ebû Lübâbe'ye “Adamlarınız, arkadaşlarınız dağıldı artık ebediyen toparlanamazlar onun adamları ve Muhammed ölmüş bu onun devesi biz tanınız, bu da Zeyd kordudan ne dediğini bilmiyor, kaçmış da gelmiş” diyerek gönülden arzuladıklarını dışa vuruyorlardı.^[218] Ebû Lübâbe “Allah senin sözünü yalanla-sın” dedi. Yahudiler de aynı şeyi yani Zeyd yenilmiş de kaçmış dediler.^[219] İnsanlar müjdeye inanmıyor ve Zeyd'i yenilmiş de gelmiş sanıyorlardı. Vâkıdî'nin ifadesine göre bazı Müslümanlar abartılı buldukları bu müjdeye kızdılar.^[220] Zeyd b. Hârise Münafıkların yüksek sesle zaferi kabul et-

[217] İbn Hişâm, II, 297; Vâkıdî, I, 115; *Ravdu'l-Unf*, III, 92; *Siretü'l-Halebiyye*, II, 436.

[218] İbn Şihâb ez-Zühri, s. 65; Vâkıdî, I, 115.

[219] Vâkıdî, I, 115.

[220] Vâkıdî, I, 115; *Kâdetü'n-Nebi*, s. 160.

memeleriyle oluşan havayı dağıtarak onların ifadelerini yalanladı ve zaferi açıklayarak Medine'deki korkuyu giderip sükûneti sağladı.

Bu müjdeye inanmak istemeyip çılgına dönenler ise Yahudiler idi. Ka'b b. Eşref Zeyd'in Bedir müjdesini duyunca üzüntüsünü "Artık yerin altı üstünden hayırlıdır" diyerek ifade etti.^[221] Bu İslâm'ın zaferi karşısında ölmeyi yeğ tutan inkâr zihniyetini gösteriyordu. Nitekim Ka'b b. Eşref, hemen Mekke'ye giderek müşrikleri Müslümanlara tekrarsaldırmaları için tahrik etmeye çalıştı.^[222] Esirler elleri bağlı bir şekilde Medine'ye getirilmeye kadar bu insanlar zafere inanmamaya devam ettiler.^[223]

Bedir harbinden sonra esirler arasında bulunan Hz. Peygamber'in damadı Ebû'l-As b. Rebi'in fidyesini Zeyneb gönderdi. Ebû'l-As iman etmemiş ancak Müslüman olan hanımı Hz. Peygamber'in büyük kızı Zeyneb ile evliliğine devam etmişti. Hicret esnasında ise hanımını Mekke'de

[221] İbn Hişâm, III, 55; Vâkıdî, I, 185.

[222] İbn Hişâm, III, 55; Vâkıdî, I, 185. Kab b. Eşref yanında bir gurup adamla Mekke'ye geldi ve Muttalib b. Ebi Vede'a'nın evinde konakladı. Burada şiirler söyleyerek Kureyş'in kayıplarına ağlayarak onları Müslümanlara karşı kıskırttı. Bk. İbn İshak, s. 111; İbn Hişâm, III, 55.

[223] İbn Şihâb ez-Zührî, s. 65; Buhârî, *Tarihu'l-Evsat*, I, 296, 300.

tutmaya devam etti. Bu halde iken Bedir harbine katılan Ebû'l-As esir edilerek Müslümanların eline düştü. Hanımı Zeyneb kocasının fidyesi olarak annesi Hz. Hatice'nin kendisine hediye ettiği kol yeyi gönderdi. Hz. Peygamber bunu görünce duygulandı ve Müslümanların da onayını alarak fidyelmeden bir şartla Ebû'l-As'ı serbest bıraktı.^[224] Hz. Peygamber'in Ebû'l-As'tan istediği şey Mekke'ye dönünce kızı Zeyneb'i Medine'ye göndermesiydi. Ebû'l-As sözünde durdu. Hz. Peygamber Bedir harbinden sonraki dönemde hadiseden sonra Zeyd b. Hârise'yi ve Ensar'dan bir adamı kızı Zeyneb'i Mekke'den getirmekle görevlendirdi. Hz. Peygamber Zeyd'i çağırarak "Kızım Zeyneb'i bana getirir misin?" diye sordu. Zeyd evet cevabını verince Zeyneb'in bunu anlaması için "Şu mührü ona ver" buyurdu.^[225] Bedir'den yaklaşık bir ay sonra Zeyd b. Hârise Batn-ı Ye'cec'e^[226] vardı. Zira Hz. Peygamber onlara Batn-ı Ye'cec'e kadar gitmelerini ve orada durmalarını kendilerine Zeyneb'in teslim edileceğini söyledi.^[227] Zeyd'in

[224] Vakıdî, I, 130-131.

[225] Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail Buhari, *Tarihu's-Sağır*, Beyrut, 1986, I, 34.

[226] Batn-ı Ye'cec Mekke'nin doğu tarafında yakında bulunan Ye'cec vadisinin iç kısmı. Mescid-i Ten'im'e yakın bir yerdir. Bk. Ebû Ubeyd Abdullah el-Bekrî, *Mucemu Mast'a'cem*, thk. Mustafa es-Sakâ, Beyrut, trs., s. 110, 1385.

[227] Belâzürî, *Ensab*, II, 25; Zehebî, *Tarih*, I, 39.

Mekke'ye iyice yaklaştığı sırada bir çoban aracılığıyla mührü Zeyneb'e ulaştırdığı belirtilmektedir.^[228] Ebû'l-As verdiği söz üzerine hanımını onlarla gitmesi için kardeşi Kinâne ile Mekke'den çıkardı.^[229] Zeyneb, Ebû'l-As'ın kardeşi Kinâne ile şehrin dışında iken müşrikler onların şehri terk etmelerine engel oldular. Ebû Süfyân bu şekilde açıktan şehri terk etmelerine izin vermelerinin kendileri için ayıp olacağını, itibar kaybı anlamına geleceğini bu sebeple şehre dönmelerini, bir süre geçtikten sonra gizlice şehri terk etmelerini istedi ve buna engel olmayacaklarını söyledi. Hatta Ebû Süfyân'ın kansı Hind'in Zeyneb'e "Ey amcamın kızı, kadın ile kocası arasına girilmez, beni ayıplama, ama maddi bir karşılık için Mekke'den ayrılmak istiyorsan bunu yapma, sana maddi imkân sağlanm" diyerek gitmesine engel olmak istedi. Bu Mekke toplumunun Müslümanlar karşısında acze düşmek gibi bir istek yanında kendileri açısından problemin kaynağı olarak gördükleri Hz. Muhammed'in isteğine engel olmakla da ilgiliydi. Bu sırada Zî Tuvâ mevkiinde henüz Mekke'yi terk etmemişken Hebbar b. Esved'in saldırısı sonucu kaburga kemiklerinden biri kınlan^[230] Zeyneb ço-

[228] Buhârî, *Tarihu'l-Evsat*, I, 252.

[229] Buhârî, *Tarihu'l-Evsat*, I, 251.

[230] Belâzürî, *Ensab*, II, 25.

cuğunu düşürdü.^[231] Benî Ümeyye kendi kabilelerinden biri olan Ebû'l-As'tan dolayı Zeyneb üzerinde söz sahibi olduklarını ifade ederken Hind b. Utbe, ona başına gelenlere babasının sebep olduğunu söyledi.^[232] Bu engelleme nedeniyle Zeyneb ailesi ile Mekke'ye geri dönmek zorunda kaldı. Zeyd b. Hârise bu sırada Batn-ı Yecec'e gelmiş bekliyordu. Kısa bir süre sonra Zeyneb (iyileşince) gizlice Ebû'l-As kardeşi Kinâne ile onu Batn-ı Yecec'e göndererek Zeyd'e teslim etti. Zeyd b. Hârise arkadaşıyla beraber 624 yılında Zeyneb'i Hz. Peygamber'e kavuşturdu.^[233] Hz. Peygamber Zeyneb'e kavuşmasına çok sevindi ve onun hakkında "Kızlarımın en faziletlisi o'dur ve benden dolayı sıkıntılara maruz kalmıştır" buyurdu.^[234]

Hendek Savaşında Zeyd b. Hârise

Adını Medine etrafına savunma amacıyla kazılan hendekten alan Hendek Savaşı'na Müşriklerin çeşitli guruplardan oluşması nedeniyle Ahzab Savaşı da denir. Ahzab Suresi'nde savaşla ilgili önemli bilgiler bulunmaktadır. Medine Vesikasını kısa sürede bozan ve Müslümanlar aleyhine, müşrik-

[231] Vakıdı, II, 857; Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail Buhârî, *Tarihu'l-Evsat*, Riyad, 2005, I, 252.

[232] Buhârî, *Tarihu'l-Evsat*, I, 251.

[233] İbn Hişâm, II, 308.

[234] Buhârî, *Tarihu'l-Evsat*, I, 252.

lerle birleşen ve düşmanlıklarını açıkça ortaya koyan Yahudilerden Benî Kaynuka ve Benî Nadîr şehirden çıkarıldılar. Hayber'e yerleşen Benî Nadîr yahudilerinden Huyey b. Ahtab ve Hnstiyan Ebû Âmir Mekke'ye giderek müşrikleri Müslümanlar aleyhine savaşa tahrik ettiler. Ebû Süfyân bu davette çok sevindi. Yahudi heyeti Mekke'nin dışında, etrafta bulunan Süleym, Esed, Gatafan, Fezâre, Mürre ve Eşca' kabilelerini de çeşitli vaatlerle müslümanlara karşı savaşa ikna ettiler. Mesela Yahudiler Gatafan'a savaşa katılmalannın karşılığında Hayber'in iki yıllık hurma gelirini vermeyi taahhüt etti. Eyyamcı ve menfaatinden başka bir şeyi düşünmeyen Gatafan buna ikna olarak müşriklerin safına geçti. Sakîf ve Kinâne kabilesi de müşriklere destek sözü verdi. Sonunda müslümanlar aleyhine birleşen Yahudi, Kureyş ve diğer arap kabilelerinden oluşan toplam 4000 kişilik ordu Mekke'den hareket etti. Medine'ye gelinceye kadar katılımlarla müşrik ordusunun sayısı 10000'i buldu.

Müşrikler Medine'ye geldiklerinde Müslümanlar hendek kazma işini tamamlamıştı. Kureyş şehrin güney tarafından yani aşağı kısmından, Gatafan, Fezâre, Esed ve Necid müşrik arapları ise kuzeyden yani yukardan saldırıya geçmişlerdi. Ancak müşrikler daha önce görmedikleri ve duy-

madıkları bir savunma ile karşılaşınca şaşırıldılar. Savaşın komutanı yine Ebû Süfyân b. Harb idi ve şehrin üç ayn tarafına karargâh kurdular. Hasat mevsimi geçtiğinden müşrikler hayvanlarını beslemekte sıkıntı yaşarken yanlarında getirdikleri erzak tükenince kendileri de sıkıntı yaşamaya başlayacaklardı.

Hendek savaşında Zeyd b. Hârise Muhâcirlerin bayrağını taşıyordu. 9 Zilkade 5 tarihinde hendeğin kazımı tamamlandıktan sonra Zeyd b. Hârise'nin bayrağı taşıdığı belirtilmektedir. ^[235] Aynı savaşta Ensar'ın bayrağını Sa'd b. Ubâde taşıdı. Savaşın başlamasından sonra Benî Kurayza anlaşmayı bozunca Müslümanlar büyük bir tehlikenin içine düştüler. Huyey b. Ahtab'ın girişimleri ile Kurayza'nın anlaşmayı bozup gece Medine'nin merkezine saldıracağı duyuldu. Hz. Ebû Bekir'in anlaşmayı bozduktan sonra Kurayza'dan Kureyş ve Gatafan'dan daha fazla korktuklarını ifade etmesi durumun ciddiyetini göstermesi bakımından önemlidir. ^[236] Yahudilerin bütûn sulh çağrısına rağmen Müşriklerle ittifakı kabul etmeleri ve içerden Müslümanları vuracaklarını göstermeleri üzerine Hz. Peygamber özellikle kadın ve çocuk-

[235] İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, III, 229.

[236] Vakıdî, II, 460; *Siretü'l-Halebiyye*, II, 636; Şulul, Siyer, 476.

lar için bir takım tedbirler aldı. Zeyd b. Hârise'yi 300 kişiyle Seleme b. Eslem b. Hureyş el-Eşheli'yi 200 kişiyle Medine'nin içinde devriye gezmeye gönderdi^[237]. Şehirde dolaşarak saldırıyı önlemeye çalışan bu birliklerin dolaşırken yüksek sesle tekbir getirerek caydırıcılıkta buldukları da anlaşılmaktadır. Dolaşan birliğin içinde atlılar da vardı. Böylece Peygamberimizin korktuğu saldırı engellenmiş oldu emniyet sağlandı.^[238] Hz. Peygamber başka taktikleri denemeye başladı. Gatafan'a müşriklere destek vermekten vazgeçmeleri karşılığında Medine hurma gelirlerinin üçte birini verme teklifi yapıldı. Yahudi Huyey b. Ahtab'ın müşriklere gönderdiği erzak yükü ele geçirildi. Nuaym b. Mesud'un yaptığı görüşmeler sonucunda Yahudi ve Müşriklerin birbirlerinden garanti istemeleri sonucunda her iki tarafın birbirinden şüphe duyması sonucunda Müşriklerin moralleri bozuldu. Bütün bunlar üzerine kış mevsiminin getirdiği soğuk ve fırtınayı, diğer tarafta uzun süredir bir adım ilerleyemeyen müşriklerin erzaklarının tükenmesini ve yılgınlığın da eklenmesiyle Ebû Süfyân dönüş emri verdi. Müşrikler Yahudileri de yanlarına alarak Hz. Peygamber'e yaptıkları

[237] Vakıdî, II, 460; Sıretü'l-Halebiyye, II, 636; Şulul, Siyer, 476.

[238] Vakıdî, II, 460; Sıretü'l-Halebiyye, II, 636; Şulul, Siyer, 476.

rı saldırından eli boş döndüler. Burada İslâm karşısında Kureyş, Müşrik araplar ve Yahudilerin birlik oluşturmalarının bir faydası olmadı. Müslümanlardan altı kişi şehit oldu, düşman cephesinden üç kişi öldü. Kureyş bundan sonra bir daha müslümanlara savaş açamayacak hale geldi ve savaşta daha az kayıp verdiğini düşünerek Müslümanlara biraz yaklaştı. Hz. Peygamber sahâbesiyle omuz omuza vererek samimiyet üzerine kurdukları taktik savaşıyla Hendek'ten başarıyla çıktılar.

Komuta Ettiği Seriyyeler

Hız. Peygamber “Allah Zeyd’i komutanlığa uygun yaratmıştır”^[239] şeklinde buyurmasından hareketle Zeyd’in komutanlığına güvendiği ve takdir ettiğini anlamaktayız. Hız. Peygamber’in bunu özel olarak vurgulamak istemesi ise bazı insanların köle kökenli Zeyd’in asillerin başına komutan olarak tayin edilmesini hazmedememeleri ile ilgilidir. Hız. Peygamber ona olan güvenini vurgularken hür köle ayrımı şeklinde zihinlerde kalan tortulan da silmek istiyordu. Seleme b. Ekvâ Hız. Peygamber ile yedi gazveye Zeyd b. Hârise ile dokuz seriyyeye katıldığını bu dokuz seriyyede Zeyd b. Hârise’nin komutan olduğunu bildiriyor.^[240] Başka bir rivayette ise yedi seriyyede komutan olarak tayin edildiği bildirilmektedir.^[241] Bu iki sayı aslında birbirisiyle çelişmemektedir. Vâdi’l-Kur ve Medyen gibi bazı seriyyeler sayılmadığı zaman yedi seriyyede komutan olduğu görülmektedir. (Komutan olarak) çıktığı ilk seriyye Karade seriyyesidir.^[242] Karade’den sonra Hız. Peygamber Zeyd’i Cemûm, İs, Tarif, Hısmâ, Ümmü Kırfe ve

[239] Buhârî, “İman”, 6627; Müslim, “Fedâilu’s-Sahâbe”, 2426; Beğavî, XIV, 142; Tirmizî, *Sünen*, Türkçe tercüme, VI, 332.

[240] Beyhakî, *Sünen*, IX, 70; İbn Sa’d, III, 43; Belâzürî, *Ensâb*, I, 473.

[241] *el-Muntazam*, III, 349; Zehebî, *Siyeru A’lâm*, I, 226.

[242] İbn Sa’d, III, 44; Zehebî, *Tarih*, I, 96.

Mûte gazvesinde komutan tayin etmiştir.^[243] Karade'den önce Zeyd b. Hârise Hz. Hamza'nın komutanlığındaki Sîfû'l-Bahr seriyyesine asker olarak katılmıştı.^[244] Bu bilgiden hareket ederek Zeyd'in bir tane de olsa bazı seriyyelerde sıradan asker olduğu görülmektedir. Hz. Peygamber'in olmadığı Zeyd b. Hârise'nin katıldığı bütün seriyyelerde onun komutan^[245] olması çoklukla ilgili bir yaklaşımdır. Zeyd b. Hârise'yi Hz. Peygamber geride bıraktığında ise yerine vekil olarak (istihlaf) tayin etmiştir.^[246] Hz. Aişe bu durumu şöyle ifade eder "Hz. Peygamber yerine istihlaf etmesinin dışında Zeyd'i hiçbir seriyyenin başında emir tayin etmediği olmamıştır"^[247] Bunlardan biri Zeyd'in Medine vekil olarak (istihlaf) kaldığı Sa-fevân gazvesi esnasında olmuştur.^[248] h.13. ayın başlarında Kürz b. Câbir el-Fihri Medine merası-

[243] İbn Sa'd, III, 44.

[244] Vakıdî, I, 9.

[245] Belâzûrî, *Ensâb*, I, 472; İbn Kesir, *el-Bidâye*, V, 336.

[246] Belâzûrî, *Ensâb*, I, 472; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, III, 218.

[247] İbn Sa'd, III, 43, 46; *el-İsâbe*, IV, 49; *el-İkdû's-Semîn* IV, 139.

[248] İbn Hişâm, II, 251; *Ravdu'l-Unf*, III, 41; İbn Kestr, *el-Fusûl*, s. 124; *Zâdü'l-Meâd*, III, 207; Zerkânî (ö.923), *Şerhu ale'l-Mevâhibi'l-Ledüniyye*, thk. Muhammed Abdülaziz el-Hâlidî, Beyrut, 1996, II, 237; Ebû Hamza el-Muhâcir, *en-Nebiyu'l-Kâid- Mebhas fî Serâya'n-Nebî ve Ğazavâtihi*, by., trs., s.105.

na saldınnca Hz. Peygamber bir sefer düzenledi. Medine'den ayrılırken Zeyd b. Hârise'yi yerine vekil olarak bıraktı. Safevan vadisine kadar takip yapsa da Kürz b. Câbir'i yakalayamadılar. Safevan Bedir bölgesinde bir vadi olduğu için bu gazveye Bedru'l-Ûlâ gazvesi de denilmektedir. Zeyd, Benî Mustalik (Müreystî) gazvesi esnasında da Medine vekil olarak kalmıştır. Hz. Peygamber bu gazveye giderken Zeyd'i geride bırakarak Medine'de yerine istihlaf etti.^[249]

Zeyd b. Hârise, hızlı karar verme özelliğine sahipti. Çıktığı bütün seriyelerde hızlı ve doğru karar vermeyi mecbürdu. Mesela Müslümanlarla kıyaslanması mümkün olmayan sayıda bir orduyu Mûte'de karşısında buldu. Bu esnada Müslümanlar Peygamberimizin emrini ve takviyesini beklemek gerektiğini söyleyerek karşılaşmayı ertelemeyi düşünenler karşısında savaşmak ve şehadet muradıyla yola çıktıklarını söyleyen insanların savaşma kararını hemen kabul ederek durumu netleştirdi.^[250]

Zeyd b. Hârise zor durumları halletme konusunda güçlü bir irade ve yeteneğe sahipti. Üstlen-

[249] Vakıdî, I, 8; İbn Sa'd, III, 43; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, III, 218; *Zâdû'l-Meâd*, III, 296; Zehebî, *Tarih*, I, 228.

[250] *Kâdetü'n-Nebî*, s.183.

diği sorumlulukları gönülden benimser zorluk ve tehlikeli yanlarından asla kaçmazdı. Özgüveni yüksek bir psikolojiye sahipti. Zafer sarhoşluğuna veya mağlubiyet yıkımına düşmeden devletin ve toplumun geleceği için hareket etmiştir. Zira gali-biyet rahatlığı veya mağlubiyet korkusu ideal bir komutanın en büyük düşmanıdır. Bu dengeyi kendi içinde kurmuş olan Zeyd bütün tedbirleri yerinde ve zamanında aldıktan sonra Allah'a te-vekkül ederek Müslümanların maslahatı için her türlü fedakârlığı yapan bir komutandı. Hz. Pey-gamber'in onu içinde bulunduğu bütün seriyye-lerde komutan tayin etmesinin bu güçlü irade ile ilgisi olduğu göz ardı edilmemelidir.^[251]

Uzunca bir süre onlarla beraber yaşadığı için Zeyd askerlerinin veya adamlarının karakterlerini bilir ve onları kardeşleri olarak görürdü. Askeri ile kendisi arasında bir fark görmez, onlara güven duyar ve kararlarını istişare ederek alırdı. Müslü-manların hayatını riske atacak tehlikeli yollara girmezdi. Oluşan bu karşılıklı sevgi ve güven an-layışı başannın en büyük nedenidir. Yukarda söy-lediğimiz güçlü iradenin yanında Zeyd güçlü bir fiziğe de sahipti. Zor yolları kısa zamanda kat eder, savaş ve sefer yüküne hiçbir yorgunluk ve

[251] *Kâdetü'n-Nebi*, s.183.

usanma göstermeden tahammül ederdi. İslâm'a, Peygamber'e ve Müslümanlara hizmet konusunda gayret gösterirdi.^[252]

Zeyd'in seriyeleri genellikle ani taarruz şeklinde olmuştur. Mûte'de ise Müslümanların sayısı çok az olduğu için ani saldırı yapamamıştır. Düşman bölgesine girdikten sonra teyakkuz halinde olan Zeyd'in yaptığı seriyelerde Müslümanlar baskına uğramamıştır. Savaştan önce askerlerini toplar onların motivasyonunu sağlardı. Düşman topraklarında olmalarına, kuvvet ve sayı azlığına rağmen seriyeleri hep zaferle noktalanmıştır.^[253]

Karade Seriyesi (Cemâziyelâhir 3)

Müslümanların kazandığı Bedir zaferinden sonra Şam yolunun güvenliğinin kalmadığını gören Mekke Müşrikleri alternatif ticaret yolu aramak zorunda kaldılar. Müşriklerin çaresizliğini ve arayışlarını göstermesi açısından Safvân b. Ümeyye'nin düşüncelerine bakalım. Safvân Müslümanların onların kervanlarına saldırdığını, sahil yolunun (Şam yolu) Müslümanların hâkimiyetine geçtiğini, ayrıca sahildeki kabilelerle anlaşmış olduklarını dolayısıyla ne yapacaklarını bilemedik-

[252] *Kâdetü'n-Nebî*, s.184.

[253] *Kâdetü'n-Nebî*, s.185.

lerini belirtiyordu.^[254] Böyle giderse sermayelerini bitireceklerini ve çok zor durumda kalacaklarını söyleyen Safvân yazın Şam'a kışın Habeş'e ticaret yapan bir tüccar toplum olarak bir an önce çıkış yolu bulmak zorunda olduklarını vurguladı.^[255] Esved b. Muttalib bunun üzerine Safvân'a Irak yolundan gidebileceklerini söyledi.^[256] Bu yolu bilmediklerini söyleyen Safvân'a Ebû Zem'a bu yolu çok iyi bilen bir kılavuz getirebileceğini söyledi. Kılavuz Benî Bekir b. Vâil'den Furat b. Hayyân el-İclî^[257] getirildiğinde Mekke kervanını Irak yolundan götürebileceğini Müslümanların onlara saldıramayacağına müşrikleri ikna etti.^[258] Furat b. Hayyân'ın güven telkin eden sözlerinden sonra Safvân b. Ümeyye sefer hazırlıklarına başladı. Onunla beraber Ebû Zem'a 300 miskal ağırlığında altın ve gümüş külçe, diğerleri de çeşitli ticaret

[254] Vâkıdî, I, 197; Ahmed b. Ebû Yakub b. Cafer el-Yakubî, *Tarih*, nşr. M.Th. Houtsma, Leiden, 1883, II, 73; Kelaî, *el-İktifâ'*, I/II, 61; Makrîzî, *İmtâu'l-Esmâ*, 129; Cevad Ali, IV, 124.

[255] Vâkıdî, I, 197; Yakubî, *Tarih*, II, 73; Kelaî, *el-İktifâ'*, I/II, 61; Makrîzî, *İmtâu'l-Esmâ*, 129; Cevad Ali, IV, 124.

[256] İbn Hişâm, III, 53; Vâkıdî, I, 198.

[257] İbn Hişâm, III, 53; Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Tarih (Tarîhu'r-Rûsûl ve'l-Mülûk)*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim, Kahire, trs., II, 492. İbî Hişâm, Furat'ın İcl kabilesinden olduğunu belirtiyor.

[258] İbn Hişâm, III, 53; Vâkıdî, 198; İbn Hibbân, *es-Siretü'n-Nebeviyye ve Ahbâri'l-Hulefâ*, Beyrut, 1987, s.217; Zerkânî, II, 385; Cevad Ali, IV, 124.

mallan gönderdiler^[259]. Kervanda Abdullah b. Ebî Rebîa ve Huveytîb b. Abdüluzzâ da vardı. Safvân'ın 30000 dirhem ağırlığında külçe ve eşya halinde gümüş ile ticarete katıldığı biliniyor.^[260] Ebû Süfyân'ın da içinde bulunduğu bir grup Mekkeli tüccar yola çıktılar.^[261] Ebû Süfyân'ın ticaret malı olarak yanında çok miktarda gümüş vardı. Kervanın ticaret hacminin müşriklerin çıkardığı en büyük sermayeli kervan olduğu kaynaklarca ifade edilir.

Müslümanlar bu kervandan nasıl haberdar oldu? Henüz Müslüman olmamış Nuaym b. Mesud, Kinâne b. Ebi'l-Hukayk'ın evine misafir olarak geldi. Burada Selîb b. Numan da vardı. Nuaym b. Mesud, Safvân b. Ümeyye'nin çok büyük sermayeli bir kervan çıkaracağını ağzından kaçırması üzerine Selîb bu haberi Hz. Peygamber'e ulaştırdı^[262]. Hz. Peygamber Medine'nin doğusundan kuzeye giden Mekke kervanını vurmak için Zeyd b. Hârîse'yi 100 Atlı ile Karademevkiine gönderdi.^[263]

[259] Vakıdî, I, 198; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 456.

[260] Vakıdî, I, 198; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 456; Mahmudov, 101.

[261] İbn İshak, s.296; İbn Hişâm, III, 53-54; Vakıdî, I, 3; İbn Sa'd, III, 43; Taberî, *Tarih*, II, 492; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 455; Zerkânî, II, 384; Nüveyrî, XVII, 80; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 230; Cevâd Ali, IV, 224; Hudaribek, s.125.

[262] Vakıdî, I, 198.

[263] İbn İshak, s. 296; İbn Sa'd, II, 33; İbnü'l-Cevzî, *el-Munta-*

Kureyş'in saldırgan tutumlarını sürdürdüğünü Ebû Süfyan'ın Medine varoşlarına yaptığı baskın ve yağmadan birkaç ay sonra Hz. Peygamber'in Mekke kervanına el koymak için bir seriyye düzenlemek zorunda kaldığına dikkat edilmelidir.^[264] Zeyd b. Hârise'nin komutan olarak katıldığı bu ilk seriyye^[265] hicretin üçüncü yılında 27.^[266] veya 28.^[267] Cemaziyelahir^[268] ayının ilk günlerinde yapıldı. Safvân b. Ümeyye'nin hiç bilmediği bu bölgede çöl ortamına nasıl dayanacakları sorusuna kılavuzun kış mevsimini yaşıyor olduklarını bu yüzden az bir suya ihtiyaçları olacağını^[269] söylemesinden hareketle seferin kış mevsimine denk geldiğini söyleyebiliriz. Karade, Necid bölgesinde bulunan su kuyularından biridir^[270] ve Rebeze ile Gamre arasında bir yerdir.^[271] Zeyd b. Hârise'nin

zam, III, 160; Nüveyrî, XVII, 80; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 230.

[264] Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 230.

[265] Vâkıdî, I, 197; İbn Sa'd, II, 33; Taberî, *Tarih*, II, 492; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, III, 160; Nüveyrî, XVII, 80.

[266] Vâkıdî, I, 197. (Vâkıdî kitabın başında 28.ay diyor, bk. s. 3).

[267] İbn Sa'd, II, 33; Dimyâtî, s. 193.

[268] Taberî, *Tarih*, II, 492; Nüveyrî, XVII, 80; Zerkânî, II, 385.

[269] *Kâdetü'n-Nebî*, s. 161.

[270] Taberî, *Tarih*, II, 492; Kelâî, *el-İktifâ*, VII, 61; Zerkânî, II, 384; Yâkut el-Hamevî, IV, 248 Hudaribek, s. 125.

[271] Vâkıdî, 198; İbn Sa'd, II, 33; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 230. Karade Necid bölgesinde Benî Niâme'ye ait Selebût kuyularından bir kuyudur (Yâkut el-Hamevî, IV,

Mekke kervanını Karade'de yakaladığı anlaşılmaktadır. Müslümanların saldırısı üzerine müşrikler kaçtılar. Sadece bir veya iki kişi yakalandı. Esir edilen Furat'a İslâm'ı kabul ederse kendisine dokunulmayacağı söylenince Müslüman oldu.^[272] Ancak kervandaki malların tamamını Zeyd b. Hârîse ele geçirerek Medine'ye intikal ettirdi.^[273] Kervandan ele geçirilen malların humus miktannın 20000 dirhem olduğu belirtilmektedir.^[274] Kervanın toplam sermayesi yüzbin dirhem olmaktadır.^[275] Peygamberimiz humusu belirleyip kalan kısmı seriyyeye katılanlara dağıttı.^[276] Hz. Peygamber bu operasyonda ilk defa görev alan Zeyd b. Hârîse'yi överek "Seriyye kumandanlarının en hayırlısı Zeyd b. Hârîse'dir" buyurdu. Askerlerinin kan dökme-

248; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, III, 160). Yâkût buranın ferd kelimesinin müennesi olarak tek kalan manasına Ferde olabileceğini söylemektedir (a.g.y).

[272] Vâkıdî, I, 198; İbn Sa'd, II, 33; Taberî, *Tarih*, II, 493; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, III, 160; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 456; Nüveyrî, XVII, 80; Makrîzî, *İmtâu'l-Esmâ*, 130; Zerkânî, II, 386; Cevâd Ali, IV, 124.

[273] İbn İshak, 325; İbn Hişâm, III, 53-54; İbn Sa'd, II, 33; Dimyâtî, 193; Zehebi, *Tarihu'l-İslâm*, II, 154; Makrîzî, *İmtâu'l-Esmâ*, 129; Hudaribek, s. 125-126.

[274] Vâkıdî, I, 198; İbn Sa'd, II, 33; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, III, 160; Nüveyrî, XVII, 80; Makrîzî, *İmtâu'l-Esmâ*, 130.

[275] Zerkânî, II, 385; Cevâd Ali, IV, 124; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 230.

[276] Vâkıdî, I, 198; İbn Sa'd, II, 33; Zehebi, *Tarihu'l-İslâm*, I, 96.

den tamamladıkları bu seriyyede gösterdikleri başandan dolayı memnuniyetini açıklayarak onları tebrik etti. Zeyd'in sonraki seriyyelerde kumandan tayin edilmesinde bu başanın payı büyüktür.^[277]

Karade seriyyesi Bedir'den sonra Müşriklerin başına gelen en büyük felaket oldu. Karade, Şam ve Tâif yolundan sonra Irak yolunu da kapatmış oldu. Ugradıkları zarar, yaşadıkları sıkıntı ve üzüntü arttı. Kriz içerisindeki Mekke ekonomisine büyük bir darbe indirildi. Bu hadiseden sonra Müşriklerin önlerinde iki seçenek vardı. Ya yüklenmeyi bırakıp Müslümanlarla anlaşmayı deneyecekler ya da eski izzetlerini sağlayacak, yüceliklerini gösterecek, Müslümanların üstünlüğünü bitirecek bir savaş yapacaklardı. Bu savaşla Müslümanların hâkimiyeti ortadan kaldırmayı istiyorlardı. İkinci yolu tercih ettiler. İntikam alma onlarla tam bir savaş yapma ve bunu onların memleketlerinde yapma konusunda bilendiler. Uhud için gerekli hazırlıklar başladı.^[278]

[277] Mahmudov, s.102.

[278] Mübarekfürî, *Rehîku'l-Mahtûm*, 247; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 230; *Kâdetü'n-Nebî*, s. 162; Mahmudov, s.103.

Cemûm Seriyyesi (Rebîulâhir 6)

Rebiulahir 6 tarihinde Zeyd b. Hârise Benî Süleym üzerine Cemûm'a gönderildi.^[279] Benî Süleym kabilesinin öteden beri Medine'ye düşmanlığı sürdürdüğü görülmektedir. Bu kabile üzerine Karkaratü'l-Kudr, Gâlib b. Abdullah ve Buhrân seriyyelerinin yapılmış olması bu düşmanlığı göstermektedir. Seriyye'nin neden yapıldığı ile ilgili bilgi yoktur.^[280] Seferin Hendek savaşından hemen sonra meydana geldiğini^[281] düşünürsek Benî Süleym'in bu savaşa Yahudilerin de tahrikiyle müşrikler safında 700 kişi gibi önemli bir destekle katılmasının etkisi büyüktür.

Cemûm, Medine'ye dört konaklama (burd) mesafesinde Batn-ı Nahle'nin sağ tarafında bulunmaktaydı.^[282] Sefer için Müzeyne kabilesinden Halîme adlı bir kadının kılavuzluğundan istifade edildi. Bu kadın Benî Süleym'in bulunduğu yere

[279] Vâkıdî, I, 5; İbn Sa'd, II, 83; Yakübî, *Tarih* II, 73; İbn nû'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 256; Nüveyrî, XVII, 205.

[280] Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 477.

[281] Ebû Muhammed Bedreddin Hasan b. Ömer İbn Habib, *el-Muktefa min Sireti'l-Mustafa*, Kahire, 1996, s.54; Huda-ribek, s. 166; Mahmudov, 317.

[282] İbn Sa'd, II, 83; Dimyâtî, s. 208; Nüveyrî, XVII, 205; Zerkânî, III, 123. Zerkânî dört mil şeklinde ifade etmektedir.

İslâm askerlerini götürdü.^[283] Bu kabileden esirlerin yanında çok sayıda hayvan, davar, eşya ve ganimet alındı. Esirler arasında kılavuz kadın Halîme'nin kocası da vardı. Esirler ganimetle beraber Medine'ye getirildiğinde Hz. Peygamber Halîme'nin kocasını ona bağışladı.^[284] Bu seriyye ile Medine sınırlarına yapılacak saldırıları anında bertaraf etme gücünde bulunduğu gösterilerek Müslümanların güvenliği sağlanmış oldu.

İs Seriyesi (Cemâziyelevvel 6)

Zeyd b. Hârise h.6. yılı Cemaziyelevvel ayında el-İs seriyyesine gönderildi.^[285] Kızıl Deniz sahilinde bulunan ve Kureyş'in Şam yolu üzerinde bulunan İs^[286] ile Medine arası dört gece yürüyüşüdür.^[287] Hz. Peygamber Gâbe gazvesinden dön-

[283] Vâkıdî, I, 6; İbn Sa'd, II, 83; Yakûbî, *Tarih* II, 73; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, III, 256.

[284] Vâkıdî, I, 5; İbn Sa'd, II, 83; Yakûbî, *Tarih* II, 73; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, III, 256; Dimyâtî, s. 208; Ebû'l-Hasan Ali b. Ebû'l-Kerem İzzeddin İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, thk. Ebû'l-Fida Abdullah el-Kâdî, Beyrut, 1986, II, 92; Nüveyrî, XVII, 205; Zehebi, *Tarih*, I, 236; *Zâdü'l-Meâd*, III, 321; Zerkânî, III, 124; Mahmudov, 318-319.

[285] Vâkıdî, II, 553; İbn Sa'd, II, 83; Dimyâtî, s. 209; İbn Seyyidi'n-Nâs, II, 152; Nüveyrî, XVII, 206; Makrîzî, *İmtâ'u'l-Esmâ*, I, 266.

[286] Yakût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Büldân*, IV, 173.

[287] Nüveyrî, XVII, 206; Hüseyin Abdülhamid Nîl, *Hayâtü'l-Askeriyye li'l-Kâidi'l-Beşeriyye*, Beyrut, ty., s. 196.

müştü. Kureyş'e ait bir kervanın Şam'dan dönüŖe geçtiği haberi üzerine Hz. Peygamber, Zeyd b. Hârise'yi 170atlı ile bu kervan üzerine gönderdi.^[288] Kasım Şulul bu seriyyenin keŖif amaçlı olduğunu ifade etmektedir.^[289] Kervanda çoğu Safvân b. Ümeyye'ye ait gümüş ve diğer emtia vardı.^[290] Yine bu kervanda Hz. Peygamber'in kızı Zeyneb'in kocası Ebû'l-Âs b. Rebi' de vardı.^[291] Ebû'l-Âs bu kervanda başkalarının mallarını taşıyordu. Ebû'l-Âs kendi adına ve başkaları adına ticaret yapan ve toplumda kendisine güvenilen bir tüccardı.^[292] Bu esnada başkaları adına ticari faaliyet içersindeydi. Zeyd'in adı geçen mevkide saldırısı üzerine kervanın malları ele geçirildi ve Ebû'l-Âs ile beraber Medine'ye getirildi. Ebû'l-Âs Medine'ye girince hanımı Zeyneb'e sığındı ve ondan koruma istedi. Hz. Zeyneb bu talebi kabul etti ve sabah namazında Hz. Peygamber namaz kılarak "Ben Ebû'l-Âs'a eman (civar) verdim!" diye ilan etti.^[293] Hz. Pey-

[288] Vakıdı, II, 553; İbn Sa'd, II, 83; Dimyâti, s. 209; İbn Seyyidi'n-Nas, II, 152; Makrîzi, İmtâu'l-Esmâ, I, 266; Hayâtü'l-Askeriyye, s. 196; Kâdetü'n-Nebi, s. 163.

[289] Şulul, Siyer, 477, 486.

[290] Vakıdı, II, 553; Zerkânî, III, 125; Dimyâti, s. 209; Makrîzi, İmtâu'l-Esmâ, I, 266.

[291] Vakıdı, II, 553; İbn Sa'd, II, 83; Zâdu'l-Mead, III, 322; Makrîzi, İmtâu'l-Esmâ, I, 266.

[292] Cevâd Ali, VII, 299.

[293] Vakıdı, II, 553; İbn Seyyidi'n-Nas, II, 152; el-Muktefâ, s. 55; Makrîzi, İmtâu'l-Esmâ, I, 266.

gamber bu kez insanlara kendisinin duyduğunu onların da duyup duymadığını sordu evet cevabını alınca “Allah’a yemin olsun ben bununla ilgili bir şey bilmiyordum, mü’min başkalarına yardım eder, kendisine sığınanlara eman verir, onun eman verdiği biz de eman vermişizdir” buyurdu. Hz. Peygamber evine geçince Zeyneb babasının yanına geldi ve Ebû'l-Âs'dan alınan malların iadesini istedi.^[294] Hz. Peygamber Müslümanlara Ebû'l-Âs ile aralarındaki akrabalık bağına bildiklerini malları bu adama iade ederlerse bunun kendisini memnun edeceğini iade etmezler ise bunun Allah'ın kendilerine nasip ettiği fey olduğunu söyleyerek gönlündekini açıkladı. Müslümanlar malları teslim edeceklerini söyleyince Hz. Peygamber bu malları iade etti ve kızına ona yaklaşmamasını onun, hala bir müşrik olması dolayısıyla, kendisine haram olduğunu söyledi.^[295] Ebû'l-Âs bu malları aldıktan sonra Mekke'ye götürdü ve sahiplerine teslim ettikten sonra Müslüman olarak Medine'ye döndü. Medine'de kalbi İslâm'a hazır hale gelen Ebû'l-Âs, emanet mallara el koy-

[294] Vâkıdî, II, 553; İbn Seyyidi'n-Nas, II, 152; Nüveyrî, XVII, 206; Zâdu'l-Meâd, III, 322.

[295] Vâkıdî, II, 553; İbn Sa'd, II, 83; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, III, 256-257; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 92; İbn Seyyidi'n-Nâs, II, 152; *el-Muktefâ*, s. 55; Zâdu'l-Meâd, III, 322; Dimyâtî, s. 209; Zerkânî, III, 124-128; Cevâd Ali, VII, 299; Hudaribek, s. 166.

du denmemesi için Mekke'ye geldi ve malları teslim ettikten sonra iman etti. Hz. Peygamber mevcut nikâh üzerine Zeyneb'i Ebû'l-Âs'a iade etti.^[296]

Tarif Seriiyesi (Cemâziyelâhir 6)

Gatafan kabilesi gibi onun bir alt kolu Benî Sa'lebe İslâm devletine karşı uzun süre problem oluşturmuş Hz. Peygamberi defalarca üzerlerine sefer düzenlemeye mecbur etmişti. Zeyd b. Hârîse'nin seriiyesine geçmeden Benî Sa'lebe ile Medine arasındaki münasebetlere değinelim. h.3. yılda saldırgan tutum içerisinde olan bu kabileye karşı Hz. Peygamber Zû-Emer gazvesini yapmak zorunda kaldı. Karkaratü'l-Kudr'dan iki ay sonra Gatafan kabilesinden Muhârib ve Sa'lebe kollarının Zû-Emer mevkiinde toplanarak Müslümanlara saldırmak istediği öğrenildi. Hz. Peygamber dört yüz elli askerden oluşan bir ordu ile Necid bölgesine hareket ederek Zû-Emer mevkiine geldi. Medine'de yerine Osman b. Affan'ı bırakmıştı. Müslümanların onlardan çekinmediklerini gösterdi. Müslümanlar gelmeden bahsedilen müşrik Araplar kaçtılar. Çarpışma meydana gelmedi. h.5.

[296] Vâkıdî, II, 553; İbn Sa'd, II, 83; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, III, 256-257; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 92; İbn Seyyidî'n-Nâs, II, 152; *el-Muktefâ*, s. 55; *Zâdu'l-Meâd*, III, 322; *Dimyâtî*, s. 209; *Zerkânî*, III, 124-128; *Cevâd Ali*, VII, 299; *Hudaribek*, s. 166.

yıla gelindiğinde Sa'lebe üzerine Zulkassa seriyyesi düzenlendi. Medinelilerin hayvanlarını yağmalamak üzere harekete geçen Sa'lebe kabilesi üzerine Muhammed b. Mesleme gönderildi. On kişiden oluşan bu birlik saldırıya uğramış ve sadece Muhammed b. Mesleme kurtulmuştu. Aynı kabile üzerine Zulkassa mevkiine Ebû Ubeyde b. Cerrâh kırk kişiyle gönderildi. Ancak Muhârib, Enmâr ve Sa'lebe kabileleri Müslümanların karşısına çıkmayarak dağlara kaçtılar. Dolayısıyla Benî Sa'lebe'den hesap sorulamadı. Hz. Peygamber bunun üzerine Zeyd b. Hârise'yi Tarif seriyyesine göndermek zorunda kaldı.

Hız. Peygamber bu yılda Cemâziyelahir ayına Zeyd b. Hârise'yi on beş kişilik bir birlikle Tarif mevkiinde bulunan Benî Sa'lebe üzerine gönderdi.^[297] Tarif, Irak yolu üzerinde Nahle bölgesinde^[298] Medine'ye 36 mil uzaklıkta Mihacce'de bulunan Nakara yolu üzerinde Merâd'a yakın bir su kuyusudur.^[299] Müslümanlar buraya geldiklerinde bedevilerin Hz. Peygamber'in kendilerine saldırdığı-

[297] İbn Sa'd, II, 84; Dimyâtî, s. 209; Nüveyrî, XVII, 206; Hudaribek, s. 167; *Hayâtü'l-Askeriyye*, s. 198; Mahmudov, s.391.

[298] Makrîzî, *İmtâu'l-Esmâ*, I, 268.

[299] İbn Sa'd, II, 84; Dimyâtî, s. 209; Yakût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, IV, 31; Nüveyrî, XVII, 206; Makrîzî, *İmtâu'l-Esmâ*, I, 268; Zerkânî, III, 128; Hudaribek, 167; *Hayâtü'l-Askeriyye*, s. 198.

nı düşünerek kaçtıkları görüldü. Zeyd b. Hârise onlara ait yirmi deveyi alarak dört gün sonra Medine'ye döndü. Durumu anladıktan sonra Sa'lebe takibe başladı ama Zeyd'i yakalayamadılar. Bu savaşta yirmi deveye mukabil koyun ele geçirildiği de söylenir. Ayrıca bu savaşta Müslüman askerler arasında "Emit, Emit" şeklinde bir parola kullanıldı.^[300]

Vâdi'l-Kurâ Seriyyesi (h.6)

Vâdi'l-Kurâ Medine ile Şam arasında hac yolu üzerinde içerisinde birçok yerleşim yerinin (köylerin) bulunduğu tanıma elverişli bir yerdir. İbn Sa'd, Zeyd b. Hârise'nin Vâdi'l-Kurâ'ya Hısmâ seriyyesinden sonra gönderildiğini sebep belirtmeksizin ifade etmektedir.^[301] Belâzürî de Hısmâ seriyyesinden sonra yapıldığını ifade ederken seriyyenin yapılış nedenini Kudaa, Mezhic veya Mudar kabilelerinin birleşerek bir tehlike arz etmesi olarak göstermektedir.^[302] Zerkânî h.6. yılda Recep ayında Zeyd'in Vâdi'l-Kurâ'ya bir daha gönderildiğini ancak yaralı kurtulduğunu ifade et-

[300] Vakıdî, II, 555; İbn Sa'd, II, 84; Belâzürî, *Ensâb*, I, 484; *Muktefâ*, s. 55; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, III, 257; Dimyâtî, s. 209; Nüveyrî, XVII, 206; Makrîzî, *İmtâ'u'l-Esmâ*, I, 268; Zerkânî, III, 128-129.

[301] İbn Sa'd, II, 85.

[302] Belâzürî, *Ensâb*, I, 377; Mahmudov, s. 280.

mekte ancak ayrıntı vermemektedir.^[303] Başansız olduğu ile ilgili net bir bilgi verilmemiş, aksine tehlikeyle karşılaşmadığı bildirilmiştir.^[304] Belâzürî'nin verdiği bilgiye dayanarak Müslümanlara düşmanlık gösteren bazı kabilelerin biraraya geldiğinin öğrenilmesi üzerine hemen seriyye düzenlenmiştir. İslâm toplumuna saldırı niyetiyle birleşmeleri kesinlik arz eden bu tür durumlarda haberin aslının olup olmadığına bakarak zaman kaybederek riske girmek istemeyen Hz. Peygamber Zeyd b. Hârise'yi bölgeye göndermiştir.^[305] Müslümanların bu kararlı tutumunu ve anında sefere çıkan cesaretlerini gören kabileler ordunun karşısına çıkamayarak her hangi bir tehlike arz etmemişlerdir.

Medyen Seriyyesi (Recep/Şaban 6)

Hz. Peygamber Zeyd b. Hârise'yi Recep 6 tarihinde Medyen'e gönderdi. Bu seriyyenin tarihi verilmeyip Ali b. Ebû Tâlib'in Fedek seriyyesin-

[303] İbn Sa'd, II, 85; Nüveyrî, XVII, 208; Zerkânî, III, 133.

[304] Belâzürî, *Ensâb*, I, 377. Bu bilgiye dayanarak seriyyenin başansız olduğu düşünülmektedir bk. Nadir Özkuyumcu, "Asr-ı Saadette Yahudilerle İlişkiler" *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslâm*, İstanbul, 1994, II, 483.

[305] Elşad Mahmudov Zeyd b. Hârise'nin ilk seriyyesi olarak Vâdi'l-Kura'yı göstermektedir (Mahmudov, s.279). Oysa Zeyd b. Hârise'nin ilk seriyyesi Bedir savaşından sonra yapılan Karâde seriyyesidir (bk. Vâkıdî, I, 197).

den önce Abdurrahman b. Avf'ın Dûmetü'l-Cendel seriyyesinden sonra meydana geldiği belirtil-
diği için Şaban ayında yapıldığı da düşünülebilir.^[306]
Yanında Hz. Ali'nin mevlası Dumayre ve kardeşi
de vardı. Medyen sahil bölgesinde Tebük'ün batı-
sında sahile 132 km uzaklıkta, Medine ile Şam
arasında Cüzâm topraklarında bir şehirdir.^[307] Se-
riyye hakkında yeterli bilgi yoktur. Mina halkın-
dan esirler alındığı ve bazılarının satıldığı bildiril-
mektedir. Birbirlerinden ayrılan esirlerin ağladık-
lanını gören Hz. Peygamber onların birbirlerinden
ayrılmamasını emretti.^[308]

Ümmü Kırfe (Benî Fezâre) Seriyyesi (Ramazan 6)

Medine toplumuna karşı düşmanlıkta öne çı-
kan kabilelerden biri de Benî Fezâre kabilesidir.
Gerek bedeviliğin verdiği hisle gerekse İslâm'a
karşı olmadan kaynaklanan nefretle bu kabile
uzun süre Müslümanlara zarar vermeye devam et-
miştir. Zeyd b. Hârise'nin bu seriyyesinden önceki
kısmı baktığımızda söylediklerimiz daha iyi anla-
şılacaktır. Hz. Peygamber yirmi devesini otlak sı-

[306] İbn Seyyidi'n-Nâs, II, 155.

[307] Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, V, 78; Cevâd Ali, I, 454; Âtik b. Ğays el-Belâdî, *Mu'cemu Meâlimi'l-Coğrafiyye fî's-Streti'n-Nebeviyye*, Mekke, 1982, s. 284.

[308] İbn Hişâm, IV, 281; *Ravdu'l-Unf*, IV, 416.

kıntısı nedeniyle Medine-Suriye yolu üzerindeki Ğâbe mevkiinde yaymak üzere Ebû Zer'i görevlendirmişti. Fezâre'ye mensup Uyeyne b. Hısn sürüyü basmış Ebû Zer'in oğlu Zer'i öldürmüş, hanımı Leyla'yı develerle birlikte kaçırmıştı. Hz. Peygamber haberi alınca sekiz kişiden oluşan öncü birliği Sa'd b. Zeyd kumandasında göndermişti. Ardından 400 kişilik bir birliğin başında Medine'den ayrıldı. Karargâhını Zûkared denilen mevkiide kurdu. Öncü birliği baskın yapan dört kişiyi öldürdü. Fezâre kabilesi korkuyla kaçmaya başladı. Develerden on tanesi kurtarıldı. Leyla ise baskıncıların gaflet anında bir deveyi alarak kaçmayı başardı. Peygamberimiz kaçanları takip ettirmedi. Hz. Peygamber Zûkared'de beş gün kaldıktan sonra seferi sonlandırdı ve Medine'ye döndü. Bu saldırı talimatını veren kişi ise Ümmü Kırfe adında hem İslâm'a hem de onun Peygamberine düşmanlığıyla tanınan biriydi. Bu saldırı ve kabilenin düşmanlığını bilen Hz. Peygamber bu seriyyeye konu olan saldırıyı görmezden gelemezdi.

Zeyd b. Hârise ticaret için gittiği Şam'dan dönerken Vâdi'l-Kurâ^[309] yakınlarına geldiğinde ar-

[309] Medine ile Şam arasında içerisinde birçok köyün bulunduğu verimli bir vadidir (Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, V, 345).

kadaşlarıyla Benî Fezâre'nin saldırısına uğradı.^[310] Arkadaşları öldürüldü Zeyd ise yaralı kurtulabildi. Zeyd'i öldü sanmışlardı.^[311] Öldürülenlerden biri Sa'd b. Huzeyl kabilesinden Verd b. Amr b. Midaş idi. Verd Benî Bedir'den biri tarafından öldürüldü. Zeyd b. Hârise Medine'ye geldiği zaman Benî Fezâre ile savaşıp bu saldırının hesabı soruluncaya kadar yıkanmamaya yemin etti. Bu tür yemin Arap örfünde kişinin bir işi ne kadar ciddiye aldığını gösteren bir gelenektir. Yarası iyileşince Hz. Peygamber onu bir ordunun başında 6. yılın Ramazan ayında^[312] Benî Fezâre üzerine gönderdi. Hz. Peygamber Zeyd ve askerlerine gündüz pusuya yatmalarını gece yürümelerini emretti ve onlara bir de kılavuz verdi.^[313] Yaptıklarının hesabının sorulacağından korkan Benî Fezâre gündüz ufku gözetliyor ve gelip giden var mı diye kontrol ediyordu. Kimsenin gelmediğini görünce rahat bir nefes alıyorlardı.^[314] Kılavuz olmasına rağmen Müslümanlar gece yürüyüşünün de zorluğu nedeniyle yollarını kaybettiler. Biraz durup kendilerine geldiklerinde sabah olunca Zeyd b. Hârise'ye

[310] Vâkıdî, II, 564; Nüveyrî, XVII, 210; Cevâd Ali, IV, 255.

[311] İbn Hişâm, IV, 265; Vâkıdî, II, 564; Makrîzî, *İmtâu'l-Esmâ*, I, 270.

[312] Makrîzî, *İmtâu'l-Esmâ*, I, 270; Zerkânî, III, 138.

[313] Vâkıdî, II, 564; Zerkânî, III, 138; Mahmudov, s. 377.

[314] Vâkıdî, II, 564.

bazıları geri dönme teklifinde bulundular.^[315] Zeyd bu isteği kabul etmedi. Askerin birbirinden ayrılmamasını bir nevi parola yerine yüksek sesle tekbir getirildiğinde tekbir getirmelerini emretti. Zeyd b. Hârise onlarla Vâdi'l-Kurâ'da onlarla karşılaştı ve yapılan savaşta birçoğunu öldürdü. Esir edilenlerden biri de Ümmü Kırfe idi. Ümmü Kırfe Fatıma bt. Rebia b. Bedr'l-Fezâri^[316] adındaki kadının Malik b. Huzeyfe'nin kansı idi ve çok yaşlıydı. Ümmü Kırfe kavmi içinde seçkin bir konumdaydı^[317]. Bir arap atasözü "Ümmü Kırfe'ye ikram edersen kazançlı çıkarsın" der. Zeyd, Kays b. Muhassir'e Ümmü Kırfe'yi öldürmesini emretti.^[318] Ümmü Kırfe'yi Kays b. el-Muhassir öldürdü.^[319] Öldürülen Ümmü Kırfe'nin insanları Hz. Muhammed'e karşı kışkırttığı, hakaret ettiği, İslâm toplumuna karşı aşırı bir düşmanlık içerisinde olduğu ve Zu-Kared seriyyesinde torunlarından ve akrabalarından oluşan kırk kişilik bir birlikle Me-

[315] Vâkıdî, II, 565.

[316] İbn Bekkâr, Nesebu Kureyş, I, 546; Nüveyrî, XVII, 211; Makrîzî, İmtâ'u'l-Esmâ, I, 270.

[317] Zerkânî'nin şerhinde Ümmü Kırfe'nin kavmini idare eden melike olduğu ifade ediliyor. (bk. Zerkânî, III, 139).

[318] Yakubî, Tarih, II, 74; Dimyâtî, s. 212; el-Muhabber, s. 119; Makrîzî, İmtâ'u'l-Esmâ, I, 271.

[319] Vâkıdî, II, 565; Dimyâtî, s. 212; Zerkânî, III, 139. Abdullah b. Mes'ade ve Kays b. Numan b. Mes'ade öldürüldüler. (bk. Vâkıdî, II, 565).

dine'ye saldırmak üzere yolladığı belirtilmektedir.^[320] Ümmü Kirfe'nin evinde elli askere dağıtılmak üzere kılıç bulundurduğu belirtilmektedir.^[321] Yine Şam'dan dönen Zeyd'e saldıranların da bu kadının kabilesinden olduğu görülmektedir.^[322] İslâm dinine ve toplumuna zarar veren bu kadın üzerine seriyyenin düzenlenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Ümmü Kirfe'nin kızı (Câriye bt. Mâlik b. Huzeyfe b. Bedr)^[323] ve diğer esirler Hz. Peygamber'e getirildiler. Ümmü Kirfe'nin kızı, Seleme b. Ekva'a verilmişti. Seleme kendisine yönelen bir adamı öldürdükten sonra Ümmü Kirfe'nin kızı Câriye bt. Mâlik b. Huzeyfe'yi yakalamıştı.^[324] Hz. Peygamber bu kızı Seleme'den istedi. Vâkıdî, Hz. Peygamber'in Seleme'ye birkaç kez cariye mi aldın diye sorması üzerine onu istediğini anlayıp Hz. Peygamber'e bağışladığını bildirir.^[325] Hz. Peygamber onu Seleme'nin dayısı Hazn b. Ebi

[320] *Hasâisu'l-Kubrâ*, I, 434; Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kadîhân Müttakî Hindî, *Kenzu'l-Ummâl fi Süneni'l-Akval ve'l-Efal*, nşr., Bekri Hayyânî-Saffet Sakka, Beyrut, 1985, X, 569.

[321] Zerkânî, III, 138.

[322] *Dimyâtî*, s. 212; Mahmudov, 377.

[323] Makrîzî, *İmtâu'l-Esmâ*, I, 270.

[324] Vâkıdî, II, 565; *Dimyâtî*, s. 212; Nüveyrî, XVII, 211.

[325] İbn Hişâm, IV, 265-266; Vâkıdî, II, 565; *el-Muhabber*, 119; İbn Bekkâr, *Nesebu Kureyş*, I, 546.

Vehb'e verdi.^[326] İbnü'l-Esîr konuyu anlatmaya başladığında komutanın Zeyd olduğunu söylerken garip bir şekilde ilerde Seleme b. Ekva'nın Ümmü Kırfe seriyyesinde Müslümanların başında komutan olarak Zeyd b. Hârise'nin değil Hz. Ebû Bekir'in bulunduğunu bildirmektedir.^[327]

Zeyd b. Hârise'nin Benî Fezâre'ye unutamayacakları bir ders verdiği Ümmü Kırfe seriyyesinden^[328] dönüşlerinde Hz. Peygamber'in onu sevinçle karşıladığı ve sarıldığı belirtilmektedir. Bir defasında Hz. Peygamber Hz. Aişe'nin odasındaiken seferden dönen Zeyd'in sesini duyması üzerine hemen onu karşılayıp kucaklamıştır.^[329] Bu Hz. Peygamber'in hem Zeyd'in sağ salim dönmesine, özel olarak ona duyduğu sevgiye diğer taraftan ise seriyyelerin akıbetine dikkat kesildiğine işaret olarak değerlendirilebilir.

Hısmâ (Benî Cüzâm) Seriyyesi (7)

Hudeybiye anlaşması İslâm toplumunun gelişim sürecindeki en önemli hadisedir. Mekke Müş-

[326] İbn Hişâm, IV, 265-266; Vakıdî, II, 564; İbn Bekkâr, *Ne-sebu Kureyş*, I, 546; *Ravdu'l-Unf*, IV, 400; Dimyâtî, s.212; Makrîzî, *İmtâu'l-Esmâ*, I, 271.

[327] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 94.

[328] Makrîzî, *İmtâu'l-Esmâ*, I, 271.

[329] Belâzürî, *Ensâb*, I, 473; Dimyâtî, s. 212; Nüveyrî, XVII, 211; *Zâdu'l-Meâd*, II, 463; Zerkânî, III, 140.

riklerinin Müslümanları tanınması ve sulhü kabul etmesi ile savaş durumu sona erdi. Bazı Müslümanların ağırına gitse de Hz. Peygamber'in anlaşmayı imzalamaya önem vermesinin nedeni sulh ortamını yakalamaktı. Zira müşriklere savaşın dışında da seçenekler olduğunu göstererek onları masaya oturtan Hz. Peygamber burada kabul edilen sulh ile dış dñnyaya açılma imkânı buldu. Bu aşamadaki siyasi faaliyetleri bir tarafa bırakırsak Hz. Peygamber'in yaptığı en önemli iş davet mektuplarına başlamış olmasındır. Uluslararası alanda İslâm'ı gündeme taşıyan Hz. Peygamber devrin devlet başkanlarına davet mektupları yazarak bunları elçileri ile göndermeye başladı. Davet mektuplarından birini Dıhyetü'l-Kelbî, Bizans imparatoru Heraklios'a gönderdi. İbn Hişam Dıhye'nin mektupla gönderilmesinin yanında ticaret amacıyla da gönderildiğini ifade etmesi ilginçtir.^[330] Görüşmeler olumlu geçti.

Bizans Kayseri'nin yanından hediyelerle dönen Dıhyetü'l-Kelbî Hısmâ'ya geldiğinde Cüzâm kabilesinden bir grup tarafından önü kesildi.^[331] Hısmâ şam (Suriye) topraklarında Tebük'ün batı-

[330] İbn Hişam, IV, 260; Dıhye'nin kendi adına ticaret yaptığı için bk. Nüveyri, XVII, 207

[331] Vakıdı, II, 555; Belazürî, *Ensâb*, I, 166; *el-Muhabber*, s. 121; Makrîzî, *İmtâu'l-Esmâ*, I, 268; *Zâdü'l-Mead*, III, 324.

sında Medine'ye altı gecelik mesafede bulunan Vâdi'l-Kurâ'ya iki gecelik mesafede Cüzâm kabilesinin yaşadığı toprağı sert verimsiz bir yerdir.^[332] Dıhye, Benî Cüzâm'a ait Şınar vadisine geldiğinde Huneyd b. Uvs (Ûs)^[333] ve Uvs b. Huneyd'in saldırısına uğradı. Bunlar Benî Cüzâm'ın Dulaî kolundandı. Üzerindeki kıyafetler hariç yanında ne varsa gasp ettiler. Dıhye Medine'ye döndüğünde evine geçmeden doğruca Hz. Peygamber'in kapısını çaldı. Başından geçenleri anlatmaya başladı. Heraklios'un kendisini karşılamasından ve verdiği hediyelerden bahsetti. Hediyelerle dönerken yolda Hısmâ mevkiinde Benî Cüzâm'ın saldırısına uğradığını ve hediyeleri (elbise ve mal) gasp ettiklerini anlattı.^[334] Hz. Peygamber bunun üzerine Zeyd b. Hârise'yi beş yüz kişilik bir birlik ile Benî Cüzâm üzerine seriyyeye gönderdi.^[335] Hısmâ seriyyesine Zeyd'in ne zaman gönderildiği ile ilgili kaynaklarımızda farklı görüşler mevcuttur. Tarih kitaplarımızda Tarif Seriyyesinden sonra h.6. yılda Cemaziyelahir ayında^[336] yapıldığı yönünde bir

[332] Yakût el-Hamevî, *Mu'cemû'l-Büldân*, II, 258.

[333] İbn Sad'da Huneyd b. Ând olarak gösterilmiş, İbn Sa'd, II, 85; Dimyâtî, s.209; Makrizî, *İmtâu'l-Esmâ*, I, 268.

[334] Vakıdî, II, 555; *Zâdü'l-Meâd*, III, 324; Nüveyrî, XVII, 207.

[335] Vakıdî, II, 555; İbn Sa'd, II, 85; Nüveyrî, XVII, 207.

[336] *el-Muntazam*, III, 258; Nüveyrî, XVII, 207; Zerkânî, III, 130.

görüş vardır. Seriiyenin yapılışına sebep olarak gösterilen Dıhyetü'l-Kelbî'nin elçilik görevinden dönüşünde uğradığı saldırıda ittifak olduğuna göre bu hadiseye bakarak Hısma seriyyesinin ne zaman yapıldığını anlayabiliriz. Bilindiği gibi davet mektupları h.6. yılın Zilkâde ayında^[337] yapılan Hudeybiye'den sonra Zilhicce ayında yazılmaya (7. yılın) Muharrem ayında^[338] gönderilmeye başlandı. Hismâ seriyyesi Hudeybiye anlaşmasından sonra h.7.yıldagerekleştigi anlaşılmaktadır.^[339] Zerkânî de İbn Kayyim ve Vâkıdî'nin bu seriyyenin Hudeybiye'den sonra Dıhye'nin h.6. yılda gönderilmesinden hareketle h.7. yılda yapıldığını söylediklerini ifade etmektedir.^[340] Bu kadar büyük sayıda bir seriyye ilk defa düzenleniyordu. Sayının çokluğu tedbir amaçlı olduğu kadar Hz. Peygamber'in elçisine yapılanları kabullenmeye-

[337] Vâkıdî, II, 555; İbn Sa'd, II, 91.

[338] İbn Sa'd, I, 222; *Zadü'l-Meâd*, III, 324 (İbn Kayyim el-Cevzî burada Hısma seriyyesinin Hudeybiye'den sonra meydana geldiğinde şüphe olmadığını ifade etmektedir).

[339] *el-Muhabber*, s. 121; Makrizî, *İmtâu'l-Esmâ*, I, 268. (İbn Sa'd, Hısma Seriyyesini 6.yılda Cemaziyelahir ayında olduğunu söylemektedir, bk. *Tabakat*, II, 84; Dimyâtî, s. 209.)

[340] Zerkânî, III, 130. Bu ziyarette Kayser'in Bizans kralı Heraklios olduğunu ifade eden Zerkânî onun Hz. Peygamber'e hediyeler göndermesini İslâm'a yakın olduğuna bağlamakta ancak krallığının elinden gitmesinden korktuğu için Müslüman olmadığını ifade etmektedir.(bk. Zerkânî, III, 130).

rek bu hesabı ne kadar ciddiye aldığını gösterir.^[341] Zeyd görünmemek için gece yürüyor gündüz dinleniyordu.^[342] Müslümanların yanında Benî Uzma'dan biri kılavuzluk ediyordu. Huneyd ve oğlu öldürüldü. Benî Cüzâm'ın mallarına el konuldu. Buna göre bin deve beş bin davar yüz kadın ve çocuk ganimet elde edildi.^[343]

Dihye'nin dönüşünden az önce Benî Cüzâm'dan Rifâa b. Zeyd idaresinde bir heyet Hz. Peygamber'in huzuruna gelmiş ve Müslüman olarak bir emanname ile yurtlarına dönmüşlerdi. Bu emannamede şunlar yazılıydı: "Bismillahirrahmanirrahim, Rifâa ve onunla beraber olanlara ve kavminden Allah ve Resûlünün davetine uyanlara, onlardan kim bunu kabul ederse o Allah ve Resûlünün hizbindendir. Kim bunu red ederse iki ay kendilerine iki ay eman verilmiştir"^[344] Rifâa Hz. Peygamber'in mektubuyla kavmine gelince mektubu onlara okudu ve onlar da bu daveti kabul ettiler.^[345] Benî Dubeyb'den bazıları Dihye'nin

[341] Mahmudov, s. 234.

[342] Vakıdî, II, 555.

[343] Vakıdî, II, 557-558; İbn Sa'd, II, 84; Belâzûrî, *Ensâb*, I, 166; *Zâdü'l-Meâd*, III, 324; *Dimyâtı*, s. 210; Nüveyrî, XVII, 207; Makrîzî, *İmtâu'l-Esmâ*, I, 268; Mahmudov, 234-235

[344] Vakıdî, II, 557; İbn Sa'd, II, 85; Nüveyrî, XVII, 208.

[345] Vakıdî, II, 557; İbnü'l-Estr, *el-Kâmil*, II, 92.

başına gelenleri duyunca içlerinde Numan b. Ebû Ciâl'in de bulunduğu yeni Müslüman olmuş ve daveti kabul etmiş bir gurupla Huneyd ve oğlu üzerine saldırdı. Kaynaklarda birbiriyle çelişen bilgiler vardır. Dıhye'nin mallarını kaptırarak eli boş Medine'ye döndüğünü söyleyenler yanında Dıhye'nin yardımına koşan Benî Dubeyb eliyle malların geri alındığı şeklinde iki rivayet bulunmaktadır. Tercih edilen görüşe göre Benî Dubeyb'den bazı Müslümanlar saldırıyı duyunca Huneyd ve oğluna saldırmış ve gasp edilen malların alarak Dıhye'ye teslim etmişlerdir.^[346] Bu arada Hasan b. Mille bundan önce Dıhye ile arkadaşlık kurmuş ve ondan Fatiha'yı öğrenmişti.

Benî Dubayb'dan bazıları saldırıyı ve Müslümanların Feyfa Midân'da olduğunu duyunca atlarına binerek harekete geçtiler. Bunlar Hassân b. Mille, Uneyf b. Mille ve Ebû Zeyd b. Amr idiler. Giderlerken Uneyf b. Mille'yi tehlikeli konuşma-

[346] İbn Hişâm, IV, 260; Vâkıdî, II, 557; İbn Sa'd, II, 85; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 92-93; *Ravdu'l-Unf*, IV, 397. Önce Kurre b. Aşkar, Numan b. Ebû Ciâl'i göğsünden vurarak yere düşürdü, Numan yerden kalkarak ona karşılık verdi ve Kurre'yi omuzundan vurdu. Bu gurup neticede gasp edilen malların alarak Dıhye'ye teslim ettiler (bk.Vâkıdî, I, 556). Yine Vâkıdî'nin Musa b. Muhammed'den bildirdiği farklı bir bilgiye göre Dıhye'nin mallarını Huneyd de oğlundan geri alan onun Kudâa'dan bir arkadaşıyla (bk.Vâkıdî, II, 557).

lar yapması nedeniyle kendilerinden uzaklaştırmak istediler. Ancak Uneyf bunu kabul etmeyince Hassân b. Mille'nin konuşmasına karar verdiler. Cahiliye döneminden kalma tehlike anında kılıcıyla vurmak anlamına gelen "bûrî" şeklinde bir parolaları vardı. Zeyd b. Hârise'nin yanına vardıklarında Müslüman askerlerden biri onlara doğru gelince Uneyf parolayı söyledi. Ancak Hassân sabırlı olmasını söyleyerek Zeyd'le konuşmaya başladı. Hassân "Biz Müslümanız" dedi.^[347] Zeyd bunu göstermeleri için Fatiha'yı okumasını istedi. Yukarda Dıhye'nin Fatiha'yı Hassân'a öğrettiğini söylemiştik. Hassân Fatiha'yı okuyunca diğerlerine okutmadan Zeyd "Askerlere bildiriniz Allah bu kavmin yurdunu yerini bize haram kılmıştır, anlaşmayı bozanlar hariç" dedi.^[348]

Zeyd b. Hârise, Hassân'a tutuklu bulunan kız kardeşini (Ebû Vebre'nin kızı) almasını söyledi. Bunu duyan Ümmü'l-Fezr ed-Düelî "Kızlarınızı salıveriyor annelerini esir mi alıyorsunuz!" dedi. Benî Dubayb'den bir adam bunu söyleyen kadın için "O kadın Benî Dubayb'dandır onların dilleri sihirlidir" dedi. Bu sözü askerler işittiler ve Zeyd b. Hârise'ye haber verdiler. Zeyd bu kadına Al-

[347] Vâkıdî, II, 558.

[348] İbn Hişâm, IV, 261-262; Vâkıdî, II, 558; İbnü'l-Estr, el-Kâmil, II, 93.

lah'ın hükmü ortaya çıkıncaya kadar diğer kadınlarla beraber oturmasını emretti. Zeyd Müslüman askerlere vadiye inmelerini yasakladı. Esirler kendi aileleri ile beraber akşamladılar. Süveyd b. Zeyd'in develerinden süt içtiler. Rifâa b. Zeyd'in yanına gittiler ve Benî Cüzâm'ın başına gelenleri anlattılar. Rifâa'nın yanına gidenler Ebû Zeyd b. Amr, Ebû Şemmas b. Amr, Süveyd b. Zeyd, Ba'ce b. Zeyd, Berza' b. Zeyd ve Salebe b. Zeyd idi. Hasân b. Mille Rifâa'ya "Sen keçi sütü içmekle meşgulsün Cüzâm'ın kadınları ise esir durumda, senin getirmiş olduğun mektup insanları aldatmıştır" dedi^[349]. Rifâa hemen devesine bindi. Ümeyye b. Dafere ile birlikte üç günde Medine'ye vardılar. Mescide gittiler. Develerinin çöktürülmesine izin verilmedi. Hz. Peygamber'in yanına geldiler. Hz. Peygamber onları görünce eliyle işaret etti. Rifâa konuşmaya başladı. Ashaptan biri "Ya Resûlellah bunlar sihir toplumdur" diye iki defa tekrarladı. Rifâa "Bu gün bize hayırdan başka bir şey vermeyen Allah'a hamdolsun!" dedi. Sonra Rifâa Hz. Peygamber'in kendisi için yazdığı mektubu uzattı ve kırılgın bir sesle "Ya Resûlallah önceden bize verdiğin mektup bundan başkası değildir" dedi. Hz. Peygamber "Ey çocuk oku ve ilan et!" Buyurdu.^[350]

[349] Vakıdî, II, 559.

[350] İbn Hişâm, IV, 263.

Çocuk okudu ve ne yazdığını haber verdi. Meydana gelen olayı anlayan Hz. Peygamber durumu çözmek için ölenleri ne yapacağız diye sordu. Rifâa “Ey Allah’ın Resûlü sen bilirsin helali haram, haramı helal kılma” dedi. Ebû Zeyd “Ey Allah’ın Resûlü hayatta olanları bize ver, ölenlerin işi bitmiştir (mesele ayağımın altındadır)” dedi.^[351] Hz. Peygamber “Doğru söyledin Ebû Zeyd, Ey Ali onlarla git” buyurdu. Vâkıdî, talebin topluluktan geldiğini “Ya Resulallah Zeyd’e bir adam gönder mallarımız ve ailelerimizi iade etsin” dediklerini aktarmaktadır.^[352] Hz. Ali, Zeyd’in kendisini dinlemeyeceğini söyleyince Peygamberimiz kılıcını ona götürmesini söyledi.^[353] Bu kez binitini olmadığını söyleyince ise Salebe b. Amr’ın mikhal adlı deve Hz. Ali’ye verilerek onlarla yola çıkarıldı. Yolda Zeyd b. Hârise’nin elçisi Râfi’ b. Mekîs^[354] durumu Hz. Peygamber’e arz etmek ve ne yapılacağını sormak için Medine’ye doğru gelirken Ebû Vebre’nin devesi üzerinde görüldü. Benî Cüzamlılar o elçiyi deveden indirdiler. Durumu garip bulan elçiye Hz. Ali deve onlarındır dedi. Hz. Ali elçi Rafi’i terkisine aldı.^[355] Yollarına devam edip Zeyd

[351] İbn Hişâm, IV, 263; Vâkıdî, II, 559.

[352] Vâkıdî, II, 559; Dimyâtî, s. 210.

[353] İbn Hişâm, IV, 264.

[354] Vâkıdî, II, 559.

[355] Vâkıdî, II, 560.

b. Hârise'nin yanına geldiler. Zeyd'in ordusu ile Feyfa el-Fahleteyn denilen yerde karşılaştılar. Hz. Ali "Ya Zeyd Allah Resûlü bu kavimden elinde bulunan esir, çocuk ve mallann iadesini emretti" dedi.^[356] Zeyd bunun için bir alameti olup olmadığını sordu. Hz. Ali Hz. Peygamber'in kılıcını ona gösterince Zeyd ikna oldu. Zeyd kılıcı tanıdı ve insanlara şöyle seslendi "Kimin yanında esir, kadın, çocuk ve mal varsa iade etsin" dedi. Ordunun elindeki mallan geri aldılar. Hatta yüklerin altında bulunan kadınlanna ait keçeleri bile çekip aldılar. Zeyd bütün esirleri böylece serbest bıraktı.^[357]

Mûte Harbi ve Zeyd'in Şehadeti (Cemaziyelevvel 8/629)

Hz. Peygamber İslâm'a davet kapsamında Bizans'a bağlı Busrâ^[358] valisine elçi olarak Hâris b. Umeyr el-Ezdî'yi gönderdi.^[359] Burada Hnstiyan Araplar Bizans'a tabi olarak yaşıyorlardı. Elçi Hâris b. Umeyr Mûte'ye gelince Bizans'ın bir diğer valisi Şurahbil b. Amr el-Gassânî tarafından yaka-

[356] Vakıdî, II, 560.

[357] İbn Hişâm, IV, 262-265; Vakıdî, II, 558-559; İbn Sa'd, II, 84-85; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 93; Dimyâtî, s. 210; Nüveyrî, XVII, 208; Makrîzî, *İmtâ'u'l-Esmâ*, I, 268.

[358] Busrâ, Dımaşk'a bağlı, Havran bölgesindeki bir şehir. (Yâkût el-Hamevî, I, 441).

[359] Vakıdî, II, 757; *Zâdu'l-Meâd*, III, 427; Mahmudov, s. 236.

lanmış ve öldürülmüştür. Hâris Hz. Peygamber'in öldürülen tek elçisidir. Hz. Peygamber'in Mûte harbini düzenlemesinin nedeni bu öldürülen elçisinin hesabını sormaktır. Yine Hz. Peygamber 8. yılda Ka'b b. Umeyr el-Gıfârî'yi on beş kişilik bir heyetle Belkâ'ya bir gecelik mesafedeki Suriye sınırında Zâtu Atlah'a bölge halkını İslâm'a davet için gönderdi.^[360] Ancak heyet üyeleri bölge halkının saldırısına uğradı. Ka'b'ın dışındakiler şehit oldular.^[361] Hz. Peygamber Umretü'l-Kazâ'dan döndükten sonra Zilhicce, Muharrem, Safer, Rebiulevvel ve Rebiulahir aylarını Medine'de geçirdikten sonra h.8. yılın Cemaziyevvel ayında Hâris b. Umeyr'in intikamını almak için Şam bölgesine sevk etmek üzere ordu hazırladı.^[362] Ordu Curf mevkiinde toplandı.^[363] Ordu komutanı tayin edilen Zeyd'in şehit olması halinde Cafer b. Ebî Tâlib'in onun şehit olması halinde Abdullah b. Revâha'nın komutayı almasını onun da isabet alması halinde Müslümanların kendi aralarından

[360] İbn Hişâm, IV, 269.

[361] İbn Hişâm, IV, 267. Burada İbn Hişâm Ka'b'ın da öldürüldüğünü (isabet aldığını) söylüyor.

[362] Ebû Muhammed Ali b. Ahmed İbn Hazm, *Cevâmiu's-Siyer*, nşr. Abdülkerim Sami el-Cündî, Beyrut, 2002, s. 131; *Kâdetü'n-Nebî*, s.169.

[363] Vâkıdî, II, 757; Nüveyrî, XVII, 277; Mahmudov, s. 236; Şulul, Siyer, 539.

razı oldukları birini komutan seçmelerini emretti.^[364] Bundan dolayı bu orduya *Ceyşü'l-Ümerâ* denir.^[365] Bu atamaya göre üç komutanın komutanı Zeyd b. Hârise olmuş oldu.^[366] Bu atamaları duyan Yahudi Numan b. Futrus şöyle dedi “Eğer sen nebi isen az veya çok kimi zikrettiysen bunlar öldürülecektir, çünkü Benî İsrail peygamberleri yüz tane de olsa kimin adını anarak atama yaptılarsa onlar öldürülmüştür, (sonra Zeyd’e dönererek) Ey Zeyd eğer Muhammed nebi ise sen bir daha buraya dönemeyeceksin vasiyetini yap!” dedi. Zeyd b. Hârise ise “Ben şahadet ederim ki o sadık ve açık bir nebidir” cevabını verdi.^[367] Hz. Peygamber Zeyd’i komutanların ilki olarak tayin edince Cafer b. Ebi Tâlib bunu kabul etmeyerek söz aldı ve “Ey Allah’ın Resûlü ben Zeyd’i benim önüme geçirmeni gerektirecek bir korkak değilim” dedi.^[368] Hz. Peygamber ise “O’na tabi ol, muhakkak hangi durumun senin için hayırlı olduğunu bilemezsin buyurdu.^[369]

[364] Vâkıdî, II, 757; İbn Sa’d, III, 44; Halife b. Hayyât, *Tarih*, thk. Ekrem Ziya Umerî, Riyad, 1985, s. 86-87; İbn Hazm, *Cevâmiu’s-Siyer*, s. 131; *Zâdul-Meâd*, III, 427; İbn Kesir, *el-Fusûl*, s. 193; *Kâdetü’n-Nebt*, s.169.

[365] Celaleddin Abdurrahman es-Suyûtî, *Hasâisu’l-Kübrâ*, thk. Muhammed Halil Herrâs, by., trs., II, 72.

[366] İbn Sa’d, III, 46.

[367] Vâkıdî, II, 757.

[368] İbn Sa’d, III, 44.

[369] İbn Sa’d, III, 44.

Cafer b. Ebî Tâlib'in tepkisi Zeyd'in kendinden öne geçirilmiş olmasından ziyade Hz. Peygamber'in tayin ettiği komutanların şehit olacağını anlaşılması üzerine Cafer'in bundan korkmadığını göstermesi anlamını gelmektedir. Hz. Peygamber orduyu Seniyyetü'l-Vedâ'ya kadar uğurladı. İnsanlar burada Hz. Peygamber'in etrafını çevirdi. Hz. Peygamber burada orduya şu talimatları içeren bir konuşma yaptı. "Size ve sizinle beraber olanlara Allah'tan korkmayı tavsiye ederim. Allah için savaşın, Allah'ın ve sizin Şam'daki düşmanlarınızla savaşın, aşırı gitmeyiniz, anlaşmayı bozmayınız, aldatmayınız, müşriklerden düşmanla karşılaştığınızda onları üç defa çağrıda bulunun, bunları kabul ederlerse onları serbest bırakın, ilk olarak onları İslâm'a çağırın kabul ederlerse onlardan uzaklaşın, onları Muhâcirlerin yurduna davet edin kabul ederlerse Muhâcirlerin lehine olanların onların da lehine olacağını haber verin, aleyhinde olanların da onların aleyhine olacağını haber verin, İslâm'a girip yurtlarında kalmak isterlerse Müslüman Arabiler gibi olacaklarını Allah'ın hükümünün onlar üzerinde uygulanacağını Müslümanlarla beraber cihada katılmazlarsa feyden pay alamayacaklarını haber verin. İslâm'a girmeyi kabul etmezlerse onları cizye vermeye çağırın, cizye vermeyi kabul ederlerse onları terk edin, cizye

vermeyi kabul etmezlerse Allah'tan yardım dileyip onlarla savaşın, orada kiliselerine çekilmiş insanlara dokunmayın, orada başlarında çukur şapka olan şeytanın adamlarını bulacaksınız onları öldürün, kadınları, çocukları, yaşlıları, özürülüler öldürmeyin, hurmalıkları ağaçları kesmeyin, evleri yıkmayın!"^[370] Hz. Peygamber orduyu uğurlarken insanları önce İslâm'a davet etmelerini, kabul edilmezse savaşı denemelerini, savaşmayanlara dokunmamalarını, evleri ağaçları (çevreyi) tahrip etmemelerini söyledi. Hz. Peygamber beyaz renkli sancağı Zeyd b. Hârîse'ye teslim etti.^[371] Türkçe ifade ettiğimiz kelime kaynaklarda râye ve liva olarak iki şekilde de ifade edilmektedir. Râye'nin sancak ve bayrak anlamı varken livanın sancak anlamı vardır.^[372] İbn Sa'd, Zeyd savaşa başlarken livayı aldığını ifade ediyor.^[373] Hz. Peygamber Zeyd'e livayı verdikten sonra Hâris b. Umeyr'in öldürüldüğü yere kadar gitmesini sonra onları İslâm'a davet etmesini kabul etmezlerse savaşmasını

[370] Vâkıdî, II, 757-758; Nüveyrî, XVII, 278; Makrizî, *İmtâu'l-Esmâ*, I, 338; Şulul, Siyer, 540.

[371] Muhammed b. Mûkerrem İbn Manzur, *Muhtasar Tarihu Dımaşk*, thk. Ruhiyye en-Nehhâs vd., Dımaşk, 1984, I, 152; Nüveyrî, XVII, 278; Makrizî, *İmtâu'l-Esmâ*, I, 338; *Kâdetü'n-Nebî*, s. 169.

[372] Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 1010.

[373] İbn Sa'd, III, 44.

emretti.^[374] Hâris b. Umeyr ve diğer saldırının hesabını sormak üzere Resûlullah 3000 kişilik bir ordu hazırlayarak Zeyd b. Hârise idaresinde 8/629 senesinde Bizans topraklarına gönderdi.^[375]

Şurahbil b. Amr, Müslümanlar üzerine gönderdiği kardeşi Sedus veya Vehb b. Amr'ın idaresindeki öncü birliğin yenilmesi üzerine kalesine çekildi.^[376] Müslümanlar Maan'a geldiklerinde Bizans kralı Heraklios, Mâlik b. Zâfile kumandası altında Behrâ, Vâil, Bekir, Lahm ve Cüzâm gibi Arap kabilelerinden oluşan yüz bin (bazı kaynaklarda yüz bini Rumlardan ve yüz bini de adı geçen Hıristiyan Arap kabilelerinden olmak üzere toplam iki yüz bin) kişilik bir ordunun başında Maâb'a gönderdi.^[377] Müslümanlar Şam bölgesindeki

[374] Zerkânî, III, 342; *Kâdetü'n-Nebî*, s.169.

[375] Vakıdî, II, 757; Dimyâtî, s. 231; Makrizî, *İmtâu'l-Esmâ*, I, 338; Cevâd Ali, IV, 242. Mûte harbinin sebebinin Haris b. Umeyr'in şehit edilmesi olmadığını savaşın nedeninin Arap kabilelerinin ürkütülmesi ve İslâm devletinin sınırlarının genişletilmesi olduğunu düşünenler de vardır. Bk. Ekrem Ziya Umerî, *Medine Toplumuna*, s. 201.

[376] Makrizî, *İmtâu'l-Esmâ*, I, 339; Mahmudov, s. 240.

[377] İbn Hişâm, IV, 16-17; İbn Hazm, *Cevâmiu's-Siyer*, s. 131; Nüveyrî, XVII, 279; Makrizî, *İmtâu'l-Esmâ*, I, 339; Zerkânî, III, 344; Cevâd Ali, IV, 242; Armûş, Ahmed Ratiş, *Kiyâdetü'r-Resûl*, s.111, Beyrut, 1991; Kasım Şulul, *Siyer*, s. 542. Elşad Mahmudov, s. 240. Burası İsrailoğulları kitabında (Tevrat) zikredilen Hz. Lut kavminden Benî Maab toprağıdır. Benî Maab hâkim olduğu dönemde el-Belkâ diye isimlendirilen bu yerde Beni Maab ile İs-

Maân'a^[378] geldiler ve burada iki gün kaldılar.^[379] Bu sûrede Bizans ordusunun Maâb'da^[380] olduğunu öğrenince ne yapmaları gerektiğini görüştüler. Hz. Peygamber'e mektup yazarak ordunun sayısını bildirmeyi onun vereceği karara veya göndereceği yardıma göre hareket etmeyi teklif edenler oldu.^[381] Bunun üzerine Abdullah b. Revâha "Ey İnsanlar hoşlanmadığınız şey onun için çıkıp buraya geldiğiniz şey, yani şehadettir, biz insanlarla sayı ve güçle değil Allah'ın bizi yücelttiği şeyle (imanla) savaşıyoruz, haydi çıkınız, iki güzellikten biri bizimdir ya zafer, ya şehadet" dedi.^[382] Bu söz üzerine Müslümanlar savaşa karar verdiler. Tuhûmu'l-Belkâ'ya geldiklerinde Meşârif denilen köyün kenarında düşmanla karşılaştılar ve Mûte de-

railoğulları birbirlerine saldırıyorlardı. (İbn Hazm, *Cevâmiu's-Siyer*, s. 131.)

[378] Maân, Hicaz'ın karşısında Şam kırsalında bir şehir (Yâkût el-Hamevî, V, 153).

[379] İbn Hazm, *Cevâmiu's-Siyer*, s. 131; Nüveyrî, XVII, 279; Zerkânî, III, 344; Cevâd Ali, IV, 242; Armûş, *Kiyâdetü'r-Resûl*, s.111; *Kâdetü'n-Nebî*, s. 170; Ekrem Ziya Umerî, *Medine Toplumunu*, çev. Nurettin Yıldız, İstanbul, 1992, s.202.

[380] Maâb, Belkâ bölgesinde, Şam cihetine doğru bir şehir (Yâkût el-Hamevî, V, 31).

[381] İbn Hişâm, IV, 16-17; İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 193; Dimyâtî, s.231; Makrîzî, *İmtâu'l-Esmâ*, I, 339; *Muhtasar Tarihu Dimaşk*, I, 153; *Kâdetü'n-Nebî*, s. 170.

[382] İbn Hişâm, IV, 16-17; İbn Hazm, *Cevâmiu's-Siyer*, s. 131; İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 193; Makrîzî, *İmtâu'l-Esmâ*, I, 339-340; Zerkânî, III, 344; Hudaribek, s. 198.

nilen köye giderek savaş düzeni aldılar.^[383] Mûte Hz. Peygamber devrinde Bizans'a bağlı Suriye'de idari bir bölge olan Belkâ sınırları içerisinde (bugün Ürdün'ün doğu sınırlarında) Lut gölünün güney doğusunda verimli bir ovanın ortasında, Medine'ye 1100 km, Kudüs'e 50 km uzaklıktadır.^[384] İslâm ordusunun sağ kanadını Kutbe b. Katâde sol kanadını Ubâye b. Malik el-Ensârî kumanda ettiler.^[385] Müslümanlar düşmanla karşılaştıklarında komutanlar yaya olarak savaştılar.^[386] İlk komutan Zeyd b. Hârise göğsüne saplanan bir okla elinde sancak olduğu halde şehit oldu (Cemâziyelevvel, 8).^[387] Sancağı Cafer b. Ebî Tâlib aldı. Atından indi ve bağladı^[388] veya damarlarını kesip^[389] hare-

[383] İbn Hişâm, IV, 19-21; İbn Hazm, *Cevâmiu's-Siyer*, s. 131; Nüveyrî, XVII, 279; Armûş, Ahmed Ratib, *Kiyâdetü'r-Resûl*, s.112.

[384] *Meâlimu'l-Coğrafiyye*, s. 304; Şulul, *Siyer*, 536.

[385] İbn Hazm, *Cevâmiu's-Siyer*, s. 131; Makrîzî, *İmtâu'l-Esmâ*, I, 340.

[386] İbn Sa'd, III, 44; Dimyâtî, s. 231.

[387] İbn Hişâm, IV, 19-21; Vâkıdî, 761; İbn Sa'd, III, 44; İbn Hazm, *Cevâmiu's-Siyer*, s. 131; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, III, 319; Nüveyrî, XVII, 280; Makrîzî, *İmtâu'l-Esmâ*, I, 340; Zerkânî, III, 344; Cevâd Ali, IV, 242; Hudaribek, s.199.

[388] İbn Hazm, *Cevâmiu's-Siyer*, s. 131.

[389] İbn Hişâm, IV, 19-21; Nüveyrî, XVII, 280; *Zâdü'l-Meâd*, III, 429. Savaş meydanından kaçmamak için atının sinirlerini kesme âdetini ilk defa Cafer b. Ebî Tâlib başlattı. (bk. *Zâdü'l-Meâd*, III, 429).

ket etmesini engelleyerek savaş meydanında sabitledi. Bu davranışı ile kaçmayacağını gösteren Cafer sağ eli kesilince sancağı sol eline aldı, sol kolu da kesilince sancağı göğsüne alarak taşımaya devam etti ve nihayet şehit oldu.^[390] Sancağı eline alan Abdullah b. Revâha atından inmek isteyerek bir anlık savaşmaktan tereddüt ettiği ama bu tereddüdünü hemen gidererek çarpışmaya başladığı bildirilir.^[391] Samimi bir şekilde savaşan Abdullah da şehit oldu. Savaşın başlamasından sonra bu sayı karşısında zor anlar yaşayan İslâm ordusunun komutanları Zeyd, Cafer ve Abdullah, Peygamber'in belirttiği gibi şehit oldular.^[392] Hz. Peygamber'in tayin ettiği üç komutan da şehit olunca o hengâmede sancağı Benî Aclân kabilesinden Sabit b. Akranı aldı ve bu arada Müslümanlara komutanlarını seçmelerini söyledi.^[393] Müslümanlar Sabit'e komutan olmasını söyleyince ben yapamam diyerek kabul etmedi.^[394] O kabul etmeyince İslâm ordusuna Hâlid b. Velid komutan oldu ve sancağı eline alıp savaşı idare etmeye başladı.^[395]

[390] İbn Hişâm, IV, 19-21; İbn Hazm, *Cevâmiu's-Siyer*, s. 131.

[391] İbn Hişâm, IV, 19-21; İbn Hazm, *Cevâmiu's-Siyer*, s. 131; *Zâdu'l-Meâd*, III, 429.

[392] *el-Muhabber*, 123; İbn Kuteybe, *el-Maârif*, 163.

[393] İbn Hazm, *Cevâmiu's-Siyer*, s. 131; İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 194.

[394] İbn Hişâm, IV, 21-22.

[395] İbn Hişâm, IV, 21-22; İbn Hazm, *Cevâmiu's-Siyer*, s. 131.

Hâlid'in komutayı aldığı an toparlanma meydana geldi. Gece olunca Hâlid askerlerin yerini değiştirerek önceki gün savaştıkları adamları göremeyen Bizans'a yardım alınmış izlenimini verdi. Bundan sonra düzenli bir şekilde geri çekilme taktiği uygulayarak savaşı bitirdi. Sağ kol komutanı Kutbe b. Katâde düşman ordunun bedevî-hıristiyan birlik komutanı Mâlik b. Zâfile'yi öldürmüştür.^[396] Hâlid'in kendilerini çöle çekmeye çalıştığını anlayan Bizans ordusu da savaşı bıraktı. Medine'ye dönen İslâm ordusuna halk eleştiride bulunsa da Hz. Peygamber "Hayır, furrâr değil, İnşaallah onlar (tekrar saldıran) kürrârdır" buyurdu.^[397] Hz. Peygamber mücahitlerin "ferrar" yani kaçanlar değil "kürrar" yani kararlılıkla savaşan askerler olduğunu belirtti. Kaçaklar ifadesi geneli ilgilendiren bir durum değildir. İbn İshak'a dayanan bu tek rivayet savaşın ilk evresinde bazı Müslümanların (Abdullah b. Ömer, Seleme b. Hişam) kaçtığı ile ilgili sınırlı bir durumdur. Bu insanlar Medine'ye geldiklerinde kendilerini Peygamberimize "kaçaklar" olarak sunup af dilemek istemişler, Hz. Peygamber "Siz kaçaklar değil belki biraz sonra karar kıla-

[396] İbn Hişam, IV, 23; *El-Muhabber*, 123; Nüveyrî, XVII, 282; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 334.

[397] İbn Sa'd, II, 120; *Kâdetü'n-Nebî*, s. 171.

cak saldırarak insanlarsınız” diyerek onları bu isimle anmamıştır.^[398]

Mûte harbi İslâm devleti ile Bizans arasındaki ilk savaştır. İki taraf arasındaki askerî ilişkilerin başladığı noktadır. Bizanslılar kuzeyde Müslümanların komşusu oldular. Bizanslılar bu hadisede İslâm'ın Arapları yeni bir toplum haline getirdiğini gördü^[399]. Müslümanlar Hristiyanların silah gücünü savaş taktiğini öğrenerek tecrübe kazandılar. Diğer taraftan buradaki Hristiyan toplumu Müslümanların nasıl bir toplum olduğunu göreyerek olumlu kanaat oluşturdular. Mûte, devletler hukukuna aykırı bir şekilde öldürülen elçinin hesabını sormak için düzenlenmiş bir savaştır. İbn Şihâb ez-Zühri, Musa b. Ukbe ve Vâkıdî neticeyi zafer olarak, İbn Seyyidinnâs ve Halebî ise eşit değerlendirmektedir. Mûte örtülü bir şekilde mahcubiyet duyulan bir seriyye gibi görünür. Savaşın neticesi Müslümanları memnun etmese de o dönemin en güçlü devletine ve kendilerinden kat kat fazla bir ordunun karşısına çıkma cesareti gösterilmiştir. Bu cesaret örneği Hz. Peygamber'in hangi güce sahip olursa olsun ihanet eden ve saldırgan tutum içerisinde olan her devlete karşılık

[398] Dimyâtî, s.232; Nüveyrî, XVII, 282.

[399] *Kadetü'n-Nebi*, s.183.

vereceğini göstermiştir. Biraz sonra anlatacağımız Tebük harbinde de görüleceği gibi Müslümanların sayıya bakmadan her türlü saldırganlığa ve haksızlığa cevap vermekte kararlı olduğunu bilen Bizans'ın savaşa çıkmaması Mûte savaşını daha anlamlı kılmaktadır. Savaşın neticesi bize göre hezimet değildir. Bizans'ın ordusunun sayı üstünlüğüne baktığımızda 3000 civarındaki bir ordunun geri dönebilmesi yok edilmekten kurtulması zor olduğuna göre Mûte harbi Hz. Peygamber'in de ifadesi ile stratejik bir zaferdir, fetihtir.

Bu zaferde Hâlid b. Velid faktörü büyük önemi haizdir. Bazı müelliflere göre Hâlid öncesi hezimet Hâlid sonrası zaferdir. Erısar'dan Sabit b. Akram'ın işareti ile Hâlid b. Velid komutayı devraldıktan sonra merkezden uzakta buldukları bu yere yardım ulaşmayacağını Bizans'ın bu askeri üstünlüğü karşısında onları mağlubiyete uğratamayacağını bilerek özel bir strateji izledi.^[400] Onlara Müslümanlara takviye birlik gelmiş ve saldırmaktan korkmayan bir ordu izlenimi verdi. Kendi komutasındaki merkezin savaşarak diğerlerinin çekilmeye başladığı bu strateji karşısında Bizans Hâlid'in takviye aldığını ve kendilerini çöle çekerek imha etmek istediğini düşünmeye başla-

[400] *Muhtasar Tarthu Dımaşk*, I, 154.

dılar. Hâlid'in bu taktiği "Sonra komutayı Allah'ın kılıcı (Seyfullâh) Hâlid b. Velid aldı ve Allah onlara zafer nasib etti" buyuran Hz. Peygamber'in hadisine uygun bir şekilde zaferle noktalanmıştır.

Düşmanla savaş sürerken ve akıbet ortaya çıktığında daha haber ulaşmadan önce aynı günde Hz. Peygamber Medine'de hutbeye çıkarak durum hakkında Müslümanlara bilgi verdi. Hz. Peygamber şöyle buyurdu; "Size İslâm ordusunda yaşananları haber vereyim mi? Müslümanlar düşmanla karşılaştılar. Zeyd bayrağı eline alınca şeytan ona geldi hayatı güzel gösterdi ölümü kötülledi, bunun üzerine "sen bana dünyayı sevdirmeye çalışıyorsun hâlbuki bugün müminlerin kalbinde imanın güçlendirilmesi günüdür dedi^[401] ve Zeyd ileri atıldı şehit oldu. Hz. Peygamber "Ona istiğfarda bulununuz o cennete girmiştir ve orada koşturmaktadır" buyurdu.^[402] Sonra bayrağı Cafer aldı. Düşmana saldırdı ve şehit oldu. Sonra bayrağı Abdullah b. Revâha aldı. Ayaklarını sabitledi ve o da şehit oldu. Sonra bayrağı Hâlid b. Velid aldı. Allah'ım senin kılıçlarından biridir, sen ona yardım et." Bundan sonra Hâlid b. Velid'e Seyfullâh denildi.^[403] Savaşın haberini Peygamberimize

[401] Vâkıdî, II, 762; *Muhtasar Tarîhu Dimâşk*, I, 154.

[402] Vâkıdî, II, 762; İbn Sa'd, III, 44,46.

[403] *Hasâisu'l-Kübrâ*, I, 436; İbn Hazm, *Cevâmiu's-Siyer*, s.

ulaştırmak üzere Yalâ b. Ümeyye'nin geldiğini bildiren Musa b. Ukbe, Hz. Peygamber'in ister sen anlat ister ben anlatayım dediğini ve bunun üzerine olayı yukarda geçtiği gibi anlattığını haber verir. Bunları dinleyen Ya'lâ olayın tam bu şekilde olduğunu ifade etmiştir.^[404] İbn Hişam, Cafer'i anlattıktan sonra Hz. Peygamber'in bir süre sustuğunu Ensar'ın yüzünün değiştiğini kötü bir şey olduğunu zannettiklerini biraz sonra Peygamberimizin sancağı Abdullah aldı diyerek sözüne devam ettiğini aktarıyor.^[405] Hz. Peygamber, Zeyd, Cafer ve Abdullah'ın şehit olduğu haberi gelince ayağa kalktı ve onların şanının yüceliğini zikretti ve onlara şöyle dua etti: "Allah'ım Zeyd'e mağfiredet, Allah'ım Zeyd'e mağfiredet et, Allah'ım Zeyd'e mağfiredet et, Allah'ım Cafer'e ve Abdullah b. Revâha'ya mağfiredet et" buyurdu.^[406] Bu bilgiye göre Hz. Peygamber komutanların şehadetini haberciden duymuştur.

131. "Zeyd bayrağı aldı saldırıya geçti isabet aldı ve şehid oldu sonra Cafer bayrağı aldı şehid oldu sonra bayrağı Abdullah b. Revâha aldı o da şehid oldu. Ardından bayrağı Allah'ın kılıçlarından bir kılıç aldı ve Allah ona zafer verdi" bk. Buhârî, *Tarihu'l-Evsat*, I, 313.

[404] *Zâdu'l-Mead*, III, 431. Burada diğer şehitler Mesud b. Evs, Sa'd b. Ebi Şerh, Abbad b. Kays, Hârise b. Numan, Sura-ka b. Amr, Ebû Küleyb, Câbir b. Amr, Âmir b. Hâris, Amr b. Hâris verilmiştir.

[405] İbn Hişam, IV, 22.

[406] İbn Sa'd, III, 44; Belazûrî, *Ensâb*, I, 473.

Hız. Peygamber şehit olan üç komutanın da cennette olduklarının kendisine rüyada gösterildiğini ancak Abdullah b. Revâha'nın tahtının arkadaşlarından eğik gördüğünü bunun nedenin onun yaşadığı kısa tereddüt olduğunun kendisine söylendiğini aktarmıştır.^[407] Hız. Peygamber Cafer'in savaşta kesilen iki koluna karşılık Allah Teâlâ'nın ona iki kanat verdiğini ifade etmiştir.^[408]

Mûte'de komutanların şehadet haberi gelince Hız. Peygamber ağladı ve Zeyd ve Cafer için "iki kardeşim, iki dostum, iki sohbet arkadaşım" buyurdu.^[409] Zeyd'in Mûte'de şehit olduğu haberi Medine'ye gelince insanlar Hız. Peygamber'in yanına geldiler. Hız. Peygamber Zeyd'in ailesine gitti. Zeyd'in kızı Zeyneb Hız. Peygamber'in yüzündeki değişikliği ve üzüntüyü görünce ağlamaya başlayınca Hız. Peygamber de daha fazla dayanamayarak sesli bir şekilde ağlamaya başladı. Bunun üzerine ölünün ardından ağlamayı yasaklayan Hız. Peygamber'in ağlamasına şaşırın Sa'd b. Ubâde "Bu nedir Ya Resûlallah" diye sorunca Hız. Peygamber "Bu sevenin sevdiğine duyduğu sevgidir" buyurdu.^[410] Hız. Peygamber'in şüphesiz duygula-

[407] İbn Hişâm, IV, 22; *Zâdu'l-Meâd*, III, 430.

[408] *Zâdu'l-Meâd*, III, 430.

[409] *İstîâb*, 244; *İkdûs-Semîn*, IV, 140.

[410] İbn Sa'd, III, 44; Belâzûrî, *Ensâb*, I, 473; *Sıfetü's-Safve*,

rını anlatamayız. Esir edilmiş, köleliği yaşamış, çocuk yaşta olmasına rağmen ailesinin yanına gitmeyi tercih etmeyerek onun yanında kalmış ve Hz. Peygamber'in elinde büyümüş, evladı sayarak hane-i saadetlerinde yaşamış ve en sevdiğim dediği sadık dostunun şehadetine her halde daha fazla dayanamayarak gözyaşı dökmüştür.

Hür veya asil sahâbenin bulunduğu bir ordunun komutanlığına kölelikten azat edilmiş Zeyd b. Hârise'nin getirilmesi bazı sahâbeyi rahatsız etmiştir. Bu rahatsızlıkları duyan Hz. Peygamber cevabını Usâme'yi ordu komutanı olarak tayin ettiğinde vermiştir; "O'nun kumandanlığını yeriorsunuz, daha önce de babasının kumandanlığını yermiştiniz. Allah'a yemin ederim ki o kumandanlığa gerçekten layıktı ve bana insanların en sevimli geleniydi. Bu (oğlu Usâme) da kendisinden sonra bana insanlardan en sevimli gelendir."^[411]

Zeyd b. Hârise 50^[412] veya 55^[413] yaşında Mûte harbinde şehit oldu. Hz. Peygamber ile arasında

s.140; *el-İstîâb*, I, 544; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, II, 335.

[411] Buhârî, "İman", 6627; Müslim, "Fedâilü's-Sahâbe", 2426; Beğavî, XIV, 142; Tirmizî, *Sünen*, Türkçe tercüme, VI, 332.

[412] Belâzurî, *Ensâb*, II, 114.

[413] İbn Sa'd, III, 44; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, III, 349; *Sıfetü's-Safve*, s.140.

on yaş fark olduğunu düşünürsek 50 yaşında öldüğü kabul edilmelidir. Zeyd'in kabri Cafer-i Tayyâr, Abdullah b. Revâha, Hâris b. Numan, Abdullah b. Sehl, Sa'd b. Âmir ve Ebû Dücâne gibi diğer Mûte şehitleri gibi bugün Kerek-Şevbek'e bağlı Mûte köyünde bulunmaktadır.^[414]

SONUÇ

Küçük yaşta bir baskın sonucunda ailesinden koparılan Zeyd b. Hârise için yeni bir hayat başladı. Köle olarak satılan Zeyd'in Mekke'ye getirilmesi hiç şüphesiz tahammülü zor bir durumdu. Zeyd'in önce Hz. Hatice'ye hediye edilmesi ardından Hz. Peygamber'le tanışması içinde bulunduğu köleliliği unutturacak bir değişim oldu. Babasının fidyasını vererek geri istediği Zeyd, bu aileden ve Hz. Muhammed'den ayrılmayı kabul etmemiştir. Babasının dediği gibi ailesine gitmekle köleliği özgürlüğe tercih etmişti. Gerçekte ise Zeyd efendisi Hz. Muhammed'in şahsında gördüğü güzellik, erdem ve ahlak boyutunu düşünerek ailesine gitmeyi kabul etmedi.

Hz. Muhammed'e sevgi ve bağlılık adına gösterebileceği en büyük samimiyeti gösteren Zeyd hemen karşılığını da almıştır. "Beni tercih edeni şüphesiz ben de tercih ederim" diyen Peygamberimiz Zeyd'in bu saf ve samimi sevgisine aynı değerde karşılık vermiş ve onu evlatlığı ilan etmiştir. Hz. Peygamber gerçek bir evlat gibi bütün sevgisini ve himayesini Zeyd'e gösterirken onun en temiz ve doğru bir biçimde yetişmesini de sağladı. Artık bundan sonra Hz. Muhammed'in en yakınında ki biri olarak Zeyd yaşamını sürdürmeye

başladı. İslâm'ın doğduğu sırada ise ilk Müslümanlardan olma şerefine nail oldu. Mekke döneminde yaşanan işkence ve yokluk günlerinde Hz. Muhammed'in arkasında olmaya devam etti. Medine dönemine gelindiğinde aldığı görevlerle Müslümanlar nazarında Hz. Peygamber'in en güvendiği kabiliyetli bir insan olduğunu gösterdi.

Zeyd b. Hârise, Peygamber olmadan önce Hz. Peygamber üzerindeki ahlak ve erdemi farkederek, bu uğurda ailesini terk ederek Hz. Peygamber'in yanında kalmayı tercih eden bir basiret ve muhabbet abidesidir. Aileden koparılan, köle olarak satılan Zeyd'in hayatı görünüşte büyük zorluklarla dolu iken iç dünyasında Allah'a iman etmenin verdiği öz güven ona ibadetle anlam kazanan hayatını Hz. Peygamber'e itaat ve sevgi ile perçinlediği görülmektedir. İman gücü ve Peygamber sevgisi ile yoğrulmuş olduğu için hayata dair sıkıntıları önemsemyordu. Nihayet şehit edileceği mukadder iken Mûte harbinde hiç tereddüt göstermeden ortaya koyduğu cesaret ondaki iman gücünü yansıtmaktadır. Hayatını, üzerine kurduğu cihad yolculuğunu şehadete ulaştırarak taçlandırdı. Canını inancı uğruna feda etti, inancını hayatına feda etmedi.

KRONOLOJİ

(Zeyd b. Hârise'nin hayatıyla ilgilidir)

- 581 Zeyd b. Hârise'nin doğumu
- 589 Hz. Hatice'ye köle olarak verilmesi
- 596 Hz. Peygamber'in evlatlık edinmesi
- 610 Müslüman olması
- 613 Ümmü Eymen ile evlenmesi
- 620 Hz. Peygamber ile Taif'e gitmesi
- 622 Medine'ye hicreti
- 1/623 Muahat hadisesinde Useyd b. Hudayr ile kardeş yapılması
- 2/624 Bedir Savaşına katılması ve zaferi Medine'ye duyurması
- 3/625 Karade Seriyyesini komuta etmesi
- 3/625 Uhud Savaşına katılması
- 3/625 Zeyneb bt. Cahş ile evlenmesi
- 3/625 Hamrâu'l-Esed'den sonra Muaviye b. Muğire'yi ortadan kaldırması
- 5/627 Zeyneb bt. Cahş'ı boşaması
- 5/627 Hendek Savaşına katılması
- 6/628 Cemûm Seriyyesine komuta etmesi
- 6/628 İs Seriyyesine komuta etmesi
- 6/628 Tarif Seriyyesine komuta etmesi
- 6/628 Vâdi'l-Kurâ Seriyyesine komuta etmesi

- 6/628 Medyen Seriiyesine komuta etmesi
- 6/628 Benî Fezâre Seriiyesine komuta etmesi
- 7/629 Hısmâ Seriiyesine komuta etmesi
- 8/629 Mute Savaşını komuta etmesi ve Şehadetı

KAYNAKÇA

- Armûş, Ahmed Ratib, *Kiyâdetü'r-Resûl*, Beyrut, 1991.
- Ayar, Kenan, "Hz. Muhammed'in Çocuklarıyla İlişkileri", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, VII, (sayı 4), Samsun, 2007.
- Bekrî, Ebû Ubeyd Abdullah, (ö.487/ 1094)), *Mucemu Masta'cem*, thk. Mustafa es-Sakâ, Beyrut, trs.
- Belâdî, Âtik b. Ğays, *Mu'cemu Meâlîmi'l-Coğrafiyye fi's-Sîreti'n-Nebeviyye*, Mekke, 1982.
- Beğavî, Ebû Muhammed Huseyn b. Mesud, (ö.516/1122), *Şerhu's-Sünne*, thk. Şuayb Arnaût, Beyrut, 1983.
- Beğavi, Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mesud, (ö.516/1122), *Tefsiru'l-Beğavî (Mealimu't-Tenzil)*, Beyrut, 2002.
- Belâzürî, Ahmed b. Yahya, (ö. 279/892), *Ensâbu'l-Eşrâf*, thk. Muhammed Hamidullah, Kahire, trs.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali, (458/1066), *Sünenü'l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata, Beyrut, 1994.

- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, (ö. 256/870), *Sahihu'l-Buhârî*, Beyrut, 2002.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, (ö. 256/870), *Tarihu'l-Kebir*, Beyrut, 1991.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, (ö. 256/870) *Tarihu's-Sağîr*, Beyrut, 1986.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, (ö. 256/870), *Tarihu'l-Evsat*, thk. Yahya b. Abdullah es-Semâlî, Riyad, 2005.
- *Bütûn Yönleriyle Asr-ı Saâdette İslâm*, edit. Vecdi Akyüz, İstanbul, 1994.
- Cevâd Ali, *el-Mufasssal fî Tarihi'l-Arab Kable'l-İslâm*, I-X, 1993, by., trs.
- Daryal, Ali Murat, *İslâm'ın Doğuş ve İlk Yayılışının Psiko-Sosyal Açıdan Tahlili*, İstanbul, 1989.
- Derveze, İzzet, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, çev. Mehmet Yolcu, I-II, İstanbul, 2012.
- Dimyâtî, Şerefuddin Abdurrahman b. Halef (ö. 705/ 1306), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk., Esad Muhamed et-Tîb, Haleb, 1996.
- Duman, M. Zeki, *Beyânu'l-Hak*, I-III, Ankara, 2006.
- Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, trs.

- Erul, Bünyamin, “Zeyd b. Hârise”, *DİA*, XLIV, İstanbul, 2013.
- Fâsî, Ebû't-Tayyib Takıyyüddin Muhammed b. Ahmed (ö. 832/1429), *el-Ikdü's-Semîn fî Tarihi'l-Beledi'l-Emîn*, thk. Fuad Seyyid, Kahire, 1962.
- Hakim, Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyi Muhammed en-Nisaburî, (ö.405/1014), *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, thk. Mustafa Abdulkadir Atâ, Beyrut, 1990.
- Halebî, Ali b. Burhaneddin, (ö.1044/1635), *Siretû'l-Halebiyye (İnsânu'l-Uyûn*, Kahire, 1932.
- Halife b. Hayyat (ö. 240/854), *Tarih*, thk. Ekrem Ziya Umerî, Riyad, 1985.
- Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, I-II, Ankara, 2003.
- Hamidullah, Muhammed, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, İstanbul, trs.
- Hattâb, Mahmud Şit, *Kâdetü'n-Nebî*, Beyrut, 1995.
- Heysemî, Ebû'l-Hasan Nureddin Ali b. Ebî Bekr b. Süleyman (ö.807/1405), *Mecmaü'z-Zevaid ve Menbaü'l-Fevaid*, thk. Abdulkadir Ata, Beyrut, 2001.

- Hudaribek, Muhammed, *Nûru'l-Yakîn fî Sîreti Seyyidi'l-Murseln.*, thk. Hamdi Zemzem, Beyrut, 1988.
- İbn Abdilber, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah, (ö. 463/1071), *el-İsttâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, nşr. Âdil Mürşid, Amman, 2002.
- İbn Abdilber, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed (ö. 463/ 1071), *ed-Durer fî İhtisârî'l-Meğâzî ve's-Siyer*, thk. Şevki Dayf, by., trs.
- İbn Âşur, Muhammed Tahir (ö. 1394/1973), *Tefsiru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Tunus, 1984.
- İbn Bekkâr, Zübeyr, (ö. 256/870), *Cemheretu Nesebu Kureyş ve Ahbâruhâ*, thk., Abbas Hânî Cerrâh, Beyrut, 2010.
- İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Muhammed, (ö. 235/849), *Musannef fî Ehadisi ve'l-Âsar*, haz. Said el-Liham, Beyrut, 1994.
- İbn Habîb, Ebû Cafer Muhammed, (ö. 245/860), *Kitâbu'l-Muhabber*, thk., Ilse Lichtenstadter, Beyrut, trs.
- İbn Habib, Ebû Muhammed Bedreddin Hasan b. Ömer (ö.779/1377), *el-Muktefa min Sireti'l-Mustafa*, Kahire, 1996.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Ahmed b. Ali, (ö. 852/ 1448), *Tehzibu't-Tehzîb*, thk. İbrahim Zeybek- Âdil Mürşid, Beyrut, trs.

- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed, (ö. 456/1064), *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*, thk. Abdüsselam Muhammed Harun, Kahire, trs.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed, (ö. 456/1064), *Cevâmiu's-Siyer*, nşr. Abdülkerim Sami el-Cündî, Beyrut, 2002.
- İbn Hişam, Ebû Muhammed Abdülmelik, (ö. 218/833), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sakâ-İbrahîm el-Ebyârî-Abdülhafiz Şelebî, I-IV, Beyrut, 1971.
- İbn İshak, Muhammed, (ö. 151/768), *es-Sîretü İbn İshak*, thk. Muhammed Hamidullah, Konya, 1981.
- İbn Kayyım el-Cevziyye (ö. 751/1350), *Zâdu'l-Meâd*, trc. Mehmet Erdoğan vd., İstanbul, 1990.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İmadüddin İsmail b. Ömer, (ö. 774/1372), *el-Fusûl fî Sîreti'r-Resûl*, thk. Muhammed el-İd el-Hatrâvî, Beyrut, 1403.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fida İmâdüddin İsmail b. Ömer, (ö.774/1372), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Beyrut, 2004.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, (ö. 276/889), *el-Maârif*, thk. Servet Ukkâşe, Kahire, trs.

- İbn Manzûr, Muhammed b. Mûkerrem, (ö. 711/1311), *Muhtasar Tarihu Dımaşk*, thk. Ruhiyye en-Nehhâs vd., Dımaşk, 1984.
- İbn Sa'd, Muhammed, (ö. 230/845), *Tabakâtü'l-Kebîr*, thk., Ali Muhammed Ömer, Kahire, trs.
- İbn Seyyidi'n-Nâs, Ebû'l-Feth Muhammed b. Muhammed, (ö. 734/1334), *Uyunu'l-Eser fî Fünûni'l-Meğâzî ve's-Şemâil ve's-Siyer*, I-II, thk. Muhammed Hatrâvî, Beyrut, trs.
- İbn Şihâb ez-Zührî, (ö. 124/742), Muhammed b. Müslim, *Meğâzî*, thk., Süheyl Zekkâr, Beyrut, 1981.
- İbnü'l-Cevzî, Cemaleddin Ebû'l-Ferec Abdurrahman Ali b. Muhammed, (ö. 597/1201), *el-Muntazam*, thk. Muhammed-Mustafa Abdulkadir Atâ, Beyrut, 1992.
- İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemaleddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, (ö. 597/1201), *Zâdu'l-Mesîr fî İlmî't-Tefsîr*, Beyrut, 1984.
- İbnü'l-Cevzî, Cemaleddin Ebû'l-Ferec, (ö.597/1201), *Sıfetu's-Safve*, thk. Hâlid Tartûsî, Beyrut, 2012.
- İbnü'l-Esîr, Mecdüddin b. Muhammed, (ö. 606/1210), *Camîu'l-Usul fî Ehâdisi'r-Resûl*, thk.

Abdulkadir Arnaût, Mektebetü'l-Hulvânî, 1969.

- İbnü'l-Esîr, İzzeddin Ebû'l-Hasan Ali b. Ebû'l-Kerem, (ö. 630/1230), *el-Kâmil fi't-Târîh*, thk. Ebû'l-Fida Abdullah el-Kâdî, Beyrut, 1986.
- İbnü'l-Esîr, İzzeddin, (ö. 630/1230), *Üs-dü'l-Gâbe fi Temyizi's-Sahâbe*, thk. Ali Muhammed Muavviz-Adil Abdülmevcûd, Beyrut, trs.
- İsbehânî, Ebû Naîm (ö. 430/1038), *Ma'rife-tü's-Sahâbe*, thk. Adil b. Yusuf el-Azâzi, by. trs.
- Kehhâle, Ömer Rıza, *Mucemu Kabâili'l-Arab*, www.al-mostafa.com
- Kelâî, Ebû'r-Rabî' Süleyman b. Musa el-Endelûsî, (ö. 634/1237), *el-İktifâ' bimâ Tedamme-nehu min Meğâzi Resulillâh*, thk. Kemaleddin İzzedin Ali, I-IV, Beyrut, 1997.
- Kettânî, Muhammed Abdülhay b. Abdülkebir *et-Terâtibu'l-İdâriyye*, trc. Ahmet Özel, İstanbul, 1990.
- Mahmudov, Elşad, *Sebepleri ve Sonuçları Açısından Hz. Peygamber'in Savaşları*, İstanbul, 2010.
- Makrîzî, Takıyüddin Ahmed b. Ali, (ö. 845/1442), *İmtâu'l-Esma*, thk. Muhammed Abdulhamid en-Numeysî, Beyrut, trs.

- Muhâcir, Ebû Hamza, *en-Nebiyu'l-Kâid- Mebhas fî Serâya'n-Nebi ve Ğazavâtihi*, s.105, by., trs.
- Mübârekfûrî, Safiyyürrahman, *Rehîku'l-Mah-tûm*, Katar, 2007.
- Müslim, Ebû'l-Huseyn Müslim b. Haccâc, (ö. 261/875), *Sahîhu Müslim*, Riyad, 1998.
- Müttakî Hindî, Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilme-lik b. Kadîhân, (ö.975/1567), *Kenzu'l-Ummâl fî Süneni'l-Akval ve'l-Efal*, nşr., Bekri Hayyani-Saf-fet Sakka, Beyrut, 1985.
- Nevevî, Ebû Zekeriyya Muhiddin b. Şeref, (ö. 676/1277), *Tehzibu'l-Esma ve'l-Lüġat*, Beyrut, trs.
- Nîl, Hüseyin Abdülhamid, *Hayâtü'l-Askeriyye li'l-Kâidi'l-Beşeriyye*, Beyrut, trs.
- Nüveyrî, Şihabuddin Ahmed b. Abdülvehhâb, (ö.733/1333), *Nihâyetü'l-Ereb fî Fünûni'l-Edeb*, Kahire, 1955.
- Semânî, Ebû Sa'd Abdülkerim b. Muhammed, (ö. 562/1166), *el-Ensâb*, thk., Abdurrahman b. Yahya el-Muallimî, Kahire, 1980.
- Seyyid Kutup, *Fi Zılâli'l-Kur'an*, trc. Bekir Karlı-ğa v.d., İstanbul, trs.

- Suyûtî, Celaleddin Abdurrahman, (ö. 849-911), *Hasâisu'l-Kübrâ*, thk., Muhammed Halil Herrâs, by., trs.
- Suyûtî, Celaleddin Abdurrahman, (ö. 849-911), *Dürmü'l-Mensûr fî Tefsîri bi'l-Me'sûr*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Kahire, 2003.
- Süheylî, Ebû'l-Kasım Abdurrahman b. Abdullah, (ö.581/1185) *Ravdu'l-Unf*, thk. Mecdî b. Mansur, Beyrut, trs.
- Şulul, Kasım, *Siyer-i Nebî*, İstanbul, 2014.
- Taberanî, Ebû'l-Kasım Süleyman b. Ahmed, (ö. 360/971), *Mucemü'l-Kebîr*, thk. Hamdi Abdülmecid Selefî, Kahire, trs.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, (ö. 234/310), *Tarih (Tarihu'r-Rûsûl ve'l-Mülûk)*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim, Kahire, trs.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, (ö. 234/310), *Camîu'l-Beyan (Tefsîru't-Taberi)*, Beyrut, 1994.
- Semânî, Mansur b. Muhammed b. Abdülcebbar, (ö. 489/) *Tefsîru'l-Kur'an*, Riyad, 1997.
- Tirmîzî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, (279/892), *Sünen*, Türkçe trc. Osman Zeki Mollamahmutoglu, İstanbul, trs.

- Umerî, Ekrem Ziya, *Medine Toplumunu*, çev. Nurettin Yıldız, İstanbul, 1992.
- Vâkıdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer, (ö. 207/823) *el-Meğâzî*, thk. Marsden Jones, Beyrut, 1984.
- Watt, W. Montgomery, *Hız. Muhammed Mekkede*, çev. M. Rami Ayas- Azmi Yüksel, s. 93, Ankara, 1986.
- Yakübî, Ahmed b. Ebû Yakub b. Cafer, (ö. 294/897), *Tarih*, nşr. M.Th. Houtsma, Leiden, 1883.
- Yâkût el-Hamevî (ö. 626/1229), Şihâbuddin Ebû Abdullah Yâkût b. Abdullah, *Mu'cemü'l-Büldân*, Beyrut, 1977.
- Zeccâc, Ebû İshak İbrahim b. es-Serî b. Sehl, *Meani'l-Kur'an ve İ'râbuhu*, thk. Abdülcelil Abduduh Şelebî, Beyrut, 1988.
- Zehebî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, (ö. 748/ 1374), *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, by., trs.
- Zehebî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, (ö. 748/ 1374), *Tarihu'l-İslâm*, thk. Beşşar Avvad Maruf, by. trs.
- Zerkânî (ö.923), *Şerhu ale'l-Mevâhibi'l-Ledüniyye*, thk. Muhammed Abdülaziz el-Hâlidî, Beyrut, 1996.

DİZİN

A

- Abbas 62, 79, 178
Abdullah 57, 70, 79, 85, 95,
99, 111, 114, 116, 128,
132, 133, 143, 155,
160, 162, 163, 166,
167, 168, 170, 175,
176, 177, 178, 179,
181, 183, 184
Abdullah b. Abbas 32
Abdullah b. Ebî Rebîa 128
Abdullah b. Mesud 95
Abdullah b. Ömer 33, 46
Abdullah b. Ömer, Seleme b.
Hişam 163
Abdullah b. Revaha 111, 155,
160, 166, 167, 168,
170
Abdullah b. Revâha 111, 155,
160, 162, 167
Abdullah b. Sehl 170
Abdullah b. Uraykit 70
Abdumuttalib 61, 77, 94
Abdurrahman b. Avf 90, 95,
140
Abdülmelik b. Mervan 95
Abdülmuttalib 39
Addâs 65
Adiy b. Ebû'z-Zağbâ 108
Ahmed b. Hanbel 85
Ahnes b. Şureyk 67
Aişe 70, 71, 123, 145
Akîk 99, 111
Ali b. Ebû Tâlib 139
Âmir 23, 46
Âmir el-Eslemî 85
Ammâr 56
Amr b. As 91
Asım b. Sabit 104

B

- Ba'ce b. Zeyd, Berza' b. Zeyd

152

- Batn-ı Rabiğ 106
Batn-ı Ye'cec 114
Batn-ı Yecec 116
Bedir 13, 29, 104, 105, 107,
108, 109, 110, 111,
113, 114, 124, 126,
131, 139, 142
Bedir Savaşı 13
Behrâ 159
Bekir 53, 54, 55, 69, 70, 71,
77, 95, 118, 127, 145,
159, 175, 182
Belâzüri 18, 23, 24, 25, 28,
29, 30, 33, 35, 36, 37,
38, 39, 40, 41, 53, 57,
58, 60, 69, 78, 91, 92,
96, 98, 114, 115, 122,
123, 138, 139, 145,
146, 149, 167, 168,
175
Belkâ 155, 159, 160, 161
Benî Aclân 162
Benî Amir 67
Benî Bekir b. Vâil 127
Benî Cüzam 149
Benî Cüzâm 145, 147, 149,
152
Benî Dubayb 150, 151
Benî Dubeyb 149, 150
Benî Fezâre 140, 142, 145
Benî Hâşim 28, 29, 77, 110
Benî İsrail 156
Benî Ka'b 67
Benî Kurayza 60, 118
Benî Maan 24, 35, 38
Benî Mustalik 105, 124
Benî Mustalik Gazvesi 105
Benî Müdlic 26
Benî Nadîr 60, 117
Benî Nevfel 67
Benî Sa'lebe 136, 137
Benî Süleym 132

Benî Uzmâ 149
 Berâ b. Azîb 29, 94
 Bereke 57
 Besbes b. Amr 108
 Beyhakî 87, 122, 175
 Bilal 56, 58, 95
 Bilâlî 34
 Bişr b. Bera 104
 Bizans 146, 148, 154, 159,
 160, 161, 163, 164,
 165
 Buhârî 58, 60, 85, 111, 113,
 115, 116, 122, 167,
 169, 176
 Busrâ 154

C

Cafer 24, 32, 33, 94, 99, 100,
 127, 155, 156, 157,
 161, 162, 166, 167,
 168, 170, 178, 183,
 184
 Cafer b. Ebî Tâlib 32
 Cafer b. Ebû Tâlib 94, 99, 100,
 155, 157, 161
 Cafer-i Tayyâr 170
 cahiliye 44, 48
 Cârîye bt. Mâlik b. Huzeyfe b.
 Bedr 144
 Cebele b. Hâris 24
 Cebrâil 83
 Cemûm 122, 132
 Ceşü'l-Ümerâ 156
 cizye 157
 Cüheyne 108
 Cüzâm 140, 145, 146, 147,
 149, 152, 159

D

Damdâm b. Amr 109
 Dîhye 146, 147, 148, 149,
 150, 151
 Dîhyetü'l-Kelbî 146, 148
 Dulâî 147
 Dumayre 140
 Dûmetü'l-Cendel 140
 Dûmetül-Cendel 34
 Dürre 91, 92

Dürre (Rukiyye) bt. Ebû Leheb
 91

E

Ebî Tâlib 32
 Ebû Âmir 117
 Ebû Âsım 85
 Ebû Bekir 53, 54, 55, 69, 70,
 71, 118, 145, 175
 Ebû Cehil 61, 109, 110, 111,
 112
 Ebû Davud 85
 Ebû Dücâne 170
 Ebû Eyyûb 31, 71
 Ebû Fukeyhe 56
 Ebû Hâtım 85
 Ebû Hureyre 29
 Ebû Huzeyfe'nin 46
 Ebû Kebşe 69, 101, 110
 Ebû'l-As 70, 95, 113, 114, 115,
 116, 134, 135
 Ebû'l-Âs 134, 135, 136
 Ebû'l-Bahterî 112
 Ebû Leheb 61, 91
 Ebû Lübâbe 112
 Ebû Mersed 69
 Ebû Nâile 104
 Ebû Râfi' 70, 101
 Ebu Said 87
 Ebû Süfyân 106, 107, 109,
 110, 115, 117, 118,
 119, 128, 129
 Ebû Talha 104
 Ebû Tâlib 61
 Ebû Ubeyde b. Cerrâh 95, 137
 Ebû Usâme 24, 27, 37
 Ebû Vebre 151, 153
 Ebû Zer 141
 Ebû Zeyd 150, 152, 153
 Ebû Zeyd b. Amr 150, 152
 Ebû Zür'a 85
 el-Âs b. Hişâm 112
 el-Cemmâ 99
 el-İs 133
 emanname 149
 Enes b. Malik 60
 Enese 69, 110
 Enîse 101

Enmâr 137
 Ensar 60, 106, 108, 110, 111,
 114, 118, 165, 167
 Erva bt. Kureyz 90
 Esad b. Zûrâre 69
 Esed 96, 97, 98, 117
 Esma 70, 181, 182
 Esved b. Abdülesed 110
 Esved b. Abdüyeğus 46
 Esved b. Muttalib 127
 Eşca' 117
 Evs 108, 167
 Ey Ali 153
 Eymen 57, 58, 59, 60, 61,
 70, 93

F

Fadl b. Abbas 32
 Fatıma 70, 143
 Fedek 139
 fey 135
 Feyfa el-Fahleteyn 154
 Fezâre 117, 140, 141, 142, 145
 Furat b. Hayyân 127
 Furat b. Hayyân el-icîlî 127

G

Gâbe 133, 169, 181
 Gâlib b. Abdullah 132
 Gamre 129
 Gatafan 117, 118, 119, 136

Ğ

Ğâbe 60, 94, 141

H

Habeş 127
 Habeşistan 56, 58, 94
 Haddâdîn 32
 Hakîm b. Hizâm 34, 35, 36, 38
 Hâlid 162, 163, 165, 166, 180
 Halid b. Velid 162, 165, 166
 Halîme 132, 133
 Hamrâu'l-Esed 96, 97, 98
 Hamza 69, 94, 95, 96, 99, 100,
 110, 111, 123, 182
 Hamza b. Abdülmuttalib 94
 Hamza b. Abdülmuttalib 69

Hanzala 110
 Harem 39, 40, 41, 67
 Hâris b. Numan 170
 Hâris b. Umeyr 154, 155, 158,
 159
 Hâris b. Umeyr el-Ezdî 154
 Hârîse 3, 15, 16, 23, 24, 27, 28,
 29, 30, 31, 32, 34, 36,
 37, 38, 39, 41, 42, 43,
 46, 47, 48, 53
 Hasan 27, 32
 Hasan b. Mille 150
 Hassân 150, 151, 152
 Hassân b. Mille 150, 151, 152
 Hâtub b. Ebi'l-Beltaa 104
 Hattab b. Nufeyl 46
 Hayber 60, 94, 104, 117
 Hazn b. Ebi Vehb 144
 Hazreç 108
 Hebbar b. Esved 115
 Hendek 104, 116, 118, 120,
 132
 Heraklios 146, 147, 148, 159
 Hibbu İbnu'l-Hib 25
 Hıraş b. Sımme 104
 Hisma 148
 Hismâ 122, 138, 145, 146,
 147, 148
 Hicaz 34, 36
 Hicret 13, 69, 91, 113
 Hind 92, 115, 116
 Hind bt. Avvâm 92
 Hira 67
 Hrntiyan 65, 117, 154
 Hudeybiye 13, 145, 148
 Huneyd 147, 149, 150
 Huneyd b. Uvs 147
 Huveytib b. Abdüluzzâ 128
 Huyey b. Ahtab 117, 118, 119
 Hüseyin 23, 32, 47
 Hz. Aîşe 26, 27, 30, 71, 123,
 145
 Hz. Ali 32, 42, 53, 54, 55, 56,
 95, 99, 100, 108, 110,
 111, 140, 153, 154
 Hz. Bilal 56
 Hz. Ebû Bekir 53, 54, 55, 70,
 71, 95, 118, 145

Hz. Fatıma 26, 32
 Hz. Hamza 69, 94, 95, 96, 99,
 100, 110, 111, 123
 Hz. Hamza 99, 110
 Hz. Hatice 23, 35, 36, 37, 38,
 53, 55, 58, 61, 114,
 171
 Hz. Osman 70, 91, 95, 96, 97,
 98, 111
 Hz. Ömer 33, 95, 109

I

Irak 127, 131, 137
 İs 122, 133

İ

İbn Abbas 79
 İbn Ebî Şeybe 33, 37
 İbn Hişam 61, 63, 65, 96, 98,
 146, 167, 179
 İbn-i Abdilberr 53
 İbn İshak 55, 68, 69, 81, 87,
 113, 128, 130, 163,
 179
 İbn Kayyım 148, 179
 İbn Maîn 85
 İbn Sa'd 53, 61, 62, 63, 64, 67,
 68, 69, 70, 81, 85, 86,
 87, 88, 91, 92, 93, 94,
 95, 101, 104, 110, 122,
 123, 124, 128, 129,
 130, 132, 133, 134,
 135, 136, 137, 138,
 139, 147, 148, 149,
 150, 154, 156, 158,
 161, 163, 166, 167,
 168, 169, 180
 İbn Şihâb ez-Zührî 53, 112,
 113, 164, 180
 istihlaf 123, 124

K

Ka'b b. Eşref 113
 Ka'b b. Umeyr el-Gifârî 155
 Kâbe 39, 56, 67
 kâiflik 27
 Karade 122, 123, 126, 128,
 129, 130, 131

Karkaratü'l-Kudr 132, 136
 Katâde b. Numan 104
 Kays b. el-Muhassir 143
 Kayseri 146
 Kelb 23, 34, 38, 39
 Kelb kabilesi 23, 34
 Kerek-Şevbek 170
 kıyâfe ilmi 27
 Kızıldeniz 108
 Kızıl Deniz 133
 Kinâne 109, 115, 116, 117,
 128
 Kuba 69
 Kudeyd 70
 Kudüs 161
 Kulsüm b. Hıdm 69
 Kurayza 60, 118
 Kureyş 61, 63, 67, 70, 71, 78,
 107, 109, 113, 117,
 118, 120, 129, 133,
 134, 143, 144, 145,
 178
 Kureyşli Rebia 64
 Kutbe b. Âmir 104
 Kutbe b. Katâde 161, 163
 Künnâz b. Hisn 69
 Kürz b. Câbir 123, 124

L

Lahm 159
 Leyla 141
 leyse bişey' 85
 liva 158
 Lut 159, 161
 Lübâbe 108, 112

M

Maâb 159, 160
 Maan 159
 Mâlik b. Zâfile 159, 163
 Medine 16, 23, 45, 60, 61, 69,
 70, 71, 75, 90, 94, 95,
 96, 97, 98, 99, 105,
 106, 108, 111, 113,
 114, 116, 117, 118,
 119, 123, 124, 128,
 129, 130, 132, 133,
 134, 135, 136, 137,

- 138, 140, 141, 142,
143, 147, 150, 152,
153, 155, 159, 160,
161, 163, 166, 168,
184
- Medyen** 122, 139, 140
- Mekke** 13, 15, 23, 34, 38, 39,
41, 48, 54, 55, 58, 59,
62, 66, 67, 68, 69, 70,
71, 77, 82, 93, 94, 96,
99, 100, 105, 106, 108,
109, 113, 114, 115,
116, 117, 126, 127,
128, 129, 131, 135,
136, 140, 145, 171,
172, 175, 184
- Merâd** 137
- Mersed** 69
- Mescid-i Haram** 68
- Mevâlî** 101
- Meysere** 37
- Mihacce** 137
- Mısır** 34
- Mikdad b. Amr** 46, 104
- Mikdad b. Esved** 46
- Mina** 140
- Miraç** 30
- Muâhât (kardeşleştirme)** 93
- Muaviye** 95, 96, 97, 98, 99
- Muaviye b. Muğire** 95, 96, 98
- Muaviye b. Muğire b. Ebû'l-As
b. Ümeyye Uhud** 95
- Muhâcir** 108, 110, 123, 182
- Muhacirlere** 60, 106
- Muhammed b. Mesleme** 137
- Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî**
85
- Muhammed b. Yahya b.
Hibbân** 85
- Muhammed Hamidullah** 62,
71, 86, 175, 179
- Muhârib** 136, 137
- Musab b. Umeyr** 95
- Musa b. Ukbe** 63, 164, 167
- Musallâ** 32
- Mute** 29
- Mûte** 123, 124, 126, 154, 155,
159, 160, 161, 164,
165, 168, 169, 170,
172
- Mut'im** 67, 68
- Mut'im b. Adiy** 67, 68
- Mübâreze** 110
- Mücezziz el-Müdlîci** 27
- Mücezziz el-Müdlîcî** 26
- münafıklar** 87
- Münafıklara** 106
- Münebbih b. Haccac** 112
- Müreysî** 124
- Mürre** 117
- müsle** 95, 96
- Müşrik** 109, 120
- Müzeyne** 132
- N**
- Nahle** 66, 132, 137
- Nakara** 137
- Necid** 117, 129, 130, 136
- Nesâî** 85
- Nevevî** 35, 37, 48, 53, 94, 182
- Nuaym b. Mesud** 119, 128
- Numan b. Ebû Ciâl** 150
- Numan b. Futrus** 156
- O**
- Osman b. Affan** 91, 136
- R**
- Râfi' b. Mekîs** 153
- Rebeze** 129
- redîf** 25
- Rifâa** 149, 152, 153
- Rifâa b. Zeyd** 149, 152
- Rukıyye** 91, 111
- Rukiye** 70
- S**
- Sabit b. Akram** 162, 165
- Sa'd b. Âmir** 170
- Sa'd b. Ebi Vakkas** 95, 104
- Sa'd b. Hayserme** 69
- Sa'd b. Huzeyl** 142
- Sa'd b. Ubâde** 118, 168
- Safevân** 123
- Safvân** 126, 127, 128, 129,
134

Safvân b. Ümeyye 126, 127,
128, 129, 134

Said b. Osman 104

Said b. Zeyd 95

Sakîf 62, 63, 117

Sa'lebe 136, 137, 138

Salebe b. Amr 153

Salebe b. Zeyd 152

Sâlim 46, 95

Sedus 159

Seleme 86, 119, 122, 144,
145, 163

Seleme b. Ekva 144, 145

Seleme b. Ekvâ 122

Seleme b. Eslem b. Hureys
el-Eşhelî 119

Selîf 128

Selîf b. Numan 128

Selma bt. Umeys 99

Selmân-ı Fârisî 34

Seniyyetü'l-Vedâ 157

Sevde bt. Zem'a 70

Seyfullah 166

Sifü'l-Bahr 123

Suda' bt. Salebe 24

Suheyb 56

Suriye 107, 108, 141, 146,
155, 161

Süheyb-i Rûmî 34

Süheyl 53, 67, 112, 180

Süheyl b. Amr 67

Süleym 117, 132

Ş

Şam 36, 37, 60, 126, 127, 131,
133, 134, 138, 140,
141, 144, 146, 155,
157, 159, 160

Şeybe 64, 110, 112, 178

Şinar 147

Şurahbil b. Amr 154, 159

Şurahbil b. Amr el-Gassânî
154

Şükrân 101

T

Talha b. Ubedullah 95

Talha b. Ubeydullah 70

Tarif 122, 136, 137, 147

Tebük 34, 140, 146, 165

Tuhûmu'l-Belkâ 160

U

Ubâye b. Malik el-Ensârî 161

Ubeyd 58, 60, 114, 175

Ubeyd b. Amr b. Bilal el-Haz-
recî 58

Uhud 29, 64, 94, 95, 96, 100,
104, 131

Ukaz 35, 36, 38

Ukbe b. Ebi Muayt 61

Umâre 99, 100

Umretü'l-Kaza 99

Uneyf 150, 151

Uneyf b. Mille 150

Usâme 24, 25, 26, 27, 31, 32,
33, 37, 59, 70, 101,
111, 112, 169

Usâme b. Zeyd 59, 101

Usayd b. Hudayr 95

Utbe 64, 104, 110, 112, 116

Utbe b. Rebia 110

Uvs b. Huneyd 147

Ü

Übey b. Halef Ensar 106

Ümeyye 95, 110, 111, 112,
116, 126, 127, 128,
129, 134, 152, 167

Ümmü Eymen 26, 32, 38, 57,
58, 59, 60, 61, 70, 93

Ümmü Eymen Bereke 26

Ümmü Gülsüm 70, 97

Ümmü Hakîm (Beyza) 90

Ümmü Kirfe 122, 140, 141,
143, 144, 145

Ümmü Kulsüm 90, 91, 92

Ümmü Kulsüm bt. Ukbe b. Ebî
Muayt 90

Ümmü'l-Fezr ed-Düelî 151

Ümmü Ruman 70

Ümmü Seleme 86

Ürdün 161

V

Vâdi'l-Kurâ 60, 122, 138, 141,

143, 147
 Vâil 127, 159
 Vâkıdî 60, 85, 91, 98, 99, 100,
 104, 110, 111, 112,
 113, 114, 116, 118,
 119, 123, 124, 127,
 128, 129, 130, 132,
 133, 134, 135, 136,
 138, 139, 142, 143,
 144, 145, 146, 147,
 148, 149, 150, 151,
 152, 153, 154, 155,
 156, 158, 159, 161,
 164, 166, 184
 Vehb b. Amr 159
 Velid b. Utbe 110
 Verd b. Amr b. Midas 142

Y

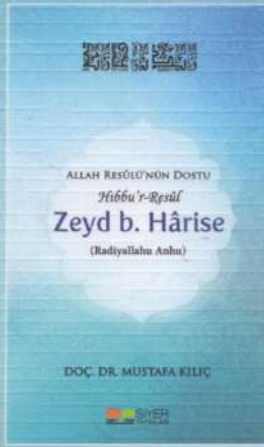
Yahudi 87, 106, 117, 119, 156
 Yahudiler 112, 113, 117
 Yahudileri 119
 Yemen 23, 34
 Yesrib 58
 Yezid b. Ka'b b. Şerâhîl 24
 Yunus 65
 Yunus b. Matta 65

Z

Zâhibu'l-Hadîs 85
 Zem'a 70, 111, 112, 127
 Zer 141
 Zerkânî 123, 127, 128, 129,
 130, 132, 133, 134,
 135, 136, 137, 138,
 139, 142, 143, 144,
 145, 147, 148, 159,
 160, 161, 184
 Zeyd b. Amr 68, 150, 152
 Zeyd b. Hârîse 53, 54, 55, 56,
 57, 58, 59, 60, 62, 64,
 67, 68, 69, 70, 77, 80,
 82, 90, 91, 92, 93, 94,
 95, 99, 100, 101, 104,
 105, 110, 111, 112,
 114, 116, 118, 119,
 122, 123, 124, 128,
 129, 130, 131, 132,

133, 134, 136, 137,
 138, 139, 140, 141,
 142, 143, 145, 147,
 151, 153, 154, 156,
 158, 159, 161, 169,
 171, 177
 Zeyd b. Muhammed 23, 28,
 42, 45, 46, 47
 Zeyneb 78, 79, 81, 85, 114,
 115, 134, 168
 Zeyneb 70, 71, 77, 78, 79, 80,
 81, 82, 83, 85, 86, 87,
 88, 89, 90, 91, 113,
 114, 115, 116, 134,
 135, 136
 Zeyneb bt. Cahş 17
 Zeyneb iddet 86
 Zî Tuvâ 115
 Zû-Emer 136
 Zu-Kared 143
 Zûkared 141
 Zulkassa 137
 Zübeyr b. Avvam 90, 91, 95
 Zührî 53, 83, 112, 113, 164,
 180

Hız. Peygamber'in (sas) insana verdiği değer, toplum içerisindeki yanlış uygulama ve bakışları değiştirme, İslâm'ın bireyle ilgili hükümlerini yerleştirme ve siyasi mücadeleler hakkında Zeyd b. Hârise'nin hayatını ortaya koymayı amaçladık.

Kölelikten ilk Müslümanlığa yükselişin ve kıyamete kadar anılan bir ismin sahibi olarak Zeyd b. Hârise'nin Hz. Peygamber (sas) ve Hâne-i Saâdet merkezinde geçen hayatının ortaya konulmasının Siyer alanına katkı sağlayacağını düşünüyoruz.

